

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 27ης Σεπτεμβρίου 2012*

«Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Ολλανδική αγορά της πίσσας οδοποιίας — Απόφαση διαπιστώνουσα παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ — Καταλογισμός της παραβάσεως — Από κοινού έλεγχος — Πρόστιμα — Επιβαρυντικές περιστάσεις — Επιχείρηση που υποκινεί την παράβαση ή πρωτοστατεί σε αυτή — Υποτροπή — Διάρκεια της παραβάσεως — Δικαιώματα άμυνας — Πλήρης δικαιοδοσία — Συμπεριφορά της επιχειρήσεως κατά τη διοικητική διαδικασία»

Στην υπόθεση T-343/06,

Shell Petroleum NV, με έδρα τη Χάγη (Κάτω Χώρες),

The Shell Transport and Trading Company Ltd, με έδρα το Λονδίνο (Ηνωμένο Βασίλειο),

Shell Nederland Verkoopmaatschappij BV, με έδρα το Ρότερνταμ (Κάτω Χώρες),

εκπροσωπούμενες αρχικώς από τους O. Brouwer, W. Knibbeler και S. Verschuur, στη συνέχεια, από τους O. Brouwer, W. Knibbeler και P. van den Berg, δικηγόρους,

προσφεύγουσες,

κατά

Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον F. Castillo de la Torre, επικουρούμενο από τον L. Gyselen, δικηγόρο,

καθής,

με αντικείμενο αίτημα ακυρώσεως της αποφάσεως C(2006) 4090 τελικό της Επιτροπής, της 13ης Σεπτεμβρίου 2006, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 81 [ΕΚ] [Υπόθεση COMP/F/38.456 — Πίσσα (Κάτω Χώρες)], ως προς τις προσφεύγουσες και, επικουρικώς, αίτημα μειώσεως του προστίμου που τους επιβλήθηκε με την εν λόγω απόφαση,

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. Jaeger, Πρόεδρο, N. Wahl και S. Soldevila Frago (εισηγητή), δικαστές,

γραμματέας: N. Rosner, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν των επ' ακροατηρίου συζητήσεων της 25ης Μαΐου 2011 και της 26ης Ιανουαρίου 2012,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

Απόφαση

Ιστορικό της διαφοράς

1. Οι προσφεύγουσες

- 1 Ο όμιλος Shell, ο οποίος περιλαμβάνει εταιρίες του κλάδου της ενέργειας και των πετροχημικών προϊόντων, ανήκε έως το 2005 σε δύο μητρικές εταιρίες, την Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij NV (στο εξής: KNPM) και τη The Shell Transport and Trading Company plc (στο εξής: STT plc). Σε αυτές ανήκαν εξ ολοκλήρου, σε ποσοστό 60 % και 40 % αντιστοίχως, η εταιρία The Shell Petroleum Company Ltd (στο εξής: SPCo) και η εταιρία Shell Petroleum NV (στο εξής: SPNV), εταιρία συμμετοχών στην οποία ανήκε εξ ολοκλήρου η Shell Nederland BV. Στη Shell Nederland BV ανήκε εξ ολοκλήρου η εταιρία Shell Nederland Verkoopmaatschappij BV (στο εξής: SNV), που είναι το νομικό πρόσωπο που ομίλου Shell που έχει αναλάβει την εμπορία πίσσας οδοποιίας στις Κάτω Χώρες. Η εδρεύουσα στις Κάτω Χώρες εταιρία Shell International BV είναι μία από τις εταιρίες του ομίλου που έχει αναλάβει τη νομική κυρίως υποστήριξη του ομίλου συνολικά, τόσο των εταιριών συμμετοχών όσο και των εταιριών εκμεταλλεύσεως.
- 2 Στις 20 Ιουλίου 2005 η εταιρία Royal Dutch Shell plc, που εδρεύει στη Χάγη (Κάτω Χώρες), εξαγόρασε το σύνολο των μετοχών των δύο πρώην μητρικών εταιριών του ομίλου, KNPM και STT plc. Η KNPM απορροφήθηκε εξ ολοκλήρου από την εταιρία SPNV και έχει παύσει να υφίσταται ως νομικό πρόσωπο. Η μητρική εταιρία Royal Dutch Shell plc κατέχει πλέον σχεδόν το σύνολο των μετοχών της SPNV, στην οποία εξακολουθεί να ανήκει εξ ολοκλήρου η Shell Nederland και σχεδόν εξ ολοκλήρου η The Shell Transport and Trading Company Ltd (στο εξής: STT), η οποία διαδέχθηκε την STT plc. Η Shell Nederland εξακολουθεί να είναι μητρική εταιρία της SNV, η οποία της ανήκει εξ ολοκλήρου.

2. Διοικητική διαδικασία

- 3 Με έγγραφο της 20ής Ιουνίου 2002 η εταιρία British Petroleum (στο εξής: BP) ενημέρωσε την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σχετικά με την ύπαρξη συμπράξεως στην αγορά της πίσσας οδοποιίας στις Κάτω Χώρες και υπέβαλε αίτημα απαλλαγής από το πρόστιμο, σύμφωνα με τις διατάξεις της ανακοινώσεως της Επιτροπής της 19ης Φεβρουαρίου 2002, σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (EE C 45, σ. 3, στο εξής: ανακοίνωση περί συνεργασίας).
- 4 Στις 1 και 2 Οκτωβρίου 2002 η Επιτροπή διενήργησε αιφνίδιους ελέγχους, μεταξύ άλλων, στα γραφεία της SNV. Στις 30 Ιουνίου 2003 η Επιτροπή απέστειλε αιτήσεις παροχής πληροφοριών σε διάφορες εταιρίες, μεταξύ των οποίων και η SNV, η οποία απάντησε στις 28 Αυγούστου 2003.
- 5 Στις 8 Αυγούστου 2003 εκπρόσωποι της Shell International συναντήθηκαν με τις υπηρεσίες της Επιτροπής, προκειμένου να τους γνωστοποιήσουν ότι πρόκειται να διενεργηθεί εσωτερικός έλεγχος σχετικά με την υπόθεση και ότι τα αποτελέσματα του ελέγχου θα κοινοποιηθούν στην Επιτροπή. Ωστόσο, δεν παρασχέθηκε κανένα πληροφοριακό στοιχείο κατά τη συνάντηση αυτή ή αμέσως μετά. Η SNV υπέβαλε αίτηση περί εφαρμογής της ανακοινώσεως περί συνεργασίας στις 10 Οκτωβρίου 2003. Η Επιτροπή γνωστοποίησε ότι η ακρόαση του προσώπου που κατάρτισε τη συνημμένη στην αίτηση δήλωση θα ήταν χρήσιμη μόνον εάν το πρόσωπο αυτό θα ήταν σε θέση να προσκομίσει επιπλέον στοιχεία, πέραν αυτών που περιλαμβάνονται στη δήλωση. Εν τέλει, δεν πραγματοποιήθηκε ακρόαση του εν λόγω εργαζομένου.
- 6 Στις 10 Φεβρουαρίου και στις 5 Απριλίου 2004 η Επιτροπή απηύθυνε νέες αιτήσεις παροχής πληροφοριών, στις οποίες η Shell International απάντησε στις 25 Φεβρουαρίου και 27 Απριλίου 2004 αντιστοίχως.

- 7 Στις 18 Οκτωβρίου 2004 η Επιτροπή κίνησε διαδικασία δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [ΕΚ] και 82 [ΕΚ] (ΕΕ 2003 L 1, σ. 1), και εξέδωσε ανακοίνωση αιτιάσεων, την οποία απηύθυνε στις 19 Οκτωβρίου 2004 σε πολλές εταιρίες, συμπεριλαμβανομένων των SNV, SPNV, KNPM και STT plc.
- 8 Στις 12 Ιανουαρίου 2005 η SNV ζήτησε πλήρη πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα που είχαν συμπεριληφθεί στον φάκελο της Επιτροπής μετά την ανακοίνωση αιτιάσεων και, ιδίως, στις απαντήσεις των άλλων επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων. Στις 22 Φεβρουαρίου 2005 η Επιτροπή, διά του αρμοδίου για την υπόθεση συμβούλου ακροάσεων, απέρριψε το αίτημα αυτό, με το αιτιολογικό ότι τα έως τότε παρασχεθέντα στοιχεία δεν περιλαμβάνονταν, καταρχήν, στον φάκελο της έρευνας, κατά την έννοια της ανακοινώσεως της Επιτροπής περί των κανόνων πρόσβασης στον φάκελο υπόθεσης της Επιτροπής δυνάμει των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, των άρθρων 53, 54 και 57 της Συμφωνίας ΕΟΧ και του κανονισμού (ΕΚ) 139/2004 του Συμβουλίου (ΕΕ 2005, C 325, σ. 7, στο εξής: ανακοίνωση σχετικά με την πρόσβαση στον φάκελο), και ότι, εν πάση περιπτώσει, τα στοιχεία θα είχαν περιέλθει σε γνώση τους, αν η Επιτροπή τα είχε συμπεριλάβει στην απόφασή της. Στις 20 Απριλίου 2005 η SNV ζήτησε εκ νέου να της δοθεί πρόσβαση στα έγγραφα αυτά πριν τη διεξαγωγή των ακροάσεων. Στις 4 Μαΐου 2005 η Επιτροπή απάντησε, διά του συμβούλου ακροάσεων, εκ νέου αρνητικά. Ωστόσο, στις 24 Μαΐου 2006 η Επιτροπή επέτρεψε στις Royal Dutch Shell, SPNV και SNV την πρόσβαση σε αποσπάσματα της απαντήσεως της εταιρίας Koninklijke Volker Wessels Stevin (στο εξής: KWS), τα οποία επρόκειτο να επικαλεστεί στην απόφασή της και τα οποία αφορούσαν επαφές μεταξύ των SNV και KWS πριν την 1η Απριλίου 1994. Στις 12 Ιουνίου 2006 οι Royal Dutch Shell, SPNV και SNV διατύπωσαν τις αντιρρήσεις τους όσον αφορά τη μερική δημοσιοποίηση των εν λόγω εγγράφων και ζήτησαν εκ νέου να τους δοθεί πρόσβαση στο πλήρες κείμενο όλων των απαντήσεων.
- 9 Στις 8 Μαΐου 2006 η Επιτροπή απηύθυνε νέα αίτηση παροχής πληροφοριών στις SNV, SPNV και Royal Dutch Shell, ζητώντας στοιχεία σχετικά με τον κύκλο εργασιών που είχαν πραγματοποιήσει από την πίσσα οδοποιίας, συμπεριλαμβανομένων όλων των ειδικών ασφαλτικών προϊόντων. Στις 23 Μαΐου 2006 οι τρεις αυτές εταιρίες γνωστοποίησαν το ύψος του κύκλου εργασιών τους, συμπεριλαμβανομένου του κύκλου εργασιών που είχε πραγματοποιηθεί από τη Mexphalte C, τη μόνη ειδική πίσσα που μπορεί, κατ' αυτές, να χρησιμοποιηθεί σε έργα οδοποιίας, διευκρινίζοντας, ωστόσο, ότι το συγκεκριμένο προϊόν δεν αποτελεί αντικείμενο της συμπράξεως.
- 10 Στις 23 Δεκεμβρίου 2005 ο όμιλος Shell ενημέρωσε την Επιτροπή ότι μεταβλήθηκε η διάρθρωσή τους και ότι ανήκει πλέον εξ ολοκλήρου στη Royal Dutch Shell. Στις 23 Μαΐου 2006 επισήμανε στην Επιτροπή ότι η εταιρία αυτή δεν υπήρχε κατά τη διάρκεια της παραβάσεως και ότι, εφόσον συστάθηκε το 2002 με την επωνυμία Forthdeal Ltd, χωρίς να ανήκει στον όμιλο Shell, και μετασηματίστηκε σε Royal Dutch Shell τον Οκτώβριο του 2004, δεν μπορεί να θεωρηθεί διάδοχος εταιρίας του ομίλου Shell. Επιπλέον, η Royal Dutch Shell υποστήριξε ότι, επειδή απέκτησε το σύνολο των μετοχών της SPNV μετά το πέρας της παραβάσεως, δεν μπορεί να της καταλογιστεί ευθύνη για την παράβαση που είχε διαπράξει η SNV.

3. Προσβαλλόμενη απόφαση

- 11 Μετά από ακρόαση των εμπλεκόμενων εταιριών στις 15 και 16 Ιουνίου 2005 η Επιτροπή εξέδωσε στις 13 Σεπτεμβρίου 2006 την απόφαση C(2006) 4090 τελικό, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 81 [ΕΚ] [υπόθεση COMP/F/38.456 — Πίσσα (Κάτω Χώρες)] (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), περίληψη της οποίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* της 28ης Ιουλίου 2007 (ΕΕ L 196, σ. 40) και η οποία κοινοποιήθηκε στις προσφεύγουσες SNV, SPNV και STT στις 25 Σεπτεμβρίου 2006.

- 12 Με το άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως η Επιτροπή εκτίμησε ότι οι αποδέκτριες εταιρίες είχαν μετάσχει σε ενιαία και συνεχή παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ, διότι, κατά τα επίμαχα χρονικά διαστήματα, καθόριζαν από κοινού, ανά τακτά διαστήματα, όσον αφορά την πώληση και την αγορά πίσσας οδοποιίας στις Κάτω Χώρες, μικτή τιμή, ενιαία έκπτωση επί της μικτής τιμής πωλήσεως για τους μετέχοντες στη σύμπραξη κατασκευαστές έργων οδοποιίας (στο εξής: μεγάλοι κατασκευαστές ή W5) και μειωμένη ανώτατη έκπτωση για τους λοιπούς κατασκευαστές έργων οδοποιίας (στο εξής: μικροί κατασκευαστές).
- 13 Στις προσφεύγουσες καταλογίστηκε ότι μετείχαν στην παράβαση από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 15 Απριλίου 2002 και τους επιβλήθηκε πρόστιμο 108 εκατομμυρίων ευρώ, για την καταβολή του οποίου ευθύνονται εις ολόκληρον.
- 14 Όσον αφορά τον υπολογισμό του προστίμου, η Επιτροπή χαρακτήρισε την παράβαση πολύ σοβαρή, λόγω της φύσεώς της, παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη αγορά ήταν γεωγραφικά περιορισμένη (αιτιολογική σκέψη 316 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 15 Προκειμένου να ληφθεί υπόψη η βαρύτητα της παράνομης συμπεριφοράς εκάστης μετέχουσας στη σύμπραξη επιχειρήσεως και η πραγματική επίπτωση της συμπεριφοράς αυτής στον ανταγωνισμό, η Επιτροπή διαχώρισε τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις ανάλογα με το μέγεθός τους, με κριτήριο τα μερίδιά τους στην αγορά, και τις κατέταξε σε έξι κατηγορίες. Βάσει των ως άνω εκτιμήσεων, η Επιτροπή καθόρισε το βασικό ποσό του προστίμου ως προς τις προσφεύγουσες σε 15 εκατομμύρια ευρώ (αιτιολογική σκέψη 322 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Προς εξασφάλιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος του προστίμου, επέβαλε στις προσφεύγουσες προσαύξηση με συντελεστή 2, λόγω του μεγέθους και του κύκλου εργασιών του ομίλου (αιτιολογική σκέψη 323 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 16 Όσον αφορά τη διάρκεια της παραβάσεως, η Επιτροπή εκτίμησε ότι η παράβαση στην οποία υπέπεσαν οι προσφεύγουσες είχε μεγάλη διάρκεια, μεγαλύτερη των πέντε ετών, και ότι η παράβαση διήρκεσε από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 15 Απριλίου 2002, για τον λόγο δε αυτόν προσαύξησε το βασικό ποσό του επιβληθέντος σε αυτήν προστίμου κατά 80 % (αιτιολογική σκέψη 326 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Το βασικό ποσό του προστίμου καθορίστηκε ως προς τις προσφεύγουσες, βάσει της σοβαρότητας και της διάρκειας της παραβάσεως, σε 54 εκατομμύρια ευρώ (αιτιολογική σκέψη 335 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 17 Η Επιτροπή δέχθηκε ότι συντρέχουν διάφορες επιβαρυντικές περιστάσεις ως προς τις προσφεύγουσες. Πρώτον, εκτίμησε ότι, επειδή η επιχείρηση Shell είχε αποτελέσει το 1986 αντικείμενο αποφάσεων της Επιτροπής σε υποθέσεις σχετικές με συμπράξεις [απόφαση 86/398/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 23ης Απριλίου 1986, υπόθεση IV/31.149 — Πολυπροπυλένιο (ΕΕ L 230 της 18.8.1986, σ. 1, στο εξής: απόφαση Πολυπροπυλένιο)] και το 1994 [(απόφαση 94/599/ΕΚ της Επιτροπής, της 27ης Ιουλίου 1994, υπόθεση IV/31865 — PVC II (ΕΕ L 239 της 14.9.1994, σ. 14, στο εξής: απόφαση PVC II)], το βασικό ποσό πρέπει να προσαυξηθεί κατά 50 % λόγω υποτροπής (αιτιολογικές σκέψεις 336 έως 338 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Δεύτερον, εκτίμησε ότι οι προσφεύγουσες υποκίνησαν την παράβαση και πρωτοστάτησαν σε αυτή, πράγμα που δικαιολογεί περαιτέρω προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου κατά 50 % (αιτιολογικές σκέψεις 342 έως 349 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 18 Εξάλλου, η Επιτροπή δεν δέχθηκε καμία ελαφρυντική περίσταση ως προς τις προσφεύγουσες, καθώς εκτίμησε ότι η παύση της παραβάσεως πριν την έναρξη της έρευνας λαμβάνεται υπόψη μόνον προς περιορισμό της διάρκειας της παραβάσεως (αιτιολογικές σκέψεις 361 έως 363 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

- 19 Η Επιτροπή απέρριψε, εξάλλου, το αίτημα των προσφευγουσών να χαρακτηριστεί ως ελαφρυντική περίπτωση η συνεργασία τους με την Επιτροπή, συνεργασία η οποία συνίστατο σε απαντήσεις στις αιτήσεις παροχής πληροφοριών, στην παραδοχή των πραγματικών περιστατικών και στη θέσπιση συστήματος επιβολής κυρώσεων και προληπτικής πολιτικής ως προς το ζήτημα αυτό (αιτιολογικές σκέψεις 367 έως 371 της προσβαλλομένης απόφασης).
- 20 Τέλος, η Επιτροπή αρνήθηκε να μειώσει το επιβληθέν στις προσφεύγουσες πρόστιμο, κατ' εφαρμογήν της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, εκτιμώντας ότι τα προσκομισθέντα από αυτές πληροφοριακά στοιχεία δεν είχαν σημαντική πρόσθετη αποδεικτική αξία (αιτιολογικές σκέψεις 394 έως 396 της προσβαλλομένης απόφασης).

Διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

- 21 Με δικόγραφο που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου [νυν Γενικού Δικαστηρίου] την 1η Δεκεμβρίου 2006 οι προσφεύγουσες άσκησαν την υπό κρίση προσφυγή.
- 22 Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή το Γενικό Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία και, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας του άρθρου 64 του Κανονισμού Διαδικασίας, κάλεσε τους διαδίκους να καταθέσουν ορισμένα έγγραφα και τους έθεσε ερωτήσεις. Οι διάδικοι ανταποκρίθηκαν στο ως άνω αίτημα και απάντησαν στις ερωτήσεις του Γενικού Δικαστηρίου εμπρόθεσμα.
- 23 Οι διάδικοι αγόρευαν και απάντησαν στις ερωτήσεις του Γενικού Δικαστηρίου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 25ης Μαΐου 2011.
- 24 Λόγω κωλύματος ενός μέλους του έκτου τμήματος να μετάσχει στην εκδίκαση της υπό κρίση υποθέσεως, ο Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου όρισε εαυτόν, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 32, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, προς συμπλήρωση της συνθέσεως του τμήματος.
- 25 Με διάταξη της 18ης Νοεμβρίου 2011 το Γενικό Δικαστήριο (έκτο τμήμα), με τη νέα του σύνθεση, διέταξε την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας και οι διάδικοι ενημερώθηκαν ότι θα αγορεύσουν κατά τη διάρκεια νέας επ' ακροατηρίου συζήτησεως.
- 26 Οι διάδικοι ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Ιανουαρίου 2012.
- 27 Οι SPNV και STT ζητούν από το Γενικό Δικαστήριο:
- να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς αυτές,
  - επικουρικώς, να ακυρώσει μερικώς την προσβαλλόμενη απόφαση, κατά το μέτρο που η Επιτροπή διαπιστώνει ότι αυτές υπέπεσαν σε παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 19 Φεβρουαρίου 1996, και να μειώσει το πρόστιμο που τους επιβλήθηκε,
  - επικουρικώς, να μειώσει το πρόστιμο που τους επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση,
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα, περιλαμβανομένων των εξόδων που σχετίζονται με την ολική ή μερική αποπληρωμή του προστίμου ή τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως,
  - να διατάξει κάθε άλλο μέτρο που το Γενικό Δικαστήριο κρίνει πρόσφορο.

28 Η SNV ζητεί από το Γενικό Δικαστήριο:

- να ακυρώσει μερικώς την προσβαλλόμενη απόφαση, κατά το μέτρο που η Επιτροπή διαπιστώνει ότι αυτή υπέπεσε σε παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 19 Φεβρουαρίου 1996 και να μειώσει το επιβληθέν σε αυτή πρόστιμο,
- να μειώσει το πρόστιμο που της επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση,
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα, περιλαμβανομένων των εξόδων που σχετίζονται με την ολική ή μερική αποπληρωμή του προστίμου ή τη σύσταση τραπεζικής εγγυήσεως,
- να διατάξει κάθε άλλο μέτρο που το Γενικό Δικαστήριο κρίνει πρόσφορο.

29 Η Επιτροπή ζητεί από το Γενικό Δικαστήριο:

- να απορρίψει την προσφυγή,
- να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα.

Σκεπτικό

30 Προς στήριξη της προσφυγής τους οι προσφεύγουσες προβάλλουν τέσσερις λόγους. Προσάπτουν, συγκεκριμένα, στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο, διότι καταλόγισε στις SPNV και STT (πρώην STT plc) την παράβαση που είχε διαπράξει η SNV, ότι παρέβη ουσιώδη τύπο και προσέβαλε τα δικαιώματά τους άμυνας, αρνούμενη να τους γνωστοποιήσει το σύνολο των απαντήσεων των λοιπών επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων, ότι υπέπεσε σε πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον καθορισμό του βασικού ποσού του προστίμου και τον προσδιορισμό της διάρκειας της παραβάσεως και, τέλος, ότι χαρακτήρισε την SNV ως επιχείρηση που υποκινούσε το καρτέλ και πρωτοστατούσε σε αυτό και ότι προσαύξησε το επιβληθέν στις προσφεύγουσες πρόστιμο λόγω υποτροπής.

1. Επί του πρώτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον καταλογισμό της παραβάσεως στις μητρικές εταιρίες

Επί της πλάνης περί το δίκαιο

Επιχειρήματα των διαδίκων

31 Πρώτον, οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθώς θεώρησε ότι το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου, όπως αυτό έχει αναγνωριστεί από τον δικαστή της Ένωσης (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-9925, σκέψη 29), την απαλλάσσει από την υποχρέωση να αποδείξει ότι η θυγατρική που υπέπεσε στην παράβαση εκτελούσε εντολές της μητρικής εταιρίας. Εν προκειμένω, η Επιτροπή απλώς αναφέρθηκε στην έννοια της ενιαίας οικονομικής οντότητας, η οποία, όμως, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη για τον καταλογισμό ευθύνης για την παράβαση σε άλλες εταιρίες, εκτός αυτής που εμπλέκεται ευθέως στην παράβαση. Η Επιτροπή, πάντως, για να μπορεί να καταλογίσει ευθύνη στη μητρική εταιρία, πρέπει να εκτιμήσει αν αυτή μετείχε ευθέως ή εμμέσως στην παράβαση ή αν γνώριζε την παράβαση.

- 32 Δεύτερον, η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, διότι καταλόγισε στην STT (πρώην STT plc) ευθύνη για τη διαπραχθείσα από την SNV παράβαση βάσει του τεκμηρίου που αναγνωρίστηκε με την απόφαση *Stora Kopparbergs Bergslags* κατά Επιτροπής, σκέψη 31 ανωτέρω. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της παραβάσεως, η εταιρία STT plc, την οποία η STT διαδέχθηκε το 2005, ήταν μία από τις δύο εταιρίες επικεφαλής του ομίλου Shell, αλλά της ανήκε μόνο το 40 % της εταιρίας συμμετοχών SPNV, στην οποία η SNV, που ήταν ο άμεσος αυτουργός της παραβάσεως, ανήκε εξ ολοκλήρου μέσω της Shell Nederland. Ωστόσο, ο δικαστής της Ένωσης έχει αποφανθεί ότι το κριτήριο αυτό ισχύει μόνο στην περίπτωση που η θυγατρική ανήκει εξ ολοκλήρου στη μητρική εταιρία. Η εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εφαρμογή του κριτηρίου αυτού με την απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 2006, T-314/01, *Anebe* κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-3085, σκέψη 137), οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στις περιστάσεις της υποθέσεως εκείνης, όπου οι δύο μητρικές εταιρίες είχαν εμπλακεί στενά στην εμπορική διαχείριση της θυγατρικής, η οποία δεν διέθετε χωριστή νομική προσωπικότητα.
- 33 Τρίτον, οι προσφεύγουσες αμφισβητούν την εκ μέρους της Επιτροπής ερμηνεία του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου, ερμηνεία που καθιστά το τεκμήριο αυτό αμάχητο και δεν είναι σύμφωνη με τη νομολογία.
- 34 Η Επιτροπή ζητεί την απόρριψη του πρώτου σκέλους του υπό κρίση λόγου ακυρώσεως.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 35 Η Επιτροπή διευκρινίζει, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι, μολονότι η SNV ήταν το νομικό πρόσωπο που μετείχε ευθέως στη σύμπραξη, εντούτοις απεύθυνε την ανακοίνωση αιτιάσεων και στις SPNV, KNPM και STT plc (αιτιολογική σκέψη 209 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Συγκεκριμένα, υπενθυμίζει ότι η SNV ανήκε έως το 2005 εξ ολοκλήρου στη Shell Nederland, η οποία ανήκε επίσης εξ ολοκλήρου στην SPNV, εταιρία συμμετοχών την οποία έλεγχαν από κοινού η KNPM (σε ποσοστό 60 %) και η STT plc (σε ποσοστό 40 %). Η Επιτροπή επισήμανε, επίσης, τις σημαντικές διασυνδέσεις μεταξύ των συγκεκριμένων εταιρικών δομών, ιδίως μέσω της *Committee of managing directors* (επιτροπή γενικών διευθυντών, στο εξής: CMD), μέσω του ευρωπαϊκού τμήματος πετροχημικών προϊόντων του ομίλου και, μετά το 1998, μέσω της Shell Europe Oil Products (στο εξής: SEOP), οργανώσεως η οποία συγκέντρωνε τις δραστηριότητες πολλών εταιριών εκμετάλλευσης του ομίλου στον κλάδο των πετροχημικών προϊόντων στην Ευρώπη (αιτιολογικές σκέψεις 206 έως 208 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Εν συνεχεία, επισήμανε ότι, κατόπιν των οργανωτικών μεταβολών που επήλθαν στο εσωτερικό του ομίλου το 2005, απεύθυνε την προσβαλλόμενη απόφαση στην SNV, καθώς και στις λοιπές εταιρίες που ήταν αποδέκτριες της ανακοινώσεως αιτιάσεων και εξακολουθούσαν να υφίστανται κατά τον χρόνο αποστολής της εν λόγω αποφάσεως, δηλαδή στις SPNV και STT (πρώην STT plc), και ότι οι εταιρίες αυτές συναποτελούν την επιχείρηση Shell και ευθύνονται από κοινού για την παράβαση (αιτιολογική σκέψη 218 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

– Επί του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής

- 36 Υπενθυμίζεται, καταρχάς, ότι το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης αφορά τις δραστηριότητες επιχειρήσεων (απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, *Aalborg Portland* κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψη 59) και ότι ο όρος «επιχείρηση», κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, περιλαμβάνει οικονομικές οντότητες καθεμία από τις οποίες συνίσταται σε ενιαία οργάνωση προσωπικών, υλικών και άυλων στοιχείων, τα οποία έχουν ταχθεί στη διαρκή επιδίωξη ορισμένου οικονομικού σκοπού, η οποία οργάνωση δύναται να συντελέσει στη διάπραξη παραβάσεως προβλεπομένης από τη διάταξη αυτή (απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 2011, T-349/08, *Uralita* κατά Επιτροπής, που δεν έχει δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 35). Ο όρος «επιχείρηση», εντασσόμενος στο ίδιο πλαίσιο, νοείται ως οικονομική ενότητα, έστω και αν από νομική

άποψη η οικονομική αυτή ενότητα αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα (απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Δεκεμβρίου 2006, C-217/05, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio, Συλλογή 2006, σ. I-11987, σκέψη 40).

- 37 Η αντίθετη στους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά μιας επιχειρήσεως μπορεί να καταλογιστεί σε άλλη όταν η πρώτη δεν καθορίζει αυτοτελώς τη συμπεριφορά της στην αγορά, αλλά κατ' ουσίαν ακολουθεί εντολές της δεύτερης, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των οικονομικών και νομικών δεσμών που τις συνδέουν (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-294/98 P, Metsä-Serla κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-10065, σκέψη 27, της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. I-5425, σκέψη 117, και της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-97/08 P, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-8237, σκέψη 58). Επομένως, η συμπεριφορά μιας θυγατρικής μπορεί να καταλογισθεί στη μητρική εταιρία οσάκις η θυγατρική δεν καθορίζει αυτοτελώς τη συμπεριφορά της στην αγορά, αλλά εφαρμόζει ουσιαστικά τις εντολές της μητρικής εταιρίας, οπότε οι δύο αυτές εταιρίες αποτελούν ενιαία οικονομική οντότητα (απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Ιουλίου 1972, 48/69, Imperial Chemical Industries κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 99, σκέψεις 133 και 134).
- 38 Επομένως, αυτό το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να απευθύνει μian απόφαση επιβάλλουσα πρόστιμα σε μητρική εταιρία ομίλου εταιριών δεν είναι η εκ μέρους της μητρικής παρακίνηση της θυγατρικής της να διαπράξει παράβαση ούτε, κατά μείζονα λόγο, η εμπλοκή της πρώτης στην παράβαση, αλλά το γεγονός ότι αυτές αποτελούν ενιαία επιχείρηση κατά την προαναφερθείσα έννοια. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζεται ότι, κατά το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού, εταιρίες που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, εάν δεν καθορίζουν αυτοτελώς τη συμπεριφορά τους στην αγορά, αποτελούν ενιαία οικονομική οντότητα και, επομένως, επιχείρηση, κατά την έννοια των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ (απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, T-203/01, Michelin κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. II-4071, σκέψη 290).
- 39 Στην ιδιαίτερη περίπτωση που η θυγατρική η οποία έχει διαπράξει την παράβαση ανήκει εξ ολοκλήρου στη μητρική εταιρία, η εν λόγω μητρική εταιρία έχει τη δυνατότητα ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής επί της θυγατρικής, τεκμαίρεται δε μαχητώς ότι η εν λόγω εταιρία όντως ασκεί τέτοια επιρροή (βλ. απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 40 Υπό τις συνθήκες αυτές, εφόσον η Επιτροπή αποδείξει ότι η θυγατρική ανήκει εξ ολοκλήρου στη μητρική εταιρία, γίνεται κατά τεκμήριο δεκτό ότι η μητρική ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της εμπορικής πολιτικής της θυγατρικής. Περαιτέρω, η Επιτροπή μπορεί να θεωρήσει ότι η μητρική εταιρία ευθύνεται εις ολόκληρον για την καταβολή του επιβληθέντος στη θυγατρική προστίμου, εκτός αν η εν λόγω εταιρία, στην οποία απόκειται να ανατρέψει το τεκμήριο αυτό, προσκομίσει στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι η θυγατρική της ενεργεί αυτοτελώς στην αγορά (αποφάσεις Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, σκέψη 31 ανωτέρω, σκέψη 29, και Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 61).
- 41 Μολονότι στις σκέψεις 28 και 29 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο αναφέρει πέραν του απολύτου ελέγχου της θυγατρικής, και άλλα στοιχεία, όπως η μη αμφισβήτηση της επιρροής που ασκεί η μητρική εταιρία επί της εμπορικής πολιτικής της θυγατρικής της και η κοινή εκπροσώπηση των δύο εταιριών κατά τη διοικητική διαδικασία, εντούτοις δεν αμφισβητείται ότι το Δικαστήριο επισήμανε τα στοιχεία αυτά αποκλειστικά και μόνον προκειμένου να εκθέσει το σύνολο των στοιχείων στα οποία στηρίχθηκε η συλλογιστική του τότε Πρωτοδικείου στο πλαίσιο της συγκεκριμένης υποθέσεως και όχι προκειμένου να ορίσει ως προϋπόθεση της εφαρμογής του προαναφερθέντος κριτηρίου την προσκόμιση επιπλέον ενδείξεων σχετικών με την άσκηση πραγματικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής (αποφάσεις του Δικαστηρίου Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 62, και της 20ής Ιανουαρίου 2011, C-90/09 P, General Química κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-1, σκέψη 41).

42 Όσον αφορά τα στοιχεία που πρέπει να προσκομίσει η μητρική εταιρία προς ανατροπή του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου, ο δικαστής της Ένωσης έχει αποφανθεί ότι η εν λόγω εταιρία πρέπει να θέσει υπόψη της Επιτροπής και κατόπιν, ενδεχομένως, του δικαστή της Ένωσης στοιχεία σχετικά με τις μεταξύ τους οργανωτικές, οικονομικές και νομικές σχέσεις, τα οποία αποδεικνύουν ότι δεν συναποτελεί, με τη θυγατρική της, ενιαία οικονομική οντότητα, τα δε στοιχεία αυτά ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με την περίπτωση και, συνεπώς, δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εξαντλητικής απαρίθμησης (απόφαση Akzo Nobel κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψεις 72 έως 74).

– Επί της εφαρμογής του τεκμηρίου αυτού στην περίπτωση που η θυγατρική ανήκει εξ ολοκλήρου σε δύο μητρικές εταιρίες

43 Οι προσφεύγουσες φρονούν ότι, ανεξαρτήτως της ερμηνείας του τεκμηρίου, όπως αυτό απορρέει από τη νομολογία Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, σκέψη 31 ανωτέρω, η Επιτροπή δεν μπορούσε να το εφαρμόσει στην περίπτωση της STT (πρώην STT plc), η οποία κατείχε μόνον το 40 %, και μάλιστα εμμέσως, της εταιρίας που διέπραξε την παράβαση.

44 Τονίζεται, καταρχάς, ότι δεν ασκεί επιρροή, όσον αφορά την εφαρμογή του τεκμηρίου που απορρέει από την απόφαση Stora Kopparbergs Bergslags κατά Επιτροπής, σκέψη 31 ανωτέρω, το γεγονός ότι η KNPМ, στην οποία ανήκε το υπόλοιπο 60 % της SPNV, έπαυσε να υπάρχει το 2005, διότι δεν πρέπει οι επιχειρήσεις να αποφεύγουν τις κυρώσεις απλώς και μόνον επειδή μεταβλήθηκε η ταυτότητά τους λόγω αναδιαρθρώσεων, εκχωρήσεων ή άλλων νομικών ή οργανωτικών αλλαγών, διότι έτσι δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί ο σκοπός της καταστολής των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών και της αποτροπής της επανάληψής τους με την επιβολή αποτρεπτικών κυρώσεων (απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2007, C-280/06, ETI κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-10893, σκέψη 41).

45 Εξάλλου, ο δικαστής της Ένωσης έχει αποφανθεί ότι η Επιτροπή μπορεί να εφαρμόσει το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής όταν οι μητρικές εταιρίες είναι δύο, εφόσον πρόκειται για περίπτωση ανάλογη προς εκείνη στην οποία η θυγατρική ανήκει εξ ολοκλήρου σε μία μόνο μητρική εταιρία (απόφαση Avebe κατά Επιτροπής, σκέψη 32 ανωτέρω, σκέψη 138).

46 Ομοίως, εν προκειμένω πρέπει να εξεταστεί, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαιτερότητας της διαρθρώσεως του ομίλου, αν η περίπτωση των δύο μητρικών εταιριών KNPМ και STT plc (νυν STT) είναι ανάλογη προς την περίπτωση κατά την οποία η μητρική εταιρία κατέχει το σύνολο των μετοχών της θυγατρικής, και όχι το τι θα έπρεπε να αποφασιστεί στην περίπτωση που η μητρική εταιρία κατέχει μέρος μόνον των μετοχών της θυγατρικής που διέπραξε την παράβαση, που αποτελεί διαφορετικό ζήτημα.

47 Τονίζεται, πρώτον, ότι, όπως επισήμανε η Επιτροπή με το υπόμνημα αντικρούσεως χωρίς οι προσφεύγουσες να διαφωνήσουν, η ύπαρξη δύο μητρικών εταιριών εντός του ομίλου Shell ανάγεται σε ιστορικούς λόγους, καθώς ο συγκεκριμένος όμιλος ιδρύθηκε το 1907 κατόπιν συμφωνίας μεταξύ της ολλανδικής εταιρίας KNPМ και της βρετανικής εταιρίας STT plc, οι οποίες συγχωνεύθηκαν το 2005, διατηρώντας, ωστόσο, τη διττή διάρθρωση στην κεφαλή του ομίλου, με ποσοστά συμμετοχής 60 % και 40 % αντιστοίχως. Από τη δικογραφία και, ιδίως, από τον οδηγό σχετικά με τη διάρθρωση του ομίλου προκύπτει ότι στις δύο αυτές εταιρίες, οι οποίες δήλωναν τον ίδιο ενοποιημένο κύκλο εργασιών, ανήκαν οι δύο εταιρίες συμμετοχών του ομίλου, οι SPNV και SPCo, και ότι οι ως άνω μητρικές εταιρίες διόριζαν από κοινού τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου των εταιριών συμμετοχών, βάσει των μεταξύ τους συμφωνιών, και ότι διεξάγονταν μηνιαίες συναντήσεις μεταξύ τους, προκειμένου οι μητρικές εταιρίες να ενημερώνονται σχετικά με τις κύριες εξελίξεις στο εσωτερικό του ομίλου.

- 48 Εξάλλου, οι KNPM και STT plc (νυν STT) συνέστησαν δύο εποπτικές επιτροπές, την Group Audit Committee (επιτροπή ελέγχου του ομίλου, στο εξής: GAC) και τη Remuneration and succession review committee (επιτροπή για την αξιολόγηση των αμοιβών και των διορισμών, στο εξής: REMCO), οι οποίες απαρτίζονταν από τρία μέλη του εποπτικού συμβουλίου της KNPM και από τρία μέλη του διοικητικού συμβουλίου της STT plc (νυν STT) και ήταν αρμόδιες η μεν πρώτη για την εξέταση των σημαντικότερων εξελίξεων στη χρηματοοικονομική κατάσταση του ομίλου, τις διαδικασίες εσωτερικού ελέγχου και τους εξωτερικούς ελέγχους, η δε δεύτερη για τη διατύπωση συστάσεων όσον αφορά τις αμοιβές και τους διορισμούς διευθυντικών στελεχών του ομίλου. Από τη δικογραφία προκύπτει επίσης ότι τα διοικητικά συμβούλια των εταιριών συμμετοχών του ομίλου ενεργούσαν συντονισμένα και ότι σε αυτά μετείχαν μέλη των διοικητικών συμβουλίων των δύο μητρικών εταιριών.
- 49 Εξάλλου, η CMD, όργανο συνιστάμενο από τα μέλη του προεδρείου του διοικητικού συμβουλίου της SPNV και τους γενικούς διευθυντές της SPCo, οι οποίοι ήταν και μέλη του διοικητικού συμβουλίου μιας εκ των δύο μητρικών εταιριών, είχε καθοριστικό ρόλο εντός του ομίλου. Συγκεκριμένα, από τη δικογραφία προκύπτει ότι η CMD, μολονότι δεν διέθετε χωριστή νομική προσωπικότητα, ήταν αρμόδια για τον συντονισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της διοικήσεως όλων των εταιριών του ομίλου.
- 50 Τέλος, το γεγονός ότι οι δύο μητρικές εταιρίες αποφάσισαν το 2005 να συγχωνευθούν αποτελεί μία ακόμη ένδειξη ότι η μητρική επιχείρηση ήταν κοινή, παρά τη συνύπαρξη δύο νομικών προσώπων.
- 51 Κατόπιν των πραγματικών στοιχείων που παρατίθενται στις σκέψεις 47 έως 50 ανωτέρω, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ορθή την εκτίμηση στην οποία κατέληξε η Επιτροπή με τις αιτιολογικές σκέψεις 206 έως 218 της προσβαλλομένης απόφασης, ότι πρόκειται για περίπτωση ανάλογη με την περίπτωση κατά την οποία μία μόνο μητρική εταιρία κατέχει το σύνολο των μετοχών της θυγατρικής, οπότε καλώς η Επιτροπή θεώρησε ότι, κατά τεκμήριο, οι εν λόγω μητρικές εταιρίες όντως ασκούσαν αποφασιστική επιρροή επί της κοινής θυγατρικής τους.
- 52 Τέλος, είναι απορριπτέο το επιχείρημα των προσφευγουσών ότι συνιστά πλάνη περί το δίκαιο η εκ μέρους της Επιτροπής εφαρμογή της νομολογίας που απορρέει από την απόφαση *Stora Kopparbergs Bergslags* κατά Επιτροπής, σκέψη 31 ανωτέρω, στην περίπτωση της STT (πρώην STT plc), επειδή η SNV ανήκε εξ ολοκλήρου μεν, αλλά μόνον εμμέσως σε αυτές, διά της εταιρίας συμμετοχών SPNV, στην οποία ανήκε η εταιρία *Shell Nederland*, μητρική εταιρία της SNV. Ο δικαστής της Ένωσης έχει κρίνει, συγκεκριμένα, ότι η ύπαρξη ενδιάμεσων εταιριών μεταξύ της θυγατρικής και της μητρικής εταιρίας δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά το ενδεχόμενο εφαρμογής του τεκμηρίου ότι η μητρική εταιρία όντως ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου (βλ., συναφώς, αποφάσεις *Akzo Nobel* κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψεις 78 και 83, και *General Química* κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 41 ανωτέρω, σκέψεις 86 και 87, απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Μαΐου 1998, T-354/94, *Stora Kopparbergs Bergslags* κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-2111, σκέψεις 80 έως 85). Εξάλλου, μπορεί να καταλογιστεί στη μητρική εταιρία ευθύνη για παράβαση της θυγατρικής ακόμη και όταν στον όμιλο υπάρχουν πολλές εταιρίες εκμεταλλεύσεως (απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ής Απριλίου 1999, T-305/94 έως T-307/94, T-313/94 έως T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, *Limburgse Vinyl Maatschappij* κ.λπ. κατά Επιτροπής, η λεγόμενη «PVC II», Συλλογή 1999, σ. II-931, σκέψη 989).
- Επί του μαχητού χαρακτήρα του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου
- 53 Οι προσφεύγουσες φρονούν ότι η εκ μέρους της Επιτροπής ερμηνεία του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου καθιστά το τεκμήριο αυτό αμάχητο.

- 54 Πάντως, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου που παρατίθεται στη σκέψη 42 ανωτέρω προκύπτει ότι, προς ανατροπή του τεκμηρίου ότι η μητρική εταιρία ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου, η μητρική εταιρία πρέπει να θέσει υπόψη της Επιτροπής και κατόπιν, ενδεχομένως, του δικαστή της Ένωσης στοιχεία σχετικά με τις μεταξύ τους οργανωτικές, οικονομικές και νομικές σχέσεις, τα οποία αποδεικνύουν ότι δεν συναποτελεί, με τη θυγατρική της, ενιαία οικονομική οντότητα (αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 65, και General Química κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 41 ανωτέρω, σκέψεις 51 και 52). Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, πρόκειται για μαχητό τεκμήριο και απόκειται σε αυτές να το ανατρέψουν. Εξάλλου, κατά τη νομολογία, ένα τεκμήριο, έστω και αν είναι δύσκολο να ανατραπεί, παραμένει εντός αποδεκτών ορίων εφόσον είναι ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, υπάρχει η δυνατότητα ανταποδείξεως και διασφαλίζονται τα δικαιώματα άμυνας (απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Σεπτεμβρίου 2011, C-521/09 P, Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-8947, σκέψη 62 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 55 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καταλογίζοντας στην STT (πρώην STT plc) και στην SPNV ευθύνη για την παράβαση της θυγατρικής τους SNV.

Επί των στοιχείων που προσκομίστηκαν προς ανατροπή του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 56 Οι προσφεύγουσες διατείνονται ότι απέδειξαν ότι η STT plc (νυν STT) και η SPNV δεν γνώριζαν για την παράβαση και ότι ουδέποτε μετείχαν άμεσα ή έμμεσα σε αυτήν. Ωστόσο, σύμφωνα με τις προγενέστερες αποφάσεις της Επιτροπής και τη νομολογία, για να καταλογιστεί στη μητρική εταιρία ευθύνη για τις ενέργειες μιας εκ των θυγατρικών της, πρέπει η μητρική εταιρία να έχει κάποια συμμετοχή στην παράβαση. Η Επιτροπή παραδέχθηκε, άλλωστε, ότι η παράβαση συνίστατο μόνο στις ενέργειες του διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV. Ομοίως, η οργάνωση του reporting (στο εξής: διαβίβαση στοιχείων) εντός του ομίλου Shell εμφανίζει ότι η SNV δεν δεχόταν εντολές από τις STT plc (νυν STT) και SPNV. Η STT plc (νυν STT) κατείχε μόνο το 40 % της SPNV, η οποία μετείχε σε περισσότερες από 500 εταιρίες, συμπεριλαμβανομένης της Shell Nederland, η οποία είχε περισσότερες από 30 θυγατρικές, περιλαμβανομένης της SNV. Ένας εκ των εντεταλμένων συμβούλων της SNV απλώς ενημέρωνε το διοικητικό συμβούλιο και το εποπτικό συμβούλιο της Shell Nederland στο πλαίσιο τριμηνιαίων συναντήσεων σχετικά με τα κύρια ζητήματα της δραστηριότητάς της, όπως το κλείσιμο ενός εργοστασίου ή σε περίπτωση αρνητικών οικονομικών αποτελεσμάτων.
- 57 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι προσφεύγουσες δεν ανέτρεψαν το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τις STT plc (νυν STT) και SPNV επί της κοινής θυγατρικής τους.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 58 Στις αιτιολογικές σκέψεις 206 έως 218 της προσβαλλομένης αποφάσεως η Επιτροπή ανέφερε, κατ' ουσίαν, ότι μπορούσε να εφαρμόσει το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τις STT plc (νυν STT) και SPNV επί της SNV κατά το διάστημα από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 15 Απριλίου 2002, λόγω της διαρθρώσεως των μεταξύ τους εταιρικών συμμετοχών [ποσοστό συμμετοχής 100 % της SPNV, κοινός με την KNPM έλεγχος, σε ποσοστό 100 %, της STT plc (νυν STT)]. Εν συνέχεια, εκτίμησε, ως εκ περισπού, ότι το τεκμήριο αυτό ενισχύεται από πολλά στοιχεία σχετικά με την ιεραρχική διάρθρωση του ομίλου, όπως ο ρόλος της CMD, οι μηχανισμοί ελέγχου των θυγατρικών από την SPNV ή οι μηχανισμοί διορισμού των διευθυντών των εταιριών εκμεταλλεύσεως.

- 59 Πρέπει να εξεταστεί αν οι προσφεύγουσες προσκόμισαν στοιχεία ικανά να ανατρέψουν το τεκμήριο ότι οι STT plc (νυν STT) και SPNV αποτελούν ενιαία οικονομική οντότητα με την SNV.
- 60 Συναφώς, υπενθυμίζεται, καταρχάς, ότι απόκειται στους ενδιαφερομένους να θέσουν υπόψη της Επιτροπής και κατόπιν, ενδεχομένως, του Γενικού Δικαστηρίου στοιχεία σχετικά με τις μεταξύ τους οργανωτικές, οικονομικές και νομικές σχέσεις, τα οποία είναι ικανά να αποδείξουν ότι οι οικείες εταιρίες δεν αποτελούν ενιαία οικονομική οντότητα (βλ. σκέψη 42 ανωτέρω).
- 61 Πρώτον, όσον αφορά τα επιχειρήματα περί μη συμμετοχής, άμεσης ή έμμεσης, των STT plc (νυν STT) και SPNV στην παράβαση, αρκεί η διαπίστωση τα επιχειρήματα αυτά είναι νόμω και ουσία αβάσιμα. Συγκεκριμένα, ο έλεγχος που ασκεί η μητρική εταιρία επί της θυγατρικής δεν είναι απαραίτητο να σχετίζεται με την παράβαση (αποφάσεις Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 59, και General Química, σκέψη 41 ανωτέρω, σκέψεις 38, 102 και 103). Δεν είναι, επομένως, απαραίτητο να εξετάσει το Γενικό Δικαστήριο αν οι STT plc (νυν STT) και SPNV άσκησαν κάποια, άμεση ή έμμεση, επιρροή επί των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού ενεργειών της SNV ή αν γνώριζαν τις ενέργειες αυτές.
- 62 Εν πάση περιπτώσει, και αντίθετως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, ορισμένα στοιχεία της δικογραφίας εμφανίζουν ότι εργαζόμενοι του ομίλου Shell, όχι όμως της SNV, γνώριζαν σχετικά με αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού ενέργειες της εν λόγω εταιρίας κατά τη διάρκεια της παραβάσεως. Συγκεκριμένα, ένα εσωτερικό έγγραφο της 14ης Ιουλίου 2000, το οποίο περιείχε ανάλυση της αγοράς της πίσσας στην Ολλανδία υπό το πρίσμα του δικαίου του ανταγωνισμού και το οποίο κατέσχεσε η Επιτροπή κατά τους ελέγχους της στα γραφεία της SNV, είχε διανεμηθεί εκτός της εταιρίας αυτής. Το έγγραφο αυτό, το οποίο φέρει την ένδειξη «άκρως εμπιστευτικό», είχαν καταρτίσει από κοινού ένας εργαζόμενος της SNV και ένας σύμβουλος της νομικής υπηρεσίας του ομίλου, ο οποίος εργαζόταν για τη Shell International, κατόπιν ενημερωτικής συναντήσεως με αντικείμενο τη συμμόρφωση προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, κατά τη διάρκεια της οποίας ο αρμόδιος για την πίσσα διευθυντής πωλήσεων είχε επιστήσει την προσοχή στην αγορά της πίσσας της Ολλανδίας και στα έργα οδοποιίας. Το έγγραφο αυτό απευθυνόταν στον διευθυντή της νομικής υπηρεσίας του ομίλου, εργαζόμενο της Shell International, στον αρμόδιο για τις πωλήσεις στην Ευρώπη αντιπρόεδρο του ομίλου, καθώς και στον αρμόδιο για τα προϊόντα εκτελεστικό αντιπρόεδρο του ομίλου για την Ευρώπη. Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι η Shell International είχε άμεση σχέση με τη CMD, που ήταν το κύριο όργανο λήψεως αποφάσεων του ομίλου και απαρτιζόταν από μέλη του προεδρείου του διοικητικού συμβουλίου της SPNV και τους γενικούς διευθυντές της SPCo, οι οποίοι ήταν και μέλη του διοικητικού συμβουλίου μιας εκ των δύο μητρικών εταιριών.
- 63 Στο έγγραφο αναφέρεται ότι η αγορά της πίσσας στην Ολλανδία είχε αποτελέσει αντικείμενο εσωτερικού ελέγχου το 1992/1993 και τον Φεβρουάριο του 1995, καθώς όλοι οι προμηθευτές πίσσας στις Κάτω Χώρες (στο εξής: προμηθευτές) διαπραγματεύονταν συλλογικά μια πάγια τιμή με τους W5, ότι ένας εργαζόμενος της SNV είχε προτείνει, για τον λόγο αυτό, την απόσυρση από την αγορά αυτή, πλην όμως η αγορά αναδιαρθρώθηκε και η SNV εξακολουθούσε να δραστηριοποιείται σε αυτή. Στο έγγραφο διευκρινίζεται επίσης ότι, όσον αφορά άλλα είδη πίσσας, δεν εντοπίζονται αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού ενέργειες της Shell, οπότε αφήνεται να εννοηθεί, εξ αντιδιαστολής, ότι ο όμιλος γνώριζε ότι οι ενέργειες της SNV στην αγορά της πίσσας οδοποιίας ήταν αντίθετες στους κανόνες του ανταγωνισμού. Στο έγγραφο καταγράφεται, επίσης, λεπτομερώς ο μηχανισμός καθορισμού της τιμής της πίσσας, με την επισήμανση ότι, όταν η SNV επιθυμούσε να αυξήσει τις τιμές της, επικοινωνούσε, πριν προβεί στην αύξηση, με την KWS, που ήταν ο μεγαλύτερη κατασκευαστική επιχείρηση. Εν συνεχεία, η KWS διαβουλευόταν με καθέναν από τους λοιπούς προμηθευτές, κατόπιν συζητούσε την αύξηση της τιμής με τους λοιπούς μεγάλους κατασκευαστές και, τέλος, ενημέρωνε το Centrum voor regelgeving en onderzoek in de grond-, water- en wegenbouw en de Verkeerstechiek (CROW, Κέντρο ρυθμίσεων και ερευνών για τεχνικά έργα), μη κερδοσκοπικό οργανισμό, αρμόδιο, μεταξύ άλλων, να δημοσιεύει μηνιαίως τις τιμές της πίσσας οδοποιίας, εφόσον δε οι τιμές αυτές υπερέβαιναν ορισμένο όριο, οι κατασκευαστές δικαιούνταν αποζημίωση από τους προμηθευτές τους. Στο έγγραφο διευκρινίζεται, ακόμη, ότι η SNV, όπως και οι λοιποί προμηθευτές,

παρείχαν στους W5 εκπτώσεις επί των τιμών αυτών. Τέλος, οι συντάκτες του εγγράφου κατέληγαν στην εκτίμηση ότι οι αυξήσεις των τιμών δεν πρέπει πλέον να συζητούνται με την εκπρόσωπο των W5, την KWS, αλλά σε διμερείς συζητήσεις με κάθε κατασκευαστή.

- 64 Δεύτερον, όσον αφορά το επιχείρημα περί αυτοτέλειας των διευθυντικών στελεχών της SNV, λόγω της ελλείψεως αρκούντως ισχυρού μηχανισμού διαβίβασης στοιχείων μεταξύ των STT plc (νυν STT), SPNV και SNV, τονίζεται ότι τα στοιχεία που προέβλεπαν συναφώς οι προσφεύγουσες δεν αρκούν ώστε να αποδειχθεί ότι η SNV ενεργούσε αυτοτελώς στην αγορά και, συνεπώς, δεν σχηματίζει οικονομική ενότητα με τις STT plc (νυν STT) και SPNV κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ.
- 65 Συγκεκριμένα, διευκρινίζεται, καταρχάς, ότι τα επιχειρήματα των προσφευγουσών, σχετικά με τον μεγάλο αριθμό θυγατρικών των SPNV και Shell Nederland, δεν αρκούν για να γίνει δεκτό ότι οι STT plc (νυν STT) και SPNV είχαν επιτρέψει στην SNV να καθορίζει την εμπορική πολιτική της κατά τρόπο αρκούντως αυτοτελή.
- 66 Εξάλλου, η Επιτροπή ορθώς επικαλείται τα πολυάριθμα στοιχεία που είχε παραθέσει στην προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 207 έως 214 της προσβαλλομένης αποφάσεως) και στην ανακοίνωση αιτιάσεων, σχετικά με τις οικονομικές, οργανωτικές και νομικές σχέσεις της SNV με τις STT plc (νυν STT) και SPNV, προς απόρριψη των επιχειρημάτων που προβάλλουν οι προσφεύγουσες προκειμένου να ανατρέψουν το προαναφερθέν τεκμήριο.
- 67 Συγκεκριμένα, ο όμιλος δήλωσε, σε έκθεση της 13ης Μαρτίου 2006, υποβληθείσα στην Securities and Exchange Commission (αμερικανική επιτροπή κεφαλαιαγοράς), ότι «όλες οι δραστηριότητες εκμεταλλεύσεως ασκούνται από τις θυγατρικές της Royal Dutch και της Shell Transport, οι οποίες ενεργούν ως ενιαία οικονομική επιχείρηση». Εξάλλου, οι πελάτες και οι ανταγωνιστές συνήθως αναφέρονται τόσο στην επιχείρηση όσο και στα νομικά πρόσωπα που την απαρτίζουν με την ονομασία «Shell», πράγμα που εμφανίζει ότι οι τρίτοι που δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη αγορά θεωρούν την SNV μέλος του ομίλου Shell.
- 68 Πρέπει, επίσης, να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία που παρατίθενται στις σκέψεις 47 έως 50 ανωτέρω, σχετικά με τη διάρθρωση του ομίλου και της μετοχικής συνθέσεώς του και, ιδίως, την ιεραρχική διάρθρωσή του και τους μηχανισμούς διαβίβασης στοιχείων στο εσωτερικό του.
- 69 Στην ανακοίνωση αιτιάσεων η Επιτροπή παρέθεσε, εξάλλου, τα εξής στοιχεία: υπήρχαν σημαντικές αλληλεπικαλύψεις μεταξύ των δραστηριοτήτων που ασκούσαν διάφορες επιχειρήσεις του ομίλου σε διάφορες χώρες, καθώς η επιχείρηση που δραστηριοποιούνταν στην αγορά της πίσσας στις Κάτω Χώρες ήταν επί μακρόν υπεύθυνη για την αγορά του Βελγίου· πολλές σχετικές με το δίκαιο του ανταγωνισμού αναλύσεις της ολλανδικής αγοράς της πίσσας οδοποιίας κοινοποιήθηκαν σε διάφορες μονάδες του ομίλου, μεταξύ αυτών και στη νομική υπηρεσία της Shell International, η οποία είχε άμεση σχέση με τη CMD· η Shell International ενεργούσε ως κύριος συνομιλητής της Επιτροπής καθ' όλη τη διοικητική διαδικασία· ο γενικός διευθυντής της KNPM ήταν και γενικός διευθυντής της SPNV και μέλος του εποπτικού συμβουλίου της Shell Nederland BV, της οποίας άμεση θυγατρική ήταν η SNV· οι μητρικές εταιρίες έχουν την εξουσία να διορίζουν και να παύουν τους γενικούς διευθυντές των εταιριών εκμεταλλεύσεως· εποπτεύουν τη διαχείριση των εταιριών εκμεταλλεύσεως, οι δε γενικοί διευθυντές είναι υποχρεωμένοι να παρέχουν στους μετόχους, κατόπιν αιτήματός τους, στοιχεία σχετικά με τις υποθέσεις της εταιρίας και να τους παρέχουν πρόσβαση σε λογιστικά βιβλία και στοιχεία.
- 70 Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε στη σκέψη 49 ανωτέρω, η CMD είχε καθοριστικό ρόλο στην επιχείρηση. Συγκεκριμένα, έως το 1998, η διάρθρωση της εταιρίας ήταν γεωγραφική, καθώς ο αρμόδιος για την πίσσα διευθυντής της SNV ήταν υπόλογος στον γενικό διευθυντή πωλήσεων, ο οποίος ήταν υπόλογος στον αρμόδιο για τη συγκεκριμένη χώρα γενικό διευθυντή, ο οποίος ήταν υπό την εποπτεία του αρμόδιου για την Ευρώπη συντονιστή της εξ ολοκλήρου ανήκουσας στην SPNV Shell International Petroleum Maatschappij NV, ο οποίος ήταν υπόλογος στα μέλη της CMD. Από το

1998 έως το τέλος της διάρκειας της παραβάσεως, η SNV ήταν ενταγμένη στο «κατασκευαστικό» τμήμα πετρελαιοειδών του ομίλου στην Ευρώπη, τη SEOP, την οποία διεύθυνε ο αρμόδιος για την Ευρώπη εκτελεστικός αντιπρόεδρος, ο οποίος ήταν υπόλογος στον αρμόδιο για τα πετρελαιοειδή πρόεδρο-γενικό διευθυντή, ο οποίος ήταν μέλος της CMD. Εξάλλου, αμφότερες οι επιτροπές εποπτείας, οι GAC και REMC, αποτελούσαν επίσης μηχανισμούς διαβίβασεως στοιχείων μεταξύ μητρικών και θυγατρικών εταιριών.

- 71 Οι προσφεύγουσες παραδέχθηκαν, περαιτέρω, ότι εντεταλμένο διευθυντικό στέλεχος της SNV ενημέρωνε το διοικητικό συμβούλιο και το εποπτικό συμβούλιο της Shell Nederland, κατά τις κοινές τριμηνιαίες συνεδριάσεις των δύο οργάνων, σχετικά με τα κύρια ζητήματα που άπτονταν της δραστηριότητας της SNV. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η ενημέρωση είχε περιορισμένο αντικείμενο, πλην όμως η θέση αυτή δεν στηρίζεται σε αποδεικτικά στοιχεία.
- 72 Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ορισμένες εταιρίες του ομίλου είχαν ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών υποστήριξης σε όλες τις θυγατρικές και ότι η Shell International, συγκεκριμένα, παρείχε νομική υποστήριξη σε όλες τις θυγατρικές του ομίλου. Από την ανάλυση του εγγράφου της 14ης Ιουλίου 2000 προκύπτει εξάλλου ότι στους συντάκτες και τους αποδέκτες του εγγράφου περιλαμβάνονταν εργαζόμενοι της SNV και ότι η SNV ασκούσε στενό έλεγχο επί των θυγατρικών της, ιδίως όσον αφορά την κατάσταση στην αγορά της πίσσας στις Κάτω Χώρες.
- 73 Υπό το πρίσμα όλων των προεκτεθέντων, διαπιστώνεται ότι, βάσει των στοιχείων που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες σχετικά, αφενός, με το γεγονός ότι οι STT plc (νυν STT) και SPNV ούτε γνώριζαν για την παράβαση ούτε μετείχαν σε αυτή, ούτε παρακίνησαν τη θυγατρική τους να τη διαπράξει, και, αφετέρου, με τους μηχανισμούς διαβίβασεως στοιχείων από την SNV στις STT plc (νυν STT) και SPNV, σε συνδυασμό με τα λοιπά σχετικά στοιχεία που παρατίθενται στις σκέψεις 47 έως 50 και 62 έως 72 ανωτέρω, δεν είναι εσφαλμένη η εκτίμηση της Επιτροπής ότι τα προσκομισθέντα από τις προσφεύγουσες στοιχεία δεν αποδεικνύουν ότι η SNV ενεργούσε αυτοτελώς στην αγορά και, συνεπώς, τα στοιχεία αυτά δεν είναι ικανά να ανατρέψουν το τεκμήριο ότι οι STT plc (νυν STT) και SPNV ασκούσαν αποφασιστική επιρροή επί της SNV.
- 74 Επομένως, ο πρώτος λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος στο σύνολό του ως αβάσιμος.

2. Επί του δεύτερου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με παράβαση ουσιώδους τύπου και προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 75 Οι προσφεύγουσες φρονούν ότι η Επιτροπή, αρνούμενη να τους γνωστοποιήσει το σύνολο των απαντήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων και περιοριζόμενη στη γνωστοποίηση ορισμένων μόνον αποσπασμάτων της απαντήσεως της KWS, παρέβη το άρθρο 27, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 και προσέβαλε τα δικαιώματά τους άμυνας. Υποστηρίζουν ότι, αν τα έγγραφα αυτά είχαν τεθεί υπόψη τους, θα επηρεαζόταν η έκβαση της διοικητικής διαδικασίας και η προσβαλλόμενη απόφαση θα είχε διαφορετικό περιεχόμενο, ιδίως όσον αφορά τον χαρακτηρισμό τους ως επιχειρήσεων που υποκίνησαν την παράβαση και πρωτοστατούσαν σε αυτή.
- 76 Πρώτον, κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή έπρεπε να κάνει δεκτό το αίτημά τους για πρόσβαση σε όλες τις απαντήσεις των λοιπών εταιριών στην ανακοίνωση αιτιάσεων, καθώς οι απαντήσεις αυτές περιείχαν ενδεχομένως στοιχεία κατά του χαρακτηρισμού τους ως επιχειρήσεων που υποκίνησαν την παράβαση και πρωτοστάτησαν σε αυτή, ιδίως λόγω του οριζόντιου και κάθετου χαρακτήρα της συμπράξεως. Άλλωστε, στο πλαίσιο παλαιότερων υποθέσεων, η Επιτροπή είχε κοινοποιήσει το σύνολο των απαντήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων [υποθέσεις COMP/E-1/37.512 (EE L 6, σ. 147) και COMP/E-1/36.490 (EE L 100, σ. 1)]. Εν πάση περιπτώσει, δεν μπορεί η Επιτροπή να αποφασίζει μόνη της ποια έγγραφα είναι χρήσιμα για την άμυνα των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων (απόφαση Aalborg

Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 126) και η σχετική με την πρόσβαση στον φάκελο ανακοίνωση στερείται, συνεπώς, νομιμότητας, στον βαθμό που αναφέρεται ότι δεν μπορεί να γνωστοποιείται το σύνολο των απαντήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων.

- 77 Δεύτερον, οι προσφεύγουσες φρονούν ότι η Επιτροπή έπρεπε να τους γνωστοποιήσει ολόκληρη την απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, και ιδίως τη δήλωση του μάρτυρα στην οποία στηρίχθηκε αποκλειστικά η Επιτροπή για να τις χαρακτηρίσει ως επιχειρήσεις που υποκίνησαν τη σύμπραξη και πρωτοστάτησαν σε αυτή. Το δικαίωμά τους προσβάσεως στο σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων που έλαβε υπόψη της η Επιτροπή σε βάρος τους αναγνωρίζεται και από τον δικαστή της Ένωσης (απόφαση του Πρωτοδικείου της 15ης Μαρτίου 2000, T-25/95, T-26/95, T-30/95 έως T-32/95, T-34/95 έως T-39/95, T-42/95 έως T-46/95, T-48/95, T-50/95 έως T-65/95, T-68/95 έως T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, Cimenteries CBR κ.λπ. κατά Επιτροπής, η λεγόμενη απόφαση «Τσιμέντο», Συλλογή 2000, σ. II-491, σκέψη 386).
- 78 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι δεν ήταν υποχρεωμένη να γνωστοποιήσει τις απαντήσεις στην ανακοίνωση αιτιάσεων και αντικρούει τα επιχειρήματα των προσφευγουσών.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 79 Από τη δικογραφία προκύπτει ότι, κατά τη διοικητική διαδικασία, η Επιτροπή απέρριψε το αίτημα των προσφευγουσών να λάβουν γνώση όλων των εγγράφων που είχαν προστεθεί στον φάκελο της υποθέσεως μετά την αποστολή της ανακοινώσεως αιτιάσεων, και ιδίως των απαντήσεων των λοιπών επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αυτή. Τους γνωστοποίησε, πάντως, αποσπάσματα της απαντήσεως της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, τα οποία σκόπευε να επικαλεστεί στην τελική απόφαση, σχετικά με τις επαφές μεταξύ των SNV και KWS πριν την 1η Απριλίου 1994.

Γενικές αρχές σχετικά με την πρόσβαση σε έγγραφα μεταγενέστερα της ανακοινώσεως αιτιάσεων

- 80 Το άρθρο 27, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 έχει ως εξής:

«Κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας διασφαλίζονται πλήρως τα δικαιώματα υπεράσπισης των εμπλεκόμενων μερών, τα οποία έχουν το δικαίωμα να αποκτούν γνώση του φακέλου της Επιτροπής, με την επιφύλαξη του έννομου συμφέροντος των επιχειρήσεων για την προστασία του επιχειρηματικού απόρρητου. Το δικαίωμα πρόσβασης στο φάκελο δεν καλύπτει τις εμπιστευτικές πληροφορίες και τα έγγραφα εσωτερικής χρήσης της Επιτροπής ή των αρχών ανταγωνισμού των κρατών μελών».

- 81 Κατά το σημείο 8 της ανακοινώσεως σχετικά με την πρόσβαση στον φάκελο, ο φάκελος της Επιτροπής αποτελείται «από όλα τα έγγραφα που ελήφθησαν, υπεβλήθησαν και/ή συγκεντρώθηκαν από τη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Επιτροπής κατά τη διάρκεια της έρευνας». Στο σημείο 27 της ανακοινώσεως αυτής η Επιτροπή διευκρινίζει τα εξής:

«Η πρόσβαση στον φάκελο υπόθεσης παρέχεται κατόπιν σχετικού αιτήματος και, κανονικά, μία και μοναδική φορά, μετά την αποστολή της κοινοποίησης αιτιάσεων της Επιτροπής στα μέρη, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας. Ως εκ τούτου, κατά γενικόν κανόνα δεν παρέχεται πρόσβαση στις απαντήσεις των άλλων μερών στις αιτιάσεις της Επιτροπής.

Ωστόσο, παρέχεται στο εμπλεκόμενο μέρος πρόσβαση σε έγγραφα λαμβανόμενα μετά την κοινοποίηση των αιτιάσεων σε μεταγενέστερη φάση της διοικητικής διαδικασίας, οσάκις τα έγγραφα αυτά μπορούν να περιέχουν νέα αποδεικτικά στοιχεία —είτε ενοχοποιητικά είτε απαλλακτικά—

αναφερόμενα στους ισχυρισμούς που διατυπώνονται κατά του εν λόγω μέρους στην κοινοποίηση αιτιάσεων της Επιτροπής. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα όταν η Επιτροπή σκοπεύει να βασιστεί σε νέες αποδείξεις.»

- 82 Κατά πάγια νομολογία, ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας στο πλαίσιο κάθε διαδικασίας που μπορεί να καταλήξει σε επιβολή κυρώσεων, ιδίως προστίμων ή χρηματικών ποινών, συνιστά θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης, που πρέπει να τηρείται, ακόμη και αν πρόκειται για διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα (αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, 85/76, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 215, σκέψη 9, και της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-176/99 P, ARBED κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-10687, σκέψη 19). Εξάλλου, με το άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος διακηρύχθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 2000 στη Νίκαια (ΕΕ C 364, σ. 1, στο εξής: Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων), ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας κατοχυρώνεται ως θεμελιώδες δικαίωμα, αποτελώντας ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος στη χρηστή διοίκηση. Συναφώς, ο κανονισμός 1/2003 προβλέπει την αποστολή στους ενδιαφερομένους της ανακοινώσεως αιτιάσεων, η οποία πρέπει να παραθέτει σαφώς όλα τα ουσιώδη στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται η Επιτροπή στο στάδιο αυτό της διαδικασίας. Η ανακοίνωση αυτή αιτιάσεων αποτελεί τη δικονομική εγγύηση περί εφαρμογής της θεμελιώδους αρχής του δικαίου της Ένωσης που επιβάλλει τον σεβασμό των δικαιωμάτων άμυνας στο πλαίσιο κάθε διαδικασίας (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-7191, σκέψεις 34 και 35).
- 83 Υπενθυμίζεται ότι πρόσβαση στον φάκελο στις υποθέσεις ανταγωνισμού παρέχεται, ιδίως, προκειμένου να έχουν οι αποδέκτες της ανακοινώσεως αιτιάσεων τη δυνατότητα να λάβουν γνώση των αποδεικτικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον φάκελο της Επιτροπής, προκειμένου να μπορέσουν να εκφράσουν λυσιτελώς την άποψή τους επί των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε η Επιτροπή με την ανακοίνωση αιτιάσεων βάσει των στοιχείων αυτών. Η πρόσβαση στον φάκελο συγκαταλέγεται, ως εκ τούτου, μεταξύ των διαδικαστικών εγγυήσεων που αποσκοπούν στην προστασία των δικαιωμάτων άμυνας και στη διασφάλιση, ειδικότερα, της αποτελεσματικής ασκήσεως του δικαιώματος ακροάσεως (βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, T-191/98, T-212/98 έως T-214/98, Atlantic Container Line κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. II-3275, σκέψη 334 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται ότι η Επιτροπή πρέπει να παρέχει στη οικεία επιχείρηση δυνατότητα εξετάσεως του συνόλου των εγγράφων τα οποία περιλαμβάνονται στον φάκελο της υποθέσεως και ενδέχεται να είναι κρίσιμα για την άμυνά της (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-199/99 P, Cogus UK κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. I-11177, σκέψη 125, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 29ης Ιουνίου 1995, T-30/91, Solvay κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-1775, σκέψη 81). Στα έγγραφα αυτά συγκαταλέγονται τόσο τα ενοχοποιητικά όσο και τα απαλλακτικά στοιχεία, πλην των επιχειρηματικών απορρήτων άλλων επιχειρήσεων, των εσωτερικών εγγράφων της Επιτροπής και άλλων εμπιστευτικών πληροφοριών (αποφάσεις Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής, σκέψη 82 ανωτέρω, σκέψεις 9 και 11, και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 68).
- 84 Κατά τη νομολογία, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση λαμβάνει γνώση, μέσω της ανακοινώσεως αιτιάσεων, των κρίσιμων στοιχείων στα οποία στηρίζεται η Επιτροπή κατά το στάδιο της κατ' αντιπαράθεση διοικητικής διαδικασίας στην αρχή μόλις του σταδίου αυτού. Συνεπώς, η απάντηση των λοιπών μερών στην ανακοίνωση αιτιάσεων δεν περιλαμβάνεται, καταρχήν, στο σύνολο των εγγράφων του φακέλου της υπόθεσης τα οποία μπορούν να συμβουλευθούν οι διάδικοι (απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Σεπτεμβρίου 2009, T-161/05, Hoechst κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. II-3555, σκέψη 163). Πάντως, αν η Επιτροπή σκοπεύει να επικαλεστεί απόσπασμα απαντήσεως σε ανακοίνωση αιτιάσεων ή έγγραφο συνημμένο σε μια τέτοια απάντηση, για να αποδείξει την ύπαρξη παραβάσεως στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, πρέπει να δοθεί στις λοιπές εμπλεκόμενες στη διαδικασία επιχειρήσεις η δυνατότητα να εκφράσουν την άποψή τους επ' αυτού του αποδεικτικού στοιχείου (βλ. αποφάσεις «Τσιμέντο», σκέψη 77 ανωτέρω, σκέψη 386, και Avebe κατά Επιτροπής,

σκέψη 32 ανωτέρω, σκέψη 50 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Το ίδιο ισχύει και όταν η Επιτροπή στηρίζεται σε ένα τέτοιο έγγραφο, προκειμένου να αποδείξει ότι μια από τις επιχειρήσεις αυτές υποκίνησε την παράβαση ή πρωτοστάτησε σε αυτή.

- 85 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το σημείο 27 της ανακοινώσεως σχετικά με την πρόσβαση στον φάκελο είναι σύμφωνο με τη νομολογία κατά την οποία, μολονότι οι ενδιαφερόμενοι δεν έχουν εν γένει πρόσβαση στις απαντήσεις άλλων ενδιαφερομένων στην ανακοίνωση αιτιάσεων, εντούτοις κάποιος ενδιαφερόμενος μπορεί να έχει πρόσβαση στα εν λόγω έγγραφα, εφόσον αυτά αποτελούν νέα, απαλλακτικά ή επιβαρυντικά, αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τις αιτιάσεις που διατυπώνονται σε βάρος του με την ανακοίνωση αιτιάσεων.
- 86 Εξάλλου, κατά τη νομολογία σχετικά με την πρόσβαση στον διοικητικό φάκελο πριν την ανακοίνωση αιτιάσεων, η μη γνωστοποίηση εγγράφου συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας μόνον αν η ενδιαφερόμενη επιχείρηση αποδείξει, αφενός, ότι η Επιτροπή στηρίχθηκε στο έγγραφο αυτό προς θεμελίωση της αιτιάσεώς της που αφορά την ύπαρξη παραβάσεως (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, Michelin κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψεις 7 και 9, και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 71) και, αφετέρου, ότι η αιτίαση αυτή μπορούσε να αποδειχθεί μόνο με επίκληση του εν λόγω εγγράφου (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 1983, 107/82, AEG-Telefunken κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3151, σκέψεις 24 έως 30, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 71, και Solvay κατά Επιτροπής, σκέψη 83 ανωτέρω, σκέψη 58). Το Δικαστήριο έχει καθιερώσει διάκριση ανάλογα με το αν το έγγραφο έχει επιβαρυντικό ή απαλλακτικό χαρακτήρα. Αν πρόκειται για έγγραφο με επιβαρυντικό χαρακτήρα, εναπόκειται στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση να αποδείξει ότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η Επιτροπή με την απόφασή της θα ήταν διαφορετικό αν το μη κοινοποιηθέν έγγραφο δεν είχε ληφθεί υπόψη. Αντιθέτως, σε περίπτωση μη γνωστοποιήσεως εγγράφου με απαλλακτικό χαρακτήρα, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση αρκεί να αποδείξει ότι η μη γνωστοποίηση του εγγράφου επηρέασε σε βάρος της την εξέλιξη της διαδικασίας και το περιεχόμενο της αποφάσεως της Επιτροπής (βλ., συναφώς, απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψεις 73 και 74). Η διάκριση αυτή ισχύει και για τα μεταγενέστερα της ανακοινώσεως αιτιάσεων έγγραφα (απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Σεπτεμβρίου 2006, T-43/02, Jungbunzlauer κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-3435, σκέψεις 351 έως 359). Επομένως, η θέση των προσφευγουσών ότι η άρνηση της Επιτροπής να γνωστοποιήσει έγγραφα μεταγενέστερα της ανακοινώσεως αιτιάσεων, παρά την υποβολή σχετικού αιτήματος από μια εταιρία, συνιστά ούτως ή άλλως προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της σκέψεως 383 της αποφάσεως «Τσιμέντο», σκέψη 77 ανωτέρω. Συγκεκριμένα, κατά την εν λόγω νομολογία, η άρνηση αυτή της Επιτροπής, προκειμένου περί εγγράφου απαλλακτικού χαρακτήρα, στερείται νομιμότητας μόνον αν η εν λόγω εταιρία αποδείξει ότι η μη γνωστοποίηση του εγγράφου έχει ενδεχομένως επηρεάσει σε βάρος της την εξέλιξη της διαδικασίας και το περιεχόμενο της αποφάσεως.
- 87 Ομοίως, όσον αφορά το αν ένα έγγραφο μεταγενέστερο της ανακοινώσεως αιτιάσεων πρέπει να γνωστοποιείται εξ ολοκλήρου, εφόσον το επικαλείται η Επιτροπή στην απόφασή της ως αποδεικτικό στοιχείο, υπενθυμίζεται ότι, κατά τη νομολογία και, ιδίως, κατά τη σκέψη 386 της αποφάσεως «Τσιμέντο», σκέψη 77 ανωτέρω, η Επιτροπή, προκειμένου να δώσει στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση τη δυνατότητα να εκφράσει την άποψή της επί του εν λόγω αποδεικτικού στοιχείου, υποχρεούται να της γνωστοποιήσει μόνον το κρίσιμο απόσπασμα του εγγράφου, καθώς και το πλαίσιο του, εφόσον τούτο είναι απαραίτητο για την κατανόησή του.
- 88 Διευκρινίζεται, εξάλλου, ότι η μη συστηματική γνωστοποίηση των απαντήσεων άλλων επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων δεν παραβιάζει την αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας. Όπως προαναφέρθηκε, η αρχή αυτή συνεπάγεται ότι η Επιτροπή οφείλει, κατά τη διοικητική διαδικασία, να γνωστοποιεί στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις όλα τα περιστατικά, τις περιστάσεις και τα έγγραφα στα οποία στηρίζεται, ώστε οι εν λόγω επιχειρήσεις να έχουν τη δυνατότητα να προβάλουν λυσιτελώς την

άποψή τους επί των περιστατικών, των περιστάσεων και των εγγράφων στα οποία στηρίζονται οι αιτιάσεις της Επιτροπής. Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορεί να στηρίξει την απόφασή της σε περιστατικά επί των οποίων οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις δεν είχαν τη δυνατότητα να τοποθετηθούν.

- 89 Εξάλλου, οι προσφεύγουσες δεν μπορούν να επικαλεστούν τη νομολογία κατά την οποία η Επιτροπή, η οποία κοινοποιεί τις αιτιάσεις και λαμβάνει την απόφαση περί επιβολής κυρώσεως, δεν πρέπει να καθορίζει αποκλειστικά αυτή τα έγγραφα που είναι χρήσιμα για την άμυνα της ενδιαφερόμενης επιχειρήσεως (αποφάσεις Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 126 Solvay κατά Επιτροπής, σκέψη 83 ανωτέρω, σκέψεις 81 και 83, και Atlantic Container Line κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 83 ανωτέρω, σκέψη 339). Το στοιχείο αυτό, που αφορά τα έγγραφα του φακέλου της Επιτροπής, δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στις απαντήσεις των άλλων εμπλεκόμενων μερών στις αιτιάσεις που τους έχει απευθύνει η Επιτροπή.
- 90 Τέλος, διευκρινίζεται ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η Επιτροπή, σε κάθε περίπτωση, δεν δεσμεύεται από τις παλαιότερες αποφάσεις της, σχετικά με τη γνωστοποίηση του συνόλου των απαντήσεων σε ανακοίνωση αιτιάσεων, καθώς η νομιμότητα των αποφάσεών της κρίνεται μόνο βάσει των κανόνων στους οποίους υπόκειται αυτή, όπως είναι, ιδίως, ο κανονισμός 1/2003, ο κανονισμός (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων 81 [ΕΚ] και 82 [ΕΚ] (ΕΕ L 123, σ. 18), και η ανακοίνωση σχετικά με την πρόσβαση στον φάκελο, όπως αυτοί ερμηνεύονται από τον δικαστή της Ένωσης.

Εφαρμογή εν προκειμένω

- 91 Εν προκειμένω, υπενθυμίζεται ότι στις 24 Μαΐου 2006 η Επιτροπή γνωστοποίησε στις προσφεύγουσες τα αποσπάσματα της απαντήσεως της KWS τα οποία σκόπευε να επικαλεστεί στην τελική απόφασή της, σχετικά με επαφές μεταξύ των SNV και KWS πριν την 1η Απριλίου 1994 και με προνομιακή πρόταση εκπτώσεως υπέρ των W5, η οποία απευθυνόταν στην KWS.
- 92 Όσον αφορά, πρώτον, το επιχείρημα ότι έπρεπε να γνωστοποιηθεί ολόκληρη η απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, διευκρινίζεται καταρχάς ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, από τις αιτιολογικές σκέψεις 343 έως 348 της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν στηρίχθηκε μόνο στα επίμαχα αποσπάσματα της απαντήσεως της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, προκειμένου να τις χαρακτηρίσει επιχειρήσεις που υποκινούν την παράβαση ή που πρωτοστατούν σε αυτή. Εν πάση περιπτώσει, από την εξέταση των αποσπασμάτων του εγγράφου αυτού, τα οποία η Επιτροπή κοινοποίησε στις προσφεύγουσες, διαπιστώνεται ότι τα εν λόγω αποσπάσματα είναι απολύτως κατανοητά και σαφή, χωρίς να είναι απαραίτητο να γνωστοποιηθεί το ευρύτερο πλαίσιο τους. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή επικαλέστηκε στην προσβαλλόμενη απόφαση μόνο δύο από τα επτά σημεία του εγγράφου αυτού, τα οποία έθεσε υπόψη των προσφευγουσών. Εξάλλου, όσον αφορά έγγραφο της KWS το οποίο στηρίζεται στη δήλωση ενός μάρτυρα, πρώην εργαζομένου της, και το οποίο προσκόμισε η KWS οικειοθελώς στην Επιτροπή, προς υπεράσπισή της, επισημαίνοντας ότι η SNV ήταν αυτή που υποκινούσε την παράβαση και πρωτοστατούσε σε αυτή και υποβαθμίζοντας τον δικό της ρόλο, το συγκεκριμένο έγγραφο δεν περιέχει κανένα απαλλακτικό για την SNV στοιχείο.
- 93 Όσον αφορά, δεύτερον, το επιχείρημα που αντλείται από την παράλειψη γνωστοποιήσεως των απαντήσεων των λοιπών επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων, απαντήσεων οι οποίες ενδεχομένως περιείχαν απαλλακτικά στοιχεία, υπενθυμίζεται ότι, κατά τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 86 ανωτέρω, απόκειται στις προσφεύγουσες να προσκομίσουν κάποιο στοιχείο που να αποδεικνύει εκ πρώτης όψεως ότι η παράλειψη γνωστοποιήσεως επηρέασε ενδεχομένως σε βάρος τους την εξέλιξη της διαδικασίας και το περιεχόμενο της αποφάσεως της Επιτροπής. Ωστόσο, οι προσφεύγουσες προέβαλαν απλώς τη γενική και υποθετική θέση ότι οι απαντήσεις των λοιπών επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων περιείχαν απαλλακτικά γι' αυτές στοιχεία όσον αφορά τον

χαρακτηρισμό τους ως επιχειρήσεων που υποκίνησαν τη σύμπραξη και πρωτοστάτησαν σε αυτή. Πέραν του οριζόντιου και κάθετου χαρακτήρα της συμπράξεως, οι προσφεύγουσες δεν προέβαλαν καμία συγκεκριμένη ένδειξη που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αποδεικτικό στοιχείο εκ πρώτης όψεως κατά την προαναφερθείσα έννοια. Εξάλλου, όπως τονίζει η Επιτροπή, δεν είναι πιθανό να προσκομίσει μια εταιρία στοιχεία που να υποβαθμίζουν τον ρόλο μιας άλλης εταιρίας, σε μία σύμπραξη, έστω και αν, εν προκειμένω, το γεγονός ότι η σύμπραξη οργανώθηκε μεταξύ δύο ομάδων εταιριών με δυνητικώς και εν μέρει αντίθετα συμφέροντα, ήτοι μεταξύ των μεγάλων κατασκευαστών και των προμηθευτών, δικαιολογεί το ενδεχόμενο η κάθε εμπλεκόμενη επιχείρηση να επιχειρεί να υποβαθμίσει τον ρόλο της στη σύμπραξη, σε βάρος άλλων εμπλεκόμενων. Εν πάση περιπτώσει, κατά τη νομολογία, το γεγονός ότι άλλες επιχειρήσεις ενδέχεται να έχουν υποβαθμίσει, με την απάντησή τους στην ανακοίνωση αιτιάσεων, τον ρόλο των προμηθευτών σε βάρος των μεγάλων κατασκευαστών δεν μπορεί να θεωρηθεί απαλλακτικό στοιχείο (απόφαση Jungbunzlauer κατά Επιτροπής, σκέψη 86 ανωτέρω, σκέψεις 353 έως 356). Επομένως, οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει εκ πρώτης όψεως ότι θα ήταν λυσιτελής η γνωστοποίηση των απαντήσεων των λοιπών επιχειρήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων.

- 94 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι ορθώς η Επιτροπή αρνήθηκε να γνωστοποιήσει στις προσφεύγουσες το σύνολο των απαντήσεων στην ανακοίνωση αιτιάσεων, περιοριζόμενη στη γνωστοποίηση ορισμένων μόνον αποσπασμάτων από την απάντηση της KWS. Συνεπώς, ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτός.

3. Επί του τρίτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον υπολογισμό του βασικού ποσού του προστίμου και τον προσδιορισμό της διάρκειας της παραβάσεως

Επί της σοβαρότητας της παραβάσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 95 Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον προσδιορισμό του κύκλου εργασιών που πραγματοποίησε η επιχείρηση Shell από την πίσσα οδοποιίας στις Κάτω Χώρες, διότι συμπεριέλαβε, ως μη όφειλε, τον κύκλο εργασιών από τη Mexphalte C και, σε κάθε περίπτωση, δεν αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς το ζήτημα αυτό. Για τον λόγο αυτόν, ζητούν από το Γενικό Δικαστήριο να μειώσει το πρόστιμο που τους επιβλήθηκε, μη λαμβάνοντας υπόψη την αξία των πωλήσεων Mexphalte C κατά τον υπολογισμό του προστίμου, διότι δεν συνάδει προς τις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της αναλογικότητας το να είναι το βασικό ποσό του επιβληθέντος σε αυτές προστίμου υψηλότερο από το αντίστοιχο για την επιχείρηση Kuwait Petroleum (στο εξής: Kuwait Petroleum), δεδομένου ότι το μερίδιό τους αγοράς είναι μικρότερο από το μερίδιο αγοράς της συγκεκριμένης επιχείρησης.
- 96 Συγκεκριμένα, κατά τις προσφεύγουσες, το ορθό θα ήταν η Επιτροπή να συνυπολογίσει μόνον τον κύκλο εργασιών από τα ειδικά προϊόντα πίσσας που χρησιμοποιούνται στα έργα οδοποιίας, διότι η τιμή τους καθορίζεται σε άμεση συνάρτηση με την τιμή των διαφόρων διαβαθμίσεων του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας, πλέον περιθωρίου κέρδους. Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή δεν έπρεπε να συνυπολογίσει τον κύκλο εργασιών από τη Mexphalte C, διότι το προϊόν αυτό δεν περιέχει πίσσα, η τιμή του δεν συνδέεται με την τιμή του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας και η αγορά του συγκεκριμένου προϊόντος διαφέρει από την αγορά του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας, καθώς πρόκειται για προϊόντα που δεν υποκαθίστανται αμοιβαίως. Οι θέσεις αυτές στηρίζονται ιδίως σε δήλωση του διευθυντή της SNV, της 30ής Νοεμβρίου 2006, και σε συγκριτικό πίνακα των μεταβολών των τιμών του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας και της Mexphalte C από το 1995 έως 2002.

- 97 Οι προσφεύγουσες προσάπτουν, εξάλλου, στην Επιτροπή ότι δεν παρέθεσε στην προσβαλλόμενη απόφαση τους λόγους για τους οποίους συνυπολόγισε την αξία των πωλήσεων Mexphalte C, παρά το γεγονός ότι, με την απάντησή τους της 23ης Μαΐου 2006 στην αίτηση παροχής πληροφοριών της Επιτροπής της 8ης Μαΐου 2006, είχαν επισημάνει ότι η Mexphalte C δεν έχει σχέση με την παράβαση. Ομοίως, κατά τη διοικητική διαδικασία, η Επιτροπή ουδέποτε ανέφερε ότι σκοπεύει να συνυπολογίσει την αξία των πωλήσεων Mexphalte C κατά τον υπολογισμό του προστίμου ούτε ανέφερε το προϊόν αυτό στην ανακοίνωση αιτιάσεων. Σε έγγραφο του φακέλου της υποθέσεως διευκρινίζεται, πάντως, ότι η Mexphalte C είναι συνθετικό υλικό που χρησιμοποιείται για την παραγωγή έγχρωμης ασφάλτου και όχι συνθετική πίσσα.
- 98 Η Επιτροπή απορρίπτει το σύνολο των επιχειρημάτων των προσφευγουσών.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 99 Η Επιτροπή επισημαίνει, με την ανακοίνωση αιτιάσεων της 18ης Οκτωβρίου 2004 (αιτιολογικές σκέψεις 1 έως 6 της προσβαλλομένης αποφάσεως), ότι αντικείμενο της διαδικασίας είναι η πίσσα που χρησιμοποιείται στην οδοποιία και σε παρόμοιες εφαρμογές (π.χ. σε διαδρόμους προσγειώσεως αεροσκαφών) και περιλαμβάνει πίσσες διαφορετικής σκληρότητας, κατάλληλες για διάφορες χρήσεις, καθώς και πίσσες διαφορετικών διαβαθμίσεων, καθώς και ειδικές πίσσες που έχουν καλύτερη απόδοση, οι οποίες, ωστόσο, παράγονται από τον συνήθη τύπο πίσσας οδοποιίας και των οποίων η τιμή εξαρτάται, ως εκ τούτου, και από την τιμή αυτής. Δύο μόνον εταιρίες, οι BAM NBM Wegenbouw BV και Hollandsche Beton Groep (στο εξής: HBG), προέβαλαν, με την απάντησή τους στην ανακοίνωση αιτιάσεων, αντιρρήσεις κατά του συνυπολογισμού των πισσών προϊόντων που χρησιμοποιούνται σε έργα οδοποιίας, πέραν του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας. Οι προσφεύγουσες, αντιθέτως, δεν προέβαλαν συναφώς αντιρρήσεις με την απάντησή τους στην ανακοίνωση αιτιάσεων.
- 100 Στις 8 Μαΐου 2006 η Επιτροπή απέστειλε στις SNV, SPNV και Royal Dutch Shell αίτηση παροχής πληροφοριών σχετικά με τον κύκλο εργασιών που πραγματοποίησαν από την πίσσα οδοποιίας, συμπεριλαμβανομένων όλων των ειδικών προϊόντων πίσσας. Στην απάντησή τους της 23ης Μαΐου 2006 οι τρεις αυτές εταιρίες συμπεριέλαβαν στον κύκλο εργασιών τους τη Mexphalte C, τη μόνη πίσσα που κατ' αυτές σχετίζεται με έργα οδοποιίας, διευκρινίζοντας, ωστόσο, ότι η σύμπραξη δεν αφορούσε το συγκεκριμένο προϊόν. Η Επιτροπή δεν μετέβαλε στην προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 6) την ανάλυση που είχε συμπεριλάβει στην ανακοίνωση αιτιάσεων και υποστήριξε ότι οι τιμές των λοιπών προϊόντων πίσσας που χρησιμοποιούνται στα έργα οδοποιίας εξαρτώνται ευθέως από την τιμή των διαφόρων διαβαθμίσεων του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας. Η Επιτροπή κατέληξε στη διαπίστωση αυτή βάσει των δηλώσεων δύο εταιριών, της BP και της ExxonMobil, η οποία είναι εταιρία πωλήσεως πίσσας στην οποία η Επιτροπή δεν επέβαλε κυρώσεις, καθώς και σε έγγραφα που κατασχέθηκαν κατά τους επιτόπιους ελέγχους, ιδίως από τις KWS και SNV.
- 101 Με το υπόμνημα αντικρούσεως η Επιτροπή διευκρίνισε ότι συμπεριέλαβε τη Mexphalte C στα ασφαλικά προϊόντα που αποτέλεσαν αντικείμενο της συμπράξεως, έχοντας λάβει υπόψη της πολλά στοιχεία. Συγκεκριμένα, σε πολλά έγγραφα της SNV η Mexphalte C περιλαμβάνεται στα ασφαλικά προϊόντα, υπό την περιγραφή «διαφανής πίσσα με δυνατότητα προσθήκης χρωστικής ουσίας»· επιπλέον, σε έγγραφο της 23ης Μαΐου 2006 προς την Επιτροπή, η SNV ανέφερε ότι η μόνη ειδική πίσσα που μπορεί να συσχετιστεί με την πίσσα οδοποιίας είναι η Mexphalte C και ότι ο κύκλος εργασιών της το 2001 ανήλθε σε 12 113 015 ευρώ, που αντιστοιχεί στη «συνολική αξία της λιανικής πωλήσεως πίσσας οδοποιίας, περιλαμβανομένης της Mexphalte C»· σε έγγραφο της Shell που περιέχει τεχνικά στοιχεία σχετικά με τη Mexphalte C και περιλαμβάνεται στον φάκελο της υποθέσεως το συγκεκριμένο προϊόν περιγράφεται ως συνθετική πίσσα με δυνατότητα προσθήκης χρωστικής ουσίας· από άλλο έγγραφο του φακέλου της υποθέσεως προκύπτει ότι ο κατάλογος τιμών των χρησιμοποιούμενων σε έργα οδοποιίας ασφαλτικών προϊόντων, τον οποίο είχε αποστείλει το 2001 η

SNV στους πελάτες της, συνοδευόταν από τυποποιημένη επιστολή, όπου αναφερόταν ότι οι διακυμάνσεις στις τιμές των προϊόντων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο αυτόν, περιλαμβανομένης της Mexphalte C, οφείλονται στην εξέλιξη των τιμών του πετρελαίου.

- 102 Οι προσφεύγουσες προσκόμισαν για πρώτη φορά ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δύο έγγραφα, τα οποία, κατ' αυτές, αποδεικνύουν ότι η Επιτροπή δεν έπρεπε να συνυπολογίσει τον κύκλο εργασιών από τη Mexphalte C στον κύκλο εργασιών που πραγματοποιούσε η Shell από την πίσσα οδοποιίας στις Κάτω Χώρες. Το πρώτο έγγραφο περιλαμβάνει συγκριτικό πίνακα της εξελίξεως της τιμής του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας και της Mexphalte C από το 1995 έως το 2002, καθώς και έγγραφο της SNV από το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, με τα οποία η εν λόγω εταιρία ενημερώνει τους πελάτες της ότι οι αυξήσεις των τιμών οφείλονται στην εξέλιξη των τιμών των πρώτων υλών. Το δεύτερο έγγραφο είναι δήλωση του διευθυντή της SNV της 30ής Νοεμβρίου 2006, όπου αναφέρεται ότι η Mexphalte C δεν είναι προϊόν που παράγεται από πίσσα, ότι η εξέλιξη της τιμής του προϊόντος αυτού επηρεάζεται ελάχιστα από την εξέλιξη της τιμής του πετρελαίου, ότι η αγορά του συγκεκριμένου προϊόντος διαφέρει από την αγορά της πίσσας οδοποιίας και ότι η SNV είναι η μόνη επιχείρηση που πωλεί το προϊόν αυτό στις Κάτω Χώρες.
- 103 Μολονότι οι προσφεύγουσες δεν τοποθετούνται με σαφήνεια, το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι, εν προκειμένω, τα επιχειρήματά τους πρέπει να εξεταστούν, αφενός, στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας και, αφετέρου, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας που διαθέτει δυνάμει του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003.

– Εξέταση των επιχειρημάτων των προσφευγουσών στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας

- 104 Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως, η νομιμότητα της προσβαλλομένης πράξεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που υφίσταντο κατά τον χρόνο εκδόσεως της πράξεως και, ιδίως, με τα πληροφοριακά στοιχεία που είχε στη διάθεσή του το θεσμικό όργανο όταν την εξέδωσε (απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Φεβρουαρίου 1979, 15/76 και 16/76, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 141, σκέψη 7). Κανείς, επομένως, δεν μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον του δικαστή της Ένωσης πραγματικά στοιχεία τα οποία δεν προβλήθηκαν κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία και, ως εκ τούτου, δεν ήταν δυνατόν να ληφθούν υπόψη ενόψει της εκδόσεως της εν λόγω πράξεως (βλ., συναφώς, απόφαση Γαλλία κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα, σκέψη 7· αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 11ης Ιουλίου 2007, T-58/05, Centeno Mediana κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. II-2523, σκέψη 151, και της 25ης Ιουνίου 2008, T-268/06, Ολυμπιακή Αεροπορία Υπηρεσίες κατά Επιτροπής, Συλλογή 2008, σ. II-1091, σκέψη 55). Εν προκειμένω, από την αποδεικτική διαδικασία προέκυψε ότι, κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δεν είχε υπόψη της τα δύο έγγραφα που αναφέρονται στη σκέψη 102 ανωτέρω, διότι αυτά προσκομίστηκαν από τις προσφεύγουσες για πρώτη φορά ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, όπως επισημαίνεται στην εν λόγω σκέψη.
- 105 Επομένως, ο υπό κρίση λόγος, κατά το μέρος που προβάλλεται προς ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, πρέπει να εξεταστεί χωρίς να ληφθούν υπόψη τα έγγραφα αυτά.
- 106 Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνεται ότι η Επιτροπή είχε με σαφήνεια αναφέρει, στην ανακοίνωση αιτιάσεων, ότι, κατά την εκτίμησή της, αντικείμενο της συμπράξεως ήταν το σύνολο των ασφαλικών προϊόντων για έργα οδοποιίας και παρόμοιες χρήσεις, περιλαμβανομένων των ειδικών ασφαλικών προϊόντων και εξαιρουμένων εκείνων που προορίζονται για βιομηχανική χρήση. Οι προσφεύγουσες, ωστόσο, σε αντίθεση με άλλες επιχειρήσεις, δεν αντέκρουσαν την εκτίμηση αυτή με την απάντησή τους στην ανακοίνωση αιτιάσεων. Επιπλέον, όταν η Επιτροπή ζήτησε από τις προσφεύγουσες να της γνωστοποιήσουν τον κύκλο εργασιών τους, αυτές συμπεριέλαβαν σε αυτόν, στην απάντησή τους της 23ης Μαΐου 2006, τη Mexphalte C, επισημαίνοντας ότι, μολονότι το συγκεκριμένο προϊόν δεν αποτελεί αντικείμενο της συμπράξεως, εντούτοις αποτελεί τη «μόνη πίσσα που σχετίζεται με έργα οδοποιίας».

- 107 Όπως προαναφέρθηκε στη σκέψη 100 ανωτέρω, η Επιτροπή εκτίμησε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η συγκεκριμένη αγορά περιλαμβάνει όλα τα ειδικά ασφαλικά προϊόντα οδοποιίας, στηρίζοντας την εκτίμηση αυτή σε έγγραφα των BP, ExxonMobil, KWS και SNV, από τα οποία προκύπτει ότι οι τιμοκατάλογοι που απευθύνονταν στους πελάτες περιλάμβαναν όλα τα ασφαλικά προϊόντα, περιλαμβανομένων των ειδικών προϊόντων, και ότι τυχόν αυξήσεις των τιμών αφορούσαν επίσης όλα αυτά τα προϊόντα. Επομένως, η Επιτροπή ορθώς εκτίμησε, βάσει των στοιχείων που διέθετε κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι πωλήσεις Mexphalte C έπρεπε να συνυπολογιστούν στον κύκλο εργασιών που πραγματοποιούσε η Shell από την πίσσα οδοποιίας στις Κάτω Χώρες.
- 108 Εξάλλου, όσον αφορά τον έλεγχο της τηρήσεως της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά πάγια νομολογία η επιβαλλόμενη από το άρθρο 253 ΕΚ αιτιολογία πρέπει να εμφανίζει κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο τη συλλογιστική του οργάνου που εξέδωσε την πράξη, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να γνωρίζουν τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου και το αρμόδιο δικαστήριο να μπορεί να ασκήσει τον έλεγχό του. Δεν απαιτείται η αιτιολογία να προσδιορίζει όλα τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που ασκούν επιρροή, καθόσον το ζήτημα αν η αιτιολογία μιας πράξεως ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του άρθρου 253 ΕΚ πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα όχι μόνο το κείμενο της πράξεως αυτής αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και το σύνολο των σχετικών νομικών κανόνων (βλ. απόφαση του Πρωτοδικείου της 9ης Ιουλίου 2003, T-220/00, Cheil Jedang κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. II-2473, σκέψη 216 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 109 Όσον αφορά το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, σχετικά με τον υπολογισμό προστίμου επιβληθέντος για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, αφενός, υπενθυμίζεται ότι η υποχρέωση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία και ότι η Επιτροπή οφείλει να αιτιολογεί τις αποφάσεις της και, ιδίως, να διευκρινίζει τον τρόπο με τον οποίο στάθμισε και αξιολόγησε τα στοιχεία που έλαβε υπόψη (απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, C-386/10 P, Χαλκόρ κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-13085, σκέψη 61). Η υποχρέωση αυτή πρέπει να εξεταστεί βάσει των διατάξεων του άρθρου 23, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003, κατά το οποίο, «[κ]ατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από την σοβαρότητα της παραβάσεως, και η διάρκειά της». Συναφώς, οι κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης [ΑΧ] (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3, στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των προστίμων), καθώς και η ανακοίνωση περί συνεργασίας, περιλαμβάνουν ενδεικτικούς κανόνες για τα στοιχεία εκτιμήσεως που πρέπει να λαμβάνει υπόψη η Επιτροπή προκειμένου να υπολογίσει τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως (απόφαση Cheil Jedang κατά Επιτροπής, σκέψη 108 ανωτέρω, σκέψη 217). Υπό τις συνθήκες αυτές, ο ουσιώδης τύπος που συνίσταται στην υποχρέωση αιτιολογήσεως τηρείται, εφόσον η Επιτροπή εκθέτει, με την απόφασή της, τα στοιχεία εκτιμήσεως τα οποία έλαβε υπόψη κατ' εφαρμογήν των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων και, ενδεχομένως, της ανακοινώσεως περί της συνεργασίας και βάσει των οποίων εκτίμησε τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως ενόψει του υπολογισμού του προστίμου (απόφαση Cheil Jedang κατά Επιτροπής, σκέψη 108 ανωτέρω, σκέψη 218).
- 110 Ο δικαστής της Ένωσης έχει επίσης διευκρινίσει ότι το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως πρέπει να προσδιορίζεται ιδίως με γνώμονα το γεγονός ότι η σοβαρότητα των παραβάσεων πρέπει να αποδεικνύεται από πολυάριθμα στοιχεία, όπως είναι, ιδίως, τα ιδιαίτερα περιστατικά της υποθέσεως, το πλαίσιο της και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των προστίμων, και τούτο χωρίς να υφίσταται δεσμευτικός ή εξαντλητικός κατάλογος κριτηρίων που πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνονται υπόψη. Επιπλέον, κατά τον καθορισμό εκάστου προστίμου, η Επιτροπή διαθέτει εξουσία εκτιμήσεως και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υποχρεούται να εφαρμόζει προς τούτο κάποιον συγκεκριμένο μαθηματικό τύπο. Επομένως, η Επιτροπή, όταν διαπιστώνει, σε μια απόφαση, παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού και επιβάλλει πρόστιμα στις επιχειρήσεις που έχουν μετάσχει σ' αυτήν, οφείλει, εφόσον έχει λάβει κατά σύστημα υπόψη ορισμένα βασικά στοιχεία προς καθορισμό του ύψους των προστίμων, να μνημονεύει τα στοιχεία αυτά στο σώμα της αποφάσεως, ώστε να παρέχει στους αποδέκτες της τη

δυνατότητα να επαληθεύουν αν το ύψος του προστίμου καθορίστηκε προσηκόντως και να εκτιμούν μήπως υπήρξε δυσμενής διάκριση (απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Μαΐου 1998, T-295/94, Buchmann κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-813, σκέψεις 162 έως 164, 171 και 173).

- 111 Τέλος, όπως έχει διευκρινίσει ο δικαστής της Ένωσης, το γεγονός ότι μεταγενεστέρως, κατά τη διάρκεια συνεντεύξεως Τύπου ή κατά την ένδικη διαδικασία, δόθηκαν πιο συγκεκριμένες πληροφορίες, όπως ο κύκλος εργασιών τον οποίον είχαν πραγματοποιήσει οι επιχειρήσεις ή τα ποσοστά μειώσεως τα οποία είχε ορίσει η Επιτροπή, δεν αναιρεί τον χαρακτηρισμό της αιτιολογίας της αποφάσεως ως επαρκούς. Συγκεκριμένα, διευκρινίσεις παρεχόμενες από τον συντάκτη της προσβαλλομένης αποφάσεως, συμπληρωματικές μιας αιτιολογίας που αφ' εαυτής είναι ήδη επαρκής, δεν επηρεάζουν την κατά κυριολεξία τήρηση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, έστω και αν είναι ενδεχομένως χρήσιμες κατά τον ασκούμενο από τον δικαστή της Ένωσης έλεγχο της εσωτερικής συνοχής της αιτιολογίας της αποφάσεως, καθόσον το θεσμικό όργανο μπορεί έτσι να αποσαφηνίσει τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η απόφασή του (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-248/98 P, KNP BT κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-9641, σκέψεις 41, 42 και 44).
- 112 Βάσει της νομολογίας αυτής, διαπιστώνεται ότι η Επιτροπή έχει επαρκώς αιτιολογήσει την προσβαλλόμενη απόφαση.
- 113 Συγκεκριμένα, η Επιτροπή παραθέτει στην προσβαλλόμενη απόφαση πολλά στοιχεία που καθιστούν δυνατή την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως. Συγκεκριμένα, έλαβε υπόψη της τη φύση της παραβάσεως, ανέφερε τον λόγο για τον οποίο δεν μπορούσε να υπολογίσει τις συγκεκριμένες επιπτώσεις της παραβάσεως στην αγορά, προσδιόρισε τη γεωγραφική έκταση της αγοράς, κατέταξε τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις σε πολλές κατηγορίες, με κριτήριο τα μερίδια αγοράς που κατείχαν το 2001, που ήταν το τελευταίο πλήρες έτος της παραβάσεως, και, τέλος, έλαβε υπόψη της τον κύκλο εργασιών που πραγματοποιούσαν παγκοσμίως οι επιχειρήσεις αυτές, προκειμένου να εξασφαλίσει ότι το πρόστιμο θα έχει αρκούντως αποτρεπτικό αποτέλεσμα (αιτιολογικές σκέψεις 310 έως 325 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Επιπλέον, η Επιτροπή διευκρίνισε, με την αιτιολογική σκέψη 319 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι υπολόγισε τα μερίδια αγοράς βάσει της αξίας των πωλήσεων πίσσας οδοποιίας το 2001 (ή με βάση τις αγορές πίσσας οδοποιίας, όσον αφορά τους κατασκευαστές). Με τις αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 6 της προσβαλλομένης αποφάσεως διευκρινίζεται, πάντως, ότι ως «πίσσα οδοποιίας» νοείται η πίσσα για έργα οδοποιίας και παρόμοιες χρήσεις και ότι ο όρος καλύπτει πίσσες διαφορετικών βαθμών σκληρότητας, κατάλληλες για διάφορες χρήσεις, καθώς και πίσσες διαφορετικών διαβαθμίσεων, συμπεριλαμβανομένων των ειδικών πισσών. Απάντησε, επίσης, στις αντιρρήσεις δύο επιχειρήσεων, οι οποίες ζήτησαν να εξαιρεθούν τα ειδικά ασφαλικά προϊόντα, επικαλούμενη έγγραφα διαφόρων εταιριών (BP, ExxonMobil, KWS και SNV), από τα οποία προκύπτει ότι οι μεταβολές στην τιμή του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας επηρέαζαν τις τιμές των λοιπών ασφαλτικών προϊόντων που χρησιμοποιούνται στον συγκεκριμένο κλάδο. Όπως αναφέρεται στην προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογική σκέψη 6 και υποσημείωση 11), στα έγγραφα αυτά καταλέγονται και εκείνα που κατασχέθηκαν στα γραφεία της SNV. Εν πάση περιπτώσει, βάσει της νομολογίας που παρατίθεται στη σκέψη 111 ανωτέρω, η Επιτροπή δύναται να παράσχει κατά τη δίκη διευκρινίσεις ως προς την αιτιολογία της αποφάσεώς της, διευκρινίσεις οι οποίες μπορεί να είναι χρήσιμες κατά τον έλεγχο της εσωτερικής συνοχής του αιτιολογικού της αποφάσεως από τον δικαστή της Ένωσης, καθώς το θεσμικό όργανο μπορεί έτσι να καταστήσει σαφέστερους τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η απόφασή του. Συγκεκριμένα, εν προκειμένω, η Επιτροπή διευκρίνισε, με το υπόμνημα αντικρούσεως, ορισμένα στοιχεία που έλαβε υπόψη της προκειμένου να συμπεριλάβει τη Mexphalte C στα ασφαλικά προϊόντα που αποτέλεσαν αντικείμενο της συμπράξεως (βλ. σκέψη 101 ανωτέρω).
- 114 Τέλος, με το υπόμνημα απαντήσεως, οι προσφεύγουσες προέβαλαν αιτίαση σχετικά με παραβίαση της αρχής της ισότητας, υποστηρίζοντας ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι έλαβε υπόψη της την αξία των αγορών Mexphalte C και κατά τον υπολογισμό του μεριδίου αγοράς της KWS. Υπενθυμίζεται, ωστόσο, ότι με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή εκτίμησε ότι αντικείμενο της συμπράξεως, για όλους τους μετέχοντες σε αυτήν, ήταν η πίσσα για έργα οδοποιίας και παρόμοιες χρήσεις,

περιλαμβανομένων των ειδικών πισσών (αιτιολογική σκέψη 4 έως 6 της προσβαλλομένης αποφάσεως), και ότι, ενόψει του προσδιορισμού του μεριδίου αγοράς εκάστης εμπλεκόμενης επιχειρήσεως, είχε απευθύνει σε αυτές αιτήσεις παροχής πληροφοριών, βάσει των οποίων κατάρτισε πίνακες με τις αξίες των πωλήσεων και των αγορών πίσσας εκάστης επιχειρήσεως στις Κάτω Χώρες το 2001 και ότι το σύνολο των αγορών των κατασκευαστών ήταν ίσο προς το σύνολο των πωλήσεων των προμηθευτών (αιτιολογικές σκέψεις 29, 319 και 320 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Δεδομένου, εξάλλου, ότι οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η Επιτροπή προσδιόρισε διαφορετικά τα προϊόντα που αποτελούν αντικείμενο της συμπράξεως κατά τον υπολογισμό του μεριδίου αγοράς της KWS, η αιτίαση αυτή κρίνεται απορριπτέα ως αβάσιμη.

- 115 Επομένως, τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι προσφεύγουσες στο πλαίσιο της προσφυγής τους, όσον αφορά την κατάταξη της Mexphalte C στα προϊόντα που αποτελούν αντικείμενο της συμπράξεως, δεν δικαιολογούν ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

– Εξέταση των επιχειρημάτων των προσφευγουσών στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του Γενικού Δικαστηρίου

- 116 Υπενθυμίζεται ότι ο έλεγχος νομιμότητας συμπληρώνεται από την πλήρη δικαιοδοσία που διαθέτει ο δικαστής της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 17 του κανονισμού 17 παλαιότερα και του άρθρου 31 του κανονισμού 1/2003 σήμερα, σύμφωνα με το άρθρο 261 ΣΛΕΕ. Στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας, ο δικαστής δύναται, πέραν του απλού ελέγχου νομιμότητας της κυρώσεως, να υποκαθιστά την Επιτροπή, προβαίνοντας στη δική του εκτίμηση, και, κατ' επέκταση, να μειώνει ή να αυξάνει το πρόστιμο ή τη χρηματική ποινή που επιβλήθηκαν. Επομένως, ο έλεγχος που προβλέπουν οι Συνθήκες συνεπάγεται, σύμφωνα με τις επιταγές της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται με το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ότι ο δικαστής της Ένωσης διενεργεί έλεγχο τόσο των νομικών όσο και των πραγματικών ζητημάτων και ότι έχει εξουσία να εκτιμά τα αποδεικτικά στοιχεία, να ακυρώνει την επίδικη απόφαση και να τροποποιεί το ποσό των προστίμων (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 8ης Δεκεμβρίου 2011, C-272/09 P, KME Germany κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-12789, σκέψεις 103 και 106, Χαλκόρ κατά Επιτροπής, σκέψη 109 ανωτέρω, σκέψεις 63 και 67, και C-389/10 P, KME Germany κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. I-13125, σκέψεις 130 και 133). Υπενθυμίζεται, εξάλλου, ότι, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 81 ΕΚ, καμία διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν επιβάλλει στον αποδέκτη της ανακοινώσεως αιτιάσεων να αμφισβητήσει τα διάφορα πραγματικά ή νομικά στοιχεία της κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, προκειμένου να μην απολέσει πλέον το δικαίωμα να το πράξει στη συνέχεια, κατά την ένδικη διαδικασία (απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Ιουλίου 2010, C-407/08 P, Knauf Gips κατά Επιτροπής, Συλλογή 2010, σ. I-6371, σκέψη 89).

- 117 Απόκειται, συνεπώς, στο Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, να εκτιμήσει αν το πρόστιμο που επιβλήθηκε στις προσφεύγουσες αντιστοιχεί στη σοβαρότητα της παραβάσεως (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 11ης Μαρτίου 1999, T-156/94, Aristrain κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. II-645, σκέψεις 584 έως 586, της 27ης Σεπτεμβρίου 2006, T-322/01, Roquette Frères κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-3137, σκέψεις 51 έως 56 και 293 έως 315, και της 7ης Ιουνίου 2011, T-217/06, Arkema France κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. II-2593, σκέψεις 251 έως 253), και, ιδίως, αν ήταν ορθός ο εκ μέρους της Επιτροπής προσδιορισμός του κύκλου εργασιών που πραγματοποιούσαν οι προσφεύγουσες από την πίσσα οδοποιίας στις Κάτω Χώρες.

- 118 Υπενθυμίζεται, πάντως, ότι, προς διαφύλαξη της πρακτικής αποτελεσματικότητας του άρθρου 18, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή δύναται να υποχρεώσει μια επιχείρηση να παράσχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με πραγματικά περιστατικά των οποίων μπορεί να λάβει γνώση και να της κοινοποιήσει, εν ανάγκη, τα σχετικά έγγραφα που κατέχει, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υποχρεώνει την επιχείρηση να δώσει απαντήσεις από τις οποίες θα αποδεικνυόταν η ύπαρξη παραβάσεως, με την απόδειξη της οποίας βαρύνεται η Επιτροπή (απόφαση του Δικαστηρίου της 18ης Οκτωβρίου 1989, 374/87, Orkem κατά Επιτροπής, Συλλογή 1989, σ. 3283,

σκέψεις 34 και 35). Επομένως, η επιχείρηση προς την οποία η Επιτροπή απευθύνει αίτηση παροχής πληροφοριών, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του άρθρου 18 του κανονισμού 1/2003, υπέχει υποχρέωση ενεργούς συνεργασίας, μπορεί δε να της επιβληθεί ειδικά, δυνάμει του άρθρου 23, παράγραφος 1, πρόστιμο έως το 1% του κύκλου εργασιών της, αν παράσχει, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, πληροφορία ανακριβή ή παραπλανητική. Επομένως, κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του, το Γενικό Δικαστήριο μπορεί να λάβει υπόψη του τυχόν παράλειψη της επιχείρησης να συνεργαστεί και να προσauξήσει, ως εκ τούτου, το πρόστιμο που έχει επιβληθεί λόγω παραβάσεως των άρθρων 81 ΕΚ ή 82 ΕΚ, εφόσον η εν λόγω επιχείρηση δεν έχει υποστεί κυρώσεις για την ίδια συμπεριφορά βάσει των διατάξεων του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003.

- 119 Τούτο θα μπορούσε να συμβεί, π.χ., σε περίπτωση που μια επιχείρηση, σε απάντηση σχετικής αιτήσεως της Επιτροπής, παραλείψει, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, να προσκομίσει κατά τη διοικητική διαδικασία στοιχεία καθοριστικής σημασίας για τον καθορισμό του προστίμου, τα οποία διέθετε ή μπορούσε να έχει στη διάθεσή της κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Ακόμη και αν το Γενικό Δικαστήριο, κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του, είχε τη δυνατότητα να λάβει υπόψη του τέτοια στοιχεία, εντούτοις η επιχείρηση που παρέθεσε τα στοιχεία αυτά μόνο κατά την ένδικη διαδικασία, θίγοντας έτσι τον σκοπό και την ομαλή διεξαγωγή της διοικητικής διαδικασίας, αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να ληφθεί υπόψη το γεγονός αυτό κατά τον προσδιορισμό του ενδεδειγμένου προστίμου από το Γενικό Δικαστήριο.
- 120 Συνεπώς, πρέπει, πρώτον, να εξεταστεί αν τα στοιχεία που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες κατά την ένδικη διαδικασία αποδεικνύουν ότι ο κύκλος εργασιών που αντιστοιχεί στη Mexphalte C δεν έπρεπε να ληφθεί υπόψη κατά τον υπολογισμό του προστίμου.
- 121 Από το πρώτο έγγραφο, το οποίο περιλαμβάνει συγκριτικό πίνακα της εξελίξεως της τιμής του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας και της Mexphalte C από το 1995 έως το 2002, καθώς και έγγραφα της SNV, από το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, με τα οποία η εν λόγω εταιρία ενημερώνει τους πελάτες της ότι οι αυξήσεις των τιμών οφείλονται στην εξέλιξη των τιμών των πρώτων υλών, διαπιστώνεται ότι οι αυξήσεις της τιμής της Mexphalte C αντιστοιχούσαν ενίοτε στις αυξήσεις της τιμής του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας, έστω και αν τούτο δεν συνέβαινε συστηματικά (σύγκριση των διακυμάνσεων των τιμών τον Μάιο και τον Ιούνιο του 1999, τον Φεβρουάριο του 2000, τον Απρίλιο και τον Σεπτέμβριο του 2002), πράγμα που ενδεχομένως δικαιολογείται από λόγους σχετικούς με την εμπορική πολιτική (π.χ., στις 27 Μαΐου 1999 η SNV χορήγησε ειδική έκπτωση στους πελάτες της για το προϊόν αυτό, ώστε να ενθαρρύνει τη χρήση του). Επιπλέον, όπως προκύπτει από τα έγγραφα που είχε αποστείλει η SNV στους πελάτες της, μαζί με τον τιμοκατάλογο με τις αυξημένες τιμές, οι αυξήσεις των τιμών οφείλονταν σε αύξηση της τιμής του πετρελαίου.
- 122 Το δεύτερο έγγραφο συνίσταται σε δήλωση του διευθυντή της SNV της 30ής Νοεμβρίου 2006 από το οποίο προκύπτει μόνον ότι η Mexphalte C παράγεται από ρητίνη, εκχυλίσματα λιπαντικού ελαίου και πολυμερή. Απαντώντας σε έγγραφη ερώτηση του Γενικού Δικαστηρίου, οι προσφεύγουσες διευκρίνισαν, εξάλλου, ότι η Mexphalte C συνίσταται ουσιαστικά από δύο στοιχεία, το BFE και το Nevchem 2338, τα οποία είναι επίσης υποπροϊόντα του αργού πετρελαίου και παράγονται με διαφορετική διαδικασία απ' ό,τι η πίσσα. Από τα έγγραφα αυτά προκύπτει ότι, ακόμη και αν η Mexphalte C παράγεται με διαφορετική διαδικασία απ' ό,τι η πίσσα και ότι τα συστατικά της δεν προέρχονται από την πίσσα, αρχική πρώτη ύλη των συστατικών της είναι, όπως και στην περίπτωση της πίσσας, το αργό πετρέλαιο.
- 123 Εξάλλου, οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η αγορά της Mexphalte C είναι διαφορετική από αυτή του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας. Συγκεκριμένα, προέβαλαν απλώς τη θέση ότι Mexphalte C αγοράζουν κατά κανόνα οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και ότι το υλικό αυτό δεν χρησιμοποιείται στους αυτοκινητοδρόμους. Δεν

προσκόμισαν, ωστόσο, κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η εξέλιξη της τιμής της Mexphalte C δεν εξαρτιόταν από την εξέλιξη της τιμής του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας κατά τη διάρκεια της παραβάσεως.

- 124 Συμπερασματικώς, οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η Mexphalte C δεν συγκαταλέγεται στα προϊόντα που συγκροτούν την αγορά η οποία αποτελεί αντικείμενο της συμπράξεως, πολλά δε στοιχεία της δικογραφίας εμφανίζουν ότι η τιμή της Mexphalte C συνδεόταν ευθέως με την τιμή του συνήθους τύπου πίσσας οδοποιίας. Επομένως, δεν υπάρχουν στοιχεία που να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι πωλήσεις Mexphalte C δεν πρέπει να συνυπολογιστούν στον κύκλο εργασιών των προσφευγουσών που πρέπει να ληφθεί υπόψη για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως.
- 125 Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί αν οι προσφεύγουσες παρέβησαν την υποχρέωση συνεργασίας που υπείχαν κατά τη διοικητική διαδικασία, επειδή προσκόμισαν τα προαναφερθέντα στοιχεία μόνο στη δίκη και όχι κατά τη διοικητική διαδικασία.
- 126 Από το έγγραφό τους της 23ης Μαΐου 2006 προς την Επιτροπή προκύπτει ότι οι προσφεύγουσες συμπεριέλαβαν στον κύκλο εργασιών τους τη Mexphalte C, τη μόνη πίσσα ειδικού τύπου που κατ' αυτές σχετίζεται με έργα οδοποιίας, διευκρινίζοντας, ωστόσο, ότι η σύμπραξη δεν αφορούσε το συγκεκριμένο προϊόν. Μολονότι η θέση αυτή δεν είναι απολύτως σαφής και οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα αποδεικτικό στοιχείο προς στήριξη της θέσεως αυτής, διαπιστώνεται ότι οι προσφεύγουσες επισήμαναν στην Επιτροπή ότι, κατ' αυτές, οι πωλήσεις Mexphalte C δεν έπρεπε να ληφθούν υπόψη κατά τον καθορισμό του επιβληθέντος σε αυτές προστίμου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν απέστειλε στις προσφεύγουσες συμπληρωματική αίτηση παροχής πληροφοριών σχετικά με το ζήτημα αυτό, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι, εν προκειμένω, οι προσφεύγουσες παρέβησαν την υποχρέωσή τους ειλικρινούς συνεργασίας κατά τη διοικητική διαδικασία, επειδή δεν προσκόμισαν τα έγγραφα για τα οποία έγινε λόγος στις σκέψεις 121 και 122 ανωτέρω, έστω και αν τα έγγραφα αυτά μπορούσαν τότε να προσκομιστούν.
- 127 Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι προσφεύγουσες παρέβησαν την υποχρέωση συνεργασίας που υπέχουν δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 18 του κανονισμού 1/2003.
- 128 Επομένως, το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου ακυρώσεως είναι απορριπτέο.

Επί της διάρκειας της παραβάσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 129 Οι προσφεύγουσες χαρακτηρίζουν εσφαλμένη την εκτίμηση της Επιτροπής ότι η παράβαση άρχισε την 1η Απριλίου 1994. Η εκτίμηση αυτή στηρίζεται μόνο σε δύο εσωτερικά έγγραφα της HBG της 28ης Μαρτίου και της 8ης Ιουλίου 1994, τα οποία, ωστόσο, δεν αποδεικνύουν ότι υπήρχε συμφωνία μεταξύ των προμηθευτών με αντικείμενο τις τιμές. Κατά τις προσφεύγουσες, οι επαφές με την KWS, για τις οποίες γίνεται λόγος στα προαναφερθέντα έγγραφα, είχαν αποκλειστικά διμερή χαρακτήρα. Όσον αφορά το 1995, η Επιτροπή παραδέχεται, με την προσβαλλόμενη απόφαση ότι δεν διαθέτει κανένα αποδεικτικό στοιχείο σχετικά με επαφές αντίθετες προς τους κανόνες ανταγωνισμού μεταξύ των προμηθευτών. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, αντιθέτως, ότι η σύμπραξη άρχισε κατά τη συνάντηση με αντικείμενο αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, η οποία διεξήχθη στις 19 Φεβρουαρίου 1996. Υπενθυμίζουν ότι, σε κάθε περίπτωση, η αμφιβολία λειτουργεί υπέρ αυτών (απόφαση του Πρωτοδικείου της 5ης Απριλίου 2006, T-279/02, Degussa κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-897, σκέψη 115).
- 130 Η Επιτροπή φρονεί ότι δεν ήταν εσφαλμένη η εκτίμησή της ότι η παράβαση άρχισε την 1η Απριλίου 1994 και συνεχίστηκε το 1995.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 131 Εν προκειμένω, η Επιτροπή εκτίμησε ότι η παράβαση στην οποία υπέπεσαν οι προσφεύγουσες είχε μεγάλη διάρκεια, μεγαλύτερη των πέντε ετών, και ότι η παράβαση διήρκεσε από την 1η Απριλίου 1994 έως τις 15 Απριλίου 2002, για τον λόγο δε αυτόν προσαύξησε το βασικό ποσό του προστίμου κατά 80 % (αιτιολογική σκέψη 326 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 132 Από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή στήριξε την εκτίμηση ότι η παράβαση άρχισε το 1994 σε πολλά συγκλίνοντα αποδεικτικά στοιχεία (αιτιολογικές σκέψεις 93 έως 99 και 175 έως 178 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 133 Συγκεκριμένα, πρώτον, η Επιτροπή στηρίχθηκε σε δύο εσωτερικά έγγραφα της HBG, της 28ης Μαρτίου και της 8η Ιουλίου 1994, όπου γίνεται αναφορά στην ανακοίνωση της τιμής της πίσσας για το διάστημα από 1η Απριλίου 1994 έως 1η Ιανουαρίου 1995, με μεγάλη έκπτωση υπέρ των W5 (και μικρότερη έκπτωση για τους μικρούς κατασκευαστές), και την ύπαρξη συμφωνιών μεταξύ των εταιριών πετρελαιοειδών και των W5, με αντικείμενο τις τιμές, ήδη πριν τον Μάρτιο του 1994. Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, στα έγγραφα αυτά δεν γίνεται λόγος μόνο για διμερείς επαφές μεταξύ Shell και KWS, αλλά και, πέραν πάσης αμφιβολίας, για συμφωνίες μεταξύ προμηθευτών και W5.
- 134 Δεύτερον, η Επιτροπή στηρίχθηκε σε δύο εσωτερικά έγγραφα της SNV της 6ης και της 9ης Φεβρουαρίου 1995. Στο έγγραφο της 6ης Φεβρουαρίου 1995, όπου γίνεται αναδρομή στην εξέλιξη της αγοράς των έργων οδοποιίας στις Κάτω Χώρες, γίνεται λόγος, μεταξύ άλλων, για την «απαρχή του καρτέλ» το 1980, για το μερίδιο ευθύνης τόσο των δημοσίων αρχών όσο και των κατασκευαστών και των προμηθευτών, όσον αφορά ορισμένες συμφωνίες, για την κατάργηση της συμπράξεως υπό την αρχική μορφή της το 1993 και για το γεγονός ότι οι κατασκευαστές απαίτησαν μεγαλύτερη σταθερότητα τιμών το 1995, προκειμένου ο όγκος των πωλήσεων και τα μερίδια αγοράς να επανέλθουν στα επίπεδα του 1993 περίπου. Στο έγγραφο της 9ης Φεβρουαρίου 1995 γίνεται λόγος για προσπάθεια της SNV να παύσει να μετέχει στην παράβαση μετά το 1992, προσπάθεια η οποία ωστόσο δεν ευοδώθηκε, καθώς και για τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των W5 και των προμηθευτών, με αντικείμενο τις τιμές, σε βάρος των κυρίων των έργων και των επιχειρήσεων που δεν ανήκαν στους W5. Στο έγγραφο αυτό εξετάζονται διάφορες δυνατότητες αποχωρήσεως της SNV από τη σύμπραξη αυτή και τονίζονται οι δυσχέρειες που συνεπάγεται η επιλογή αυτή. Η δήλωση εργαζομένου της Kuwait Petroleum της 9ης Οκτωβρίου 2003 επιβεβαιώνει ακόμη ότι οι συμφωνίες μεταξύ προμηθευτών και μεγάλων κατασκευαστών υπήρχαν ήδη όταν αυτός άρχισε να εργάζεται στο τμήμα «πίσσα» της εταιρίας αυτής τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1994. Τέλος, στην από 10 Οκτωβρίου 2003 δήλωσή της η SNV αναφέρει ότι, μετά το 1993, οι μεγάλοι κατασκευαστές χρησιμοποίησαν άλλη μέθοδο αποφυγής των αναταράξεων στην αγορά των έργων οδοποιίας, διά της διοργανώσεως συναντήσεων με τους προμηθευτές (αιτιολογική σκέψη 91 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 135 Τρίτον, πολλά από τα έγγραφα που κατέσχεσε η Επιτροπή επιβεβαιώνουν ότι το 1995 το σύστημα εκπτώσεων και κυρώσεων λειτουργούσε. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή κατέσχεσε εσωτερικό έγγραφο της HBG της 7ης Ιουλίου 1995, όπου αναφέρεται ότι η Kuwait Petroleum Nederland BV (στο εξής: KPN) και η Wintershall AG παρέσχον συμπληρωματική έκπτωση στην HBG, και εσωτερική έκθεση της Wintershall της 4ης Μαρτίου 1996, σχετικά με συζήτηση με την εταιρία Heijmans, όπου γίνεται λόγος για το ύψος της εκπτώσεως που πρέπει να χορηγηθεί στη συγκεκριμένη εταιρία (αιτιολογική σκέψη 98 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Επιπλέον, στην έκθεση αυτή της Wintershall αναφέρεται ότι το 1995 διαπιστώθηκε ότι οι προμηθευτές είχαν χορηγήσει, ως μη όφειλαν, εκπτώσεις σε μικρούς κατασκευαστές (αιτιολογική σκέψη 82 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 136 Τέταρτον, στην απάντηση της KWS, της 20ής Μαΐου 2005 στην ανακοίνωση αιτιάσεων, γίνεται λόγος για ύπαρξη συμφωνιών μεταξύ προμηθευτών και μεγάλων κατασκευαστών από το 1993 (αιτιολογικές σκέψεις 96 και 97 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

- 137 Τέλος, πέμπτον, από τις αιτήσεις τριών επιχειρήσεων για εφαρμογή της ανακοίνωσης περί συνεργασίας επιβεβαιώνεται ότι οι συμφωνίες υπήρχαν τουλάχιστον από την 1η Απριλίου 1994. Πρόκειται για τη δήλωση της Kuwait Petroleum της 9ης Οκτωβρίου 2003, για την απάντηση της επιχείρησης Nynas (στο εξής: Nynas) της 2ας Οκτωβρίου 2003 σε αίτηση παροχής πληροφοριών και για τη δήλωση BP της 12ης Ιουλίου 2002.
- 138 Όσον αφορά το 1995, διευκρινίζεται ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η Επιτροπή δεν παραδέχθηκε ούτε ότι δεν διέθετε κανένα αποδεικτικό στοιχείο σχετικά με επαφές μεταξύ των προμηθευτών με αντικείμενο αντίθετο τους κανόνες του ανταγωνισμού, αναφέροντας απλώς ότι δεν διέθετε αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τη σύναψη νέων συμφωνιών το 1995, ούτε ότι οι προγενέστερες συμφωνίες είχαν παύσει να ισχύουν το έτος αυτό, συνάγοντας εξ αυτού ότι οι συναφθείσες το 1994 συμφωνίες εξακολουθούσαν να ισχύουν το 1995 (αιτιολογικές σκέψεις 98 και 99 της προσβαλλομένης απόφασης).
- 139 Από το σύνολο των εν λόγω συγκλινόντων αποδεικτικών στοιχείων προκύπτει ότι η Επιτροπή ορθώς διαπίστωσε και απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι η διαπραχθείσα από τις προσφεύγουσες παράβαση άρχισε την 1η Απριλίου 1994. Επομένως, ο τρίτος λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος στο σύνολό του.

4. Επί του τέταρτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο όσον αφορά τις επιβαρυντικές περιστάσεις

- 140 Διευκρινίζεται, καταρχάς, ότι ο δικαστής της Ένωσης θεωρεί απαραίτητο ότι, κατά την εξέταση του ρόλου μιας επιχείρησης σε παράβαση, πρέπει να γίνεται διάκριση της έννοιας του πρωτοστάτη από αυτή του υποκινητή και να εξετάζεται αν η εν λόγω επιχείρηση διαδραμάτισε τον ένα ή τον άλλο ρόλο. Συγκεκριμένα, ενώ ο ρόλος του υποκινητή αφορά το χρονικό σημείο της καταρτίσεως ή της διευρύνσεως μιας συμπράξεως, ο ρόλος του πρωτοστάτη αφορά τη λειτουργία της εν λόγω συμπράξεως (απόφαση του Πρωτοδικείου της 15ης Μαρτίου 2006, T-15/02, BASF κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-497, σκέψη 316).

Επί του χαρακτηρισμού της SNV ως υποκινητριάς

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 141 Οι προσφεύγουσες φρονούν ότι ο εκ μέρους της Επιτροπής χαρακτηρισμός της SNV, από κοινού με την KWS, ως υποκινητριάς της συμπράξεως είναι απόρροια πλάνης περί το δίκαιο και περί τα πράγματα, η οποία δικαιολογεί την ακύρωση της κατά 50 % προσαυξήσεως του προστίμου που τους επιβλήθηκε.
- 142 Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο δικαστής της Ένωσης διακρίνει μεταξύ της έννοιας του υποκινητή και του πρωτοστάτη και ότι, ακόμη και αν το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία δεν επαρκούν όσον αφορά τις σχετικές διαπιστώσεις, μπορεί παρά ταύτα να διατηρήσει την προσαύξηση του προστίμου κατά 50 % (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 342 έως 349). Όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της SNV ως υποκινητριάς, η Επιτροπή αναφέρει ότι στηρίχθηκε στο γεγονός ότι, αφενός, η SNV πρότεινε στην KWS ειδική έκπτωση για τους μεγάλους κατασκευαστές, μετέχοντας έτσι στην υλοποίηση της συμπράξεως, και, αφετέρου, η SNV επιχείρησε να πείσει την ExxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη. Η Επιτροπή παρέθεσε τρία συγκλίνοντα αποδεικτικά στοιχεία και, συγκεκριμένα ένα απόσπασμα από εσωτερική έκθεση της Wintershall του 1992, δύο στοιχεία από την απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων και, τέλος, δύο εσωτερικά έγγραφα της ExxonMobil του 1993. Υπενθυμίζει, τέλος, ότι, κατά τη νομολογία, δεν υποχρεούται, προκειμένου να αποδείξει ότι μια επιχείρηση έχει πρωτοστατήσει σε σύμπραξη, να

διαθέτει στοιχεία σχετικά με την υλοποίηση ή τη δημιουργία επουσιωδών πτυχών της συμπράξεως (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 20ής Μαρτίου 2002, T-9/99, HFB κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-1487, σκέψη 578, και BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 321).

– Επί της προτάσεως προς την KWS για ειδικές εκπτώσεις προς τους W5

- 143 Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή, για να αποδείξει ότι η SNV ήταν αυτή που υποκίνησε τη σύμπραξη, στηρίχθηκε αποκλειστικά σε μαρτυρία εργαζομένου στην KWS, η οποία περιλήφθηκε σε απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, σύμφωνα με την οποία η SNV είχε προτείνει για πρώτη φορά το 1993 να χορηγήσουν οι προμηθευτές ειδική έκπτωση στους W5. Ωστόσο, μετά τη γνωστοποίηση της μαρτυρίας αυτής στην SNV, ο διευθυντής πωλήσεων πίσσας της εταιρίας αυτής δήλωσε ενόρκως, στις 22 Νοεμβρίου 2006, προς αντίκρουση της μαρτυρίας αυτής, ότι οι ειδικές αυτές εκπτώσεις άρχισαν να χορηγούνται με πρωτοβουλία των W5, οι οποίοι ζητούσαν τέτοιες εκπτώσεις ήδη απ' όταν αυτός ανέλαβε τη συγκεκριμένη θέση το 1992.
- 144 Η Επιτροπή αμφισβητεί, καταρχάς, το παραδεκτό της δηλώσεως αυτής, η οποία, κατ' αυτήν, δεν αποτελεί έγκυρο αποδεικτικό στοιχείο. Οι προσφεύγουσες διευκρινίζουν ότι η Επιτροπή δεν προέβη σε ακρόαση του διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV μετά την εκ μέρους της SNV υποβολή αιτήσεως εφαρμογής ως προς αυτή της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, διότι η Επιτροπή θεώρησε ότι η ακρόαση θα ήταν απαραίτητη μόνον εάν το συγκεκριμένο πρόσωπο ήταν σε θέση να προσκομίσει συμπληρωματικά στοιχεία, πράγμα που δεν συνέβαινε. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή, μολονότι ο διευθυντής πωλήσεως ήταν στη διάθεσή της, δεν έκρινε σκόπιμη την ακρόασή του κατά τη διοικητική διαδικασία.
- 145 Οι προσφεύγουσες φρονούν, εξάλλου, ότι η δήλωση της KWS είναι περιορισμένης αξιοπιστίας και υπενθυμίζουν ότι αμφισβητήθηκε από τον διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV και ότι η δήλωση αυτή δεν τεκμηριώνεται από άλλο αποδεικτικό στοιχείο. Υποστηρίζουν, ακόμη, ότι η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμά τους να διεξαχθεί δίκαιη διαδικασία και αμερόληπτη έρευνα, διότι δεν εξέτασε την αξιοπιστία των υποστηριζόμενων από την KWS, και ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο και παρέβη την υποχρέωση αιτιολογήσεως, δεχόμενη ότι η δήλωση αυτή της KWS αποδεικνύει ότι η SNV υποκίνησε τη σύμπραξη.
- 146 Η Επιτροπή υποστηρίζει, αφενός, ότι δεν προκύπτει από τη δικογραφία ότι η KWS ήταν η μόνη υποκινήτρια της συμπράξεως και, αφετέρου, ότι οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι η SNV προσπάθησε να παύσει τη συμμετοχή της σε προγενέστερες συμφωνίες αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού. Αντιστρόφως, η Επιτροπή φρονεί ότι αμφότερες αυτές οι ομάδες επιχειρήσεων είχαν συμφέρον για τη λειτουργία της συμπράξεως, οι μιν από την πλευρά της προσφοράς, με τους προμηθευτές, και η έτερη από την πλευρά της ζήτησης, με τους κατασκευαστές. Οι προμηθευτές είχαν επίσης συμφέρον από τη σύμπραξη, διότι έτσι εξασφάλιζαν την αύξηση και τη σταθερότητα των τιμών και μπορούσαν να εμποδίσουν την είσοδο νέων προμηθευτών στην αγορά αυτή, οι οποίοι θα μπορούσαν να προτείνουν μεμονωμένα μειωμένες τιμές στους κατασκευαστές, μειώνοντας έτσι τα μερίδια αγοράς των υφιστάμενων προμηθευτών.
- 147 Η Επιτροπή αναφέρει ότι, για να αποδείξει ότι η SNV υποκίνησε την παράβαση, προτείνοντας στην KWS ειδική έκπτωση για τους W5, στηρίχθηκε, στο πλαίσιο της δυνατότητας που διαθέτει βάσει της νομολογίας, σε διάφορα έγγραφα, σύγχρονα και μεταγενέστερα της συμπράξεως, τα οποία τεκμηριώνουν τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων (απόφαση του Πρωτοδικείου της 26ης Απριλίου 2007, T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02 και T-126/02, T-128/02 και T-129/02, T-132/02 και T-136/02, Bolloré κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. II-947, σκέψη 563). Συγκεκριμένα, έλαβε υπόψη της, αφενός, την εσωτερική έκθεση της Wintershall της 20ής Φεβρουαρίου 1992, όπου γίνεται λόγος για επαφές μεταξύ SNV και KWS, στο πλαίσιο των οποίων η SNV είχε αναλάβει να διατυπώσει προτάσεις μελλοντικής συνεργασίας

μεταξύ των προμηθευτών και των W5, και, αφετέρου, εσωτερικό έγγραφο της HBG της 28ης Μαρτίου 1994, σχετικά με την ανακοίνωση, από την SNV, των τιμών και των εκπτώσεων που είχαν συμφωνηθεί.

- 148 Το γεγονός ότι η μαρτυρία της KWS τεκμηριώνεται από άλλα στοιχεία εξηγεί και τη διαφορετική μεταχείριση που επιφύλαξε η Επιτροπή στην EcxonMobil, μετά τις αιτιάσεις που απεύθυναν σε βάρος της εταιρίας αυτής οι άλλες επιχειρήσεις.

– Επί της προσπάθειας να πειστεί η EcxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη

- 149 Κατά τις προσφεύγουσες, τα δύο εσωτερικά έγγραφα της EcxonMobil δεν αρκούν για να αποδείξει η Επιτροπή ότι η SNV είχε επιχειρήσει να την πείσει να προσχωρήσει στη σύμπραξη και ότι, ως εκ τούτου, ήταν υποκινήτρια της παραβάσεως.

- 150 Κατά την Επιτροπή, τα δύο εσωτερικά έγγραφα της EcxonMobil αρκούν για να αποδειχθεί ότι η SNV είχε επιχειρήσει να πείσει την εν λόγω εταιρία να προσχωρήσει στην παράβαση και ότι, ως εκ τούτου, μπορεί να χαρακτηριστεί ως υποκινήτρια. Υπενθυμίζει, πρώτον, ότι, κατά τη νομολογία, η επιχείρηση που πρότεινε σε άλλη επιχείρηση τη δυνατότητα συμπαιγνίας ή που επιχείρησε να πείσει άλλη επιχείρηση να προσχωρήσει στην εν λόγω συμπαιγνία μπορεί να χαρακτηριστεί ως υποκινήτρια της συμπράξεως (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 321). Η Επιτροπή θεωρεί μη νόμιμο το να ενημερώνει ένας εμπορικός εταίρος έναν άλλο σχετικά με τις τιμές που σκοπεύει να προτείνει στους πελάτες του. Διευκρινίζει, ακόμη, ότι δεν επρόκειτο για μεμονωμένο περιστατικό, καθώς ο διευθυντής πωλήσεων πίσσας της SNV είχε έλθει σε επαφή με την EcxonMobil τον Μάρτιο του 1993 και τον Μάρτιο του 1994, και ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η σύμπραξη δεν είχε ακόμη τεθεί σε εφαρμογή, το γεγονός αυτό δεν έχει σημασία όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του υποκινήτη. Τέλος, δεν είναι αρκούντως τεκμηριωμένη η θέση ότι και άλλοι προμηθευτές είχαν επαφές με την EcxonMobil.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 151 Από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή καταλόγισε στην SNV, από την ομάδα των προμηθευτών, και στην KWS, από τους W5, ιδιαίτερη ευθύνη λόγω του ρόλου τους στο πλαίσιο της συμπράξεως (αιτιολογική σκέψη 342). Εκτίμησε ότι ο χαρακτηρισμός της SNV ως υποκινήτριας στηρίζεται σε δύο στοιχεία: αφενός, στο γεγονός ότι η SNV πρότεινε στην KWS τη χορήγηση ειδικής εκπτώσεως στην W5, μετέχοντας έτσι στην υλοποίηση της συμπράξεως, και, αφετέρου, στο γεγονός ότι η SNV επιχειρήσει να πείσει την EcxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή παρέθεσε τρία, συγκλίνοντα κατ' αυτή, αποδεικτικά στοιχεία: πρώτον, απόσπασμα εσωτερικής εκθέσεως της Wintershall της 18ης Φεβρουαρίου 1992, όπου αναφερόταν, αφενός, ότι η KWS την είχε ενημερώσει ότι είχε έλθει σε επαφή με την SNV για να της ζητήσει προτάσεις όσον αφορά τη συνεργασία μεταξύ προμηθευτών και W5 και, αφετέρου, ότι η SNV είχε όντως υποβάλει πρόταση για ειδική έκπτωση υπέρ των W5 το 1993, δεύτερον, δύο στοιχεία από την απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, τα οποία επιβεβαιώνουν ότι οι πρωτοβουλίες αυτές της SNV αποτέλεσαν την απαρχή της συμπράξεως, και, τέλος, εσωτερικά έγγραφα της EcxonMobil σχετικά με την προσπάθεια της SNV να την παρακινήσει να προσχωρήσει στη σύμπραξη.

– Γενικές αρχές σχετικά με τον χαρακτηρισμό μιας επιχείρησης ως υποκινήτριας

- 152 Όταν μια παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού έχει διαπραχθεί από πλείονες επιχειρήσεις, επιβάλλεται, κατά τον καθορισμό των προστίμων, να εξετασθεί η σχετική βαρύτητα της συμμετοχής εκάστης εξ αυτών (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1975, 40/73 έως 48/73, 50/73, 54/73 έως 56/73, 111/73, 113/73 και 114/73, Suiker Unie κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1975, σ. 507, σκέψη 623, και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 92), πράγμα που συνεπάγεται, ιδίως, ότι πρέπει να εκτιμηθεί ο ρόλος κάθε μιας από τις εν λόγω επιχειρήσεις στο πλαίσιο της παραβάσεως κατά το διάστημα συμμετοχής τους σε αυτή (απόφαση του Δικαστηρίου της

8ης Ιουλίου 1999, C-49/92 P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, Συλλογή 1999, σ. I-4125, σκέψη 150, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 17ης Δεκεμβρίου 1991, T-6/89, Enichem Anic κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. II-1623, σκέψη 264).

- 153 Μεταξύ άλλων, ο χαρακτηρισμός μιας επιχειρήσεως ως υποκινήτριας της συμπράξεως ή ως πρωτοστατούσας σε αυτή πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό του προστίμου, διότι οι επιχειρήσεις αυτές φέρουν ειδική ευθύνη σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις (βλ., συναφώς, αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 14ης Μαΐου 1998, T-347/94, Mayr Melnhof κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-1751, σκέψη 291, και της 29ης Απριλίου 2004, T-236/01, T-239/01, T-244/01 έως T-246/01, T-251/01 και T-252/01, Tokai Carbon κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. II-1181, η αποκαλούμενη «Tokai I», σκέψη 301).
- 154 Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, στο σημείο 2 των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, υπό τον τίτλο των επιβαρυντικών περιστάσεων, απαριθμούνται κατά τρόπο μη εξαντλητικό οι περιστάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση του βασικού ποσού του προστίμου, στις οποίες περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι μια επιχείρηση «έχει πρωτοστατήσει στην παράβαση ή έχει προτρέψει άλλες επιχειρήσεις να τη διαπράξουν» (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 280 έως 282).
- 155 Επισημαίνεται ότι, για να χαρακτηριστεί ως υποκινήτρια μιας συμπράξεως, μια επιχείρηση πρέπει να έχει εξωθήσει ή ενθαρρύνει άλλες επιχειρήσεις να συμπήξουν τη σύμπραξη ή να προσχωρήσουν σε αυτή. Αντιθέτως, δεν αρκεί η ως άνω επιχείρηση να συγκαταλέγεται απλώς μεταξύ των ιδρυτικών μελών της συμπράξεως. Ο χαρακτηρισμός αυτός προσήκει μόνο στην επιχείρηση η οποία, ενδεχομένως, ανέλαβε την πρωτοβουλία, π.χ. προτείνοντας στην άλλη επιχείρηση τη δυνατότητα διαπράξεως συμπαιγνίας ή επιχειρώντας να την πείσει να προσχωρήσει στην εν λόγω συμπαιγνία (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 321). Η Επιτροπή, πάντως, δεν είναι υποχρεωμένη, κατά τη νομολογία της Ένωσης, να διαθέτει στοιχεία σχετικά με την υλοποίηση ή τη δημιουργία επουσιωδών πτυχών της συμπράξεως. Ο δικαστής της Ένωσης έχει, τέλος, διευκρινίσει ότι ο χαρακτηρισμός του υποκινήτη σχετίζεται με το χρονικό σημείο της καταρτίσεως ή της διευρύνσεως μιας συμπράξεως, ο ρόλος του πρωτοστάτη αφορά τη λειτουργία της εν λόγω συμπράξεως (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 316), οπότε δεν αποκλείεται να έχουν ενεργήσει ως υποκινήτες στο πλαίσιο μιας συμπράξεως πλείονες επιχειρήσεις ταυτοχρόνως.
- 156 Εξάλλου, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η Επιτροπή μπορεί, καταρχήν, να στηρίξει τον χαρακτηρισμό μιας επιχειρήσεως ως υποκινήτριας μιας συμπράξεως σε ένα και μόνο γεγονός, υπό την προϋπόθεση ότι το μοναδικό αυτό στοιχείο αποδεικνύει με βεβαιότητα ότι η εν λόγω επιχείρηση παρακίνησε ή ενθάρρυνε άλλες επιχειρήσεις να συμπήξουν τη σύμπραξη ή να προσχωρήσουν σε αυτή. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι δεν δεσμεύεται από τις παλαιότερες αποφάσεις της, σχετικά με τη γνωστοποίηση του συνόλου των απαντήσεων σε ανακοίνωση αιτιάσεων, καθώς η νομιμότητα των αποφάσεών της κρίνεται μόνο βάσει των κανόνων στους οποίους υπόκεινται, όπως είναι, ιδίως, οι κανονισμοί 1/2003 και 773/2004, και οι κατευθυντήριες γραμμές, όπως αυτές ερμηνεύονται από τον δικαστή της Ένωσης (βλ. σκέψη 90 ανωτέρω). Δεύτερον, τονίζεται ότι από τη σκέψη 350 της αποφάσεως BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, προκύπτει μόνον ότι δεν μπορεί μια επιχείρηση να υποβαθμίσει τον ρόλο που διαδραμάτισε ως υποκινήτρια μιας συμπράξεως, επιρρίπτοντας τη σχετική ευθύνη σε άλλη επιχείρηση, όταν η έτερη αυτή επιχείρηση ανακοίνωσε μόνον άπαξ αύξηση τιμών αποφασισθείσα στο πλαίσιο της συμπράξεως, ενώ είναι διαπιστωμένο ότι η πρώτη επιχείρηση είχε επανειλημμένως ανακοινώσει τέτοιες αυξήσεις τιμών.
- 157 Εν πάση περιπτώσει, από την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογική σκέψη 342) προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν στήριξε τον χαρακτηρισμό της SNV ως υποκινήτριας της συμπράξεως μόνο στην απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, αλλά έλαβε υπόψη της και απόσπασμα εσωτερικής εκθέσεως της Wintershall της 18ης Φεβρουαρίου 1992, όπου αναφερόταν, αφενός, ότι η KWS την είχε ενημερώσει ότι είχε έλθει σε επαφή με την SNV για να της ζητήσει προτάσεις όσον αφορά τη

συνεργασία μεταξύ προμηθευτών και W5 και, αφετέρου, ότι η SNV είχε όντως υποβάλει πρόταση για ειδική έκπτωση υπέρ της W5 το 1993, καθώς και σε εσωτερικά έγγραφα της ExxonMobil σχετικά με την προσπάθεια της SNV να την παρακινήσει να μετάσχει στη σύμπραξη.

158 Απόκειται στο Γενικό Δικαστήριο να εκτιμήσει, βάσει των αρχών που προαναφέρθηκαν, αν τα αποδεικτικά στοιχεία που παραθέτει η Επιτροπή αρκούν για να χαρακτηριστεί η SNV ως υποκινήτρια της συμπράξεως.

– Παραδεκτό της μαρτυρίας που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες

159 Καταρχάς, το Γενικό Δικαστήριο πρέπει να αποφανθεί επί του παραδεκτού της δηλώσεως του διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV, της 22ας Νοεμβρίου 2006, όπου αναφέρεται ότι η σύμπραξη άρχισε με πρωτοβουλία των W5 και μόνο. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή προβάλλει ότι, κατόπιν της αιτήσεως που υπέβαλε η SNV στις 10 Οκτωβρίου 2003, ζητώντας την εφαρμογή της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, αιτήσεως η οποία περιείχε δήλωση του εν λόγω εργαζομένου, επιδίωξε να ακροαστεί το πρόσωπο αυτό, πλην όμως η SNV προέβαλε αντιρρήσεις, και ότι η δήλωση του 2006 συνιστά καταστρατήγηση της προβλεπόμενης από τον Κανονισμό Διαδικασίας διαδικασίας ακροάσεως μαρτύρων και, ως εκ τούτου, δεν αποτελεί έγκυρο αποδεικτικό στοιχείο (απόφαση του Πρωτοδικείου της 21ης Απριλίου 2004, T-172/01, M κατά Δικαστηρίου, Συλλογή 2004, σ. II-1075, σκέψη 94).

160 Σημειωτέον, ωστόσο, ότι η συγκεκριμένη δικαστική απόφαση απλώς διευκρινίζει ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ μαρτυρίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της διαδικασίας ακροάσεως που προβλέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 68 έως 76 του Κανονισμού Διαδικασίας, και μαρτυρίας που δίδεται σε άλλο πλαίσιο, οπότε αποτελεί απλώς και μόνο πρόταση αποδεικτικού μέσου. Άλλωστε, το Γενικό Δικαστήριο μπορεί να εκτιμά ελεύθερα, κατ' αποκλειστική αρμοδιότητα, την αξία των διαφόρων στοιχείων που αφορούν τα πραγματικά περιστατικά, καθώς και των αποδεικτικών στοιχείων που τέθηκαν υπόψη του ή τα οποία μπόρεσε αυτό να συγκεντρώσει (διάταξη του Δικαστηρίου της 29ης Οκτωβρίου 2004, C-360/02 P, Rira di Meana κατά Κοινοβουλίου, Συλλογή 2004, σ. I-10339, σκέψη 28). Καμία διάταξη δεν απαγορεύει στην προσφεύγουσα να προτείνει στο Γενικό Δικαστήριο αποδεικτικά μέσα, τα οποία δεν είχε προτείνει κατά τη διοικητική διαδικασία. Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη του το γεγονός αυτό κατά την εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας του συγκεκριμένου αποδεικτικού μέσου. Επομένως, η συγκεκριμένη δήλωση κρίνεται παραδεκτό αποδεικτικό στοιχείο.

161 Όσον αφορά την αποδεικτική αξία της μαρτυρίας αυτής, την οποία επικαλούνται οι προσφεύγουσες, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο δικάζουν με βάση την αρχή της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων, εκτός αν συντρέχουν οι προαναφερθείσες εξαιρέσεις του Κανονισμού Διαδικασίας, και ότι το μόνο εφαρμοστέο κριτήριο εκτιμήσεως των προσκομιζομένων αποδείξεων είναι η αξιοπιστία τους (προτάσεις του δικαστή B. Vesterdorf, ασκήσαντος καθήκοντα γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Πρωτοδικείου της 24ης Οκτωβρίου 1991, Τα-1/89, Rhône Poulenc κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. II-867, II-869). Συναφώς, για την εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας ενός εγγράφου, πρέπει πρωτίστως να ελέγχεται η ακρίβεια της περιεχόμενης σ' αυτό πληροφορίας. Πρέπει, επομένως, να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, η προέλευση του εγγράφου, οι περιστάσεις υπό τις οποίες καταρτίστηκε και ο αποδέκτης του και να εξετάζεται αν το έγγραφο είναι, ως εκ του περιεχομένου του, λογικό και αξιόπιστο (απόφαση Τσιμέντο, σκέψη 77 ανωτέρω, σκέψη 1838). Υπενθυμίζεται, επίσης, ότι η Επιτροπή, μολονότι δεν δύναται, κατά τη διοικητική διαδικασία, να ζητεί ένορκες καταθέσεις μαρτύρων, μπορεί εντούτοις, κατά το άρθρο 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003 να συγκεντρώνει δηλώσεις κάθε προσώπου που δέχεται να εξεταστεί.

162 Εν προκειμένω, από τα έγγραφα της δικογραφίας προκύπτει ότι, κατόπιν αιτήσεως που υπέβαλε η SNV στις 10 Οκτωβρίου 2003, ζητώντας να εφαρμοστεί ως προς αυτή η ανακοίνωση περί συνεργασίας, αιτήσεως η οποία περιείχε δήλωση του διευθυντή πωλήσεων πίσσας, η Επιτροπή ρώτησε την SNV αν το πρόσωπο αυτό ήταν σε θέση να παράσχει συμπληρωματικά πληροφοριακά στοιχεία, σε σχέση με τα περιλαμβανόμενα στην προαναφερθείσα δήλωση, πλην όμως η SNV απάντησε αρνητικά, επισημαίνοντας ότι η Επιτροπή μπορούσε να προβεί σε ακρόασή του, εφόσον το θεωρεί απαραίτητο. Η Επιτροπή όντως δεν ζήτησε ακρόαση του συγκεκριμένου προσώπου, πλην όμως πρέπει να τονιστεί ότι, με τη δήλωσή του της 24ης Σεπτεμβρίου 2003, στην οποία προέβη στο πλαίσιο της αιτήσεως της SNV να εφαρμοστεί ως προς αυτή η ανακοίνωση περί συνεργασίας, ο εργαζόμενος αυτός της SNV είχε αναφέρει ότι οι W5 ήθελαν να πληροφορηθούν ποια είναι η προτεινόμενη από την SNV μικτή τιμή, προκειμένου να τη χρησιμοποιήσουν ως βάση για τον υπολογισμό των ενιαίων, για το σύνολο της αγοράς, αυξήσεων των τιμών και ότι του ανατέθηκε να έλθει σε επαφή με την KWS, εφόσον παρίστατο αναγκαία η διεξαγωγή συναντήσεως με αντικείμενο την πίσσα, ενώ με τη δήλωση του 2006, μετά την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, αρνείται ότι πρότεινε την εφαρμογή συστήματος ειδικών εκπτώσεων για τους W5 και ότι υπήρξαν επαφές με τους λοιπούς προμηθευτές. Διαπιστώνεται, επομένως, ότι τα στοιχεία αυτά μειώνουν την αποδεικτική αξία και, συνεπώς, την αξιοπιστία της μαρτυρίας που επικαλούνται οι προσφεύγουσες.

– Επί της ειδικής εκπτώσεως που χορηγήθηκε στους W5

163 Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, πρώτον, ότι δεν είναι λογικό οι προμηθευτές να έχουν συμφέρον στην υλοποίηση μιας τέτοιας συμπράξεως, πράγμα που αποδεικνύει ότι τη σχετική πρωτοβουλία είχαν μόνον οι κατασκευαστές. Διευκρινίζουν ότι μόνον αυτοί είχαν προβλέψει αντίποινα κατά των προμηθευτών που δεν τηρούσαν τους όρους των συμφωνιών.

164 Από την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 146 έως 154) προκύπτει, πάντως, ότι αμφότερες αυτές οι ομάδες επιχειρήσεων είχαν οικονομικό συμφέρον από τη λειτουργία της συμπράξεως, καθώς οι προμηθευτές, από την πλευρά της προσφοράς, εξασφάλιζαν έτσι την αύξηση των τιμών πωλήσεως (οι οποίες παρέμεναν, ακόμη και μετά την έκπτωση υπέρ των W5, υψηλότερες από τις τιμές στις γειτονικές χώρες) και τη σταθερότητά τους, εμποδίζοντας παράλληλα την είσοδο νέων προμηθευτών στην αγορά αυτή, οι οποίοι θα μπορούσαν να προτείνουν μεμονωμένα μειωμένες τιμές στους κατασκευαστές. Εξάλλου, το επιχείρημα ότι οι προμηθευτές δεν είχαν συμφέρον να προτείνουν ειδική έκπτωση στους W5 μπορεί να απορριφθεί, διότι, όπως ορθώς επισήμανε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογική σκέψη 149), οι αυξήσεις των μικτών τιμών που προτείνονταν από τους προμηθευτές γίνονταν αποδεκτές από τους μεγάλους κατασκευαστές μόνον υπό την προϋπόθεση ότι θα συνοδεύονταν από αύξηση της χορηγούμενης στους W5 εκπτώσεως.

165 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν, ακόμη, ότι η SNV δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως υποκινήτρια της συμπράξεως, διότι το 1993 επιχείρησε να θέσει τέρμα στη σύμπραξη. Ωστόσο, το επιχείρημα αυτό δεν στηρίζεται σε αρκούντως πειστικά αποδεικτικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, στο εσωτερικό έγγραφο της 6ης Φεβρουαρίου 1995, το οποίο επικαλούνται οι προσφεύγουσες, γίνεται λόγος για μία μόνον απόπειρα, μάλλον αποτυχημένη, της SNV να θέσει τέρμα στη σύμπραξη, από την πλευρά των πωλητών, και αναφέρεται, εξάλλου, ότι η SNV και η ExxonMobil είχαν την πρωτοβουλία για την υλοποίηση (και όχι για τον τερματισμό) της συγκεκριμένης συμπράξεως, από την πλευρά της προσφοράς.

166 Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, εξάλλου, ότι η απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων αποτελεί το μόνο στοιχείο που παρέθεσε η Επιτροπή προς στήριξη της διαπιστώσεώς της ότι η SNV είχε προτείνει ειδική έκπτωση στους W5, και ότι η περιλαμβανόμενη στο έγγραφο αυτό μαρτυρία του εργαζομένου στην KWS έχει πολύ περιορισμένη αποδεικτική αξία, διότι δόθηκε στο πλαίσιο της απαντήσεως στην ανακοίνωση αιτιάσεων και, ως εκ τούτου, αποσκοπεί αποκλειστικά και μόνο στο να χαρακτηριστεί άλλη εταιρία ως υποκινήτρια. Κατ' αυτές, πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι η

συγκεκριμένη μαρτυρία είναι κατά δώδεκα μήνες μεταγενέστερη των επίμαχων πραγματικών περιστατικών και ότι η απάντηση της KWS δεν ήταν, εν γένει, ιδιαίτερα αξιόπιστη, διότι περιείχε πολλές ανακρίβειες. Επισημαίνεται, πάντως, ότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η Επιτροπή δεν στήριξε τη διαπίστωση περί προτάσεως της SNV προς τους W5 για ειδική έκπτωση μόνο στο έγγραφο αυτό. Από το κείμενο της αιτιολογικής σκέψεως 342 της προσβαλλομένης αποφάσεως διαπιστώνεται, συγκεκριμένα, ότι η Επιτροπή στήριξε την εκτίμησή της ότι η SNV ήταν η υποκινήτρια της συμπράξεως μεταξύ των προμηθευτών σε πέντε έγγραφα και, συγκεκριμένα, στο εσωτερικό έγγραφο της Wintershall, στην απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, στο εσωτερικό έγγραφο της HBG της 28ης Μαρτίου 1994 (διά παραπομπής στην αιτιολογική σκέψη 175 της προσβαλλομένης αποφάσεως), καθώς και σε δύο έγγραφα της ExxonMobil, σχετικά με τις προσπάθειες της SNV να την πείσει να προσχωρήσει στη σύμπραξη.

- 167 Συγκεκριμένα, ορισμένα από τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία εμφανίζουν ότι η SNV είχε προτείνει ειδική έκπτωση στους W5. Η Επιτροπή, αφενός, έλαβε υπόψη της εσωτερική έκθεση της Wintershall της 18ης Φεβρουαρίου 1992, η οποία καταρτίστηκε κατόπιν συναντήσεως με την KWS, όπου γίνεται λόγος για επαφές μεταξύ αυτής και της SNV και αναφέρεται ότι η SNV είχε αναλάβει, ως marketleader, να διατυπώσει προτάσεις συνεργασίας μεταξύ προμηθευτών και W5, πράγμα που ισοδυναμεί με τη δημιουργία μονοπωλίου στην αγορά. Αφετέρου, στηρίχθηκε στο εσωτερικό έγγραφο της HBG της 28ης Μαρτίου 1994, όπου αναφέρεται ότι η SNV ανακοίνωσε στους άλλους προμηθευτές τις τιμές της πίσσας και τις εκπτώσεις που είχαν συμφωνηθεί με τους W5. Ενώ το πρώτο έγγραφο επιβεβαιώνει το απόσπασμα της απαντήσεως της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, όπου η KWS αναφέρει ότι η SNV είχε προτείνει ειδική έκπτωση στους W5, εντούτοις από το δεύτερο δεν προκύπτει ότι η SNV διαπραγματεύθηκε με τους W5 και ότι γνωστοποίησε το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων αυτών στην HBG. Επομένως, τα στοιχεία αυτά δεν αρκούν για να αποδειχθεί ότι η SNV είχε την πρωτοβουλία για την εφαρμογή επιπλέον εκπτώσεως υπέρ των W5. Συγκεκριμένα, δεν είναι βέβαιο αν η SNV πήρε την πρωτοβουλία αυτή αυτοβούλως ή αν ενήργησε κατόπιν αιτήματος της KWS, όπως αφήνεται να εννοηθεί από το έγγραφο της Wintershall του 1992.
- 168 Οι προσφεύγουσες επισημαίνουν, εξάλλου, ότι η Επιτροπή ερμήνευσε εσφαλμένως το συγκεκριμένο απόσπασμα της απαντήσεως της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, από το οποίο προκύπτει απλώς και μόνον ότι η SNV ενεργούσε ως εκπρόσωπος των προμηθευτών, με συνέπεια να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο και περί τα πράγματα, και να αιτιολογήσει ανεπαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση ως προς το ζήτημα αυτό. Σημειωτέον, ωστόσο, ότι στο έγγραφο αυτό η KWS αναφέρει σαφώς ότι το 1993 η SNV, δι' ενός εκ των εργαζομένων της, της πρότεινε, εξ ονόματος των προμηθευτών, συγκεκριμένες τιμές, καθώς και, για πρώτη φορά, ειδική έκπτωση για τους W5.
- 169 Τέλος, οι προσφεύγουσες φρονούν ότι η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμά τους να διεξαχθεί δίκαιη διαδικασία και αμερόληπτη έρευνα, διότι, μετά τη δήλωση του εργαζομένου τους της 12ης Ιουνίου 2006, με την οποία αμφισβητούνται τα λεγόμενα της KWS, έπρεπε να ελέγξει την αξιοπιστία τους, όπως έπραξε όταν οι δηλώσεις των Kuwait Petroleum και Nynas σχετικά με τη συμμετοχή της ExxonMobil στη σύμπραξη αμφισβητήθηκαν από άλλες επιχειρήσεις κατά τη διαδικασία των ακροάσεων.
- 170 Σημειωτέον, καταρχάς, ότι, μεταξύ των εγγυήσεων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών περιλαμβάνεται, ιδίως, η αρχή της χρηστής διοικήσεως, η οποία κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, με το άρθρο 41 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και με την οποία συνδέεται η υποχρέωση του αρμοδίου θεσμικού οργάνου να ερευνά, με επιμέλεια και αμεροληψία, όλα τα κρίσιμα στοιχεία της συγκεκριμένης περιπτώσεως (απόφαση Atlantic Container Line κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 83 ανωτέρω, σκέψη 404).
- 171 Πρέπει, πάντως, να διευκρινιστεί ότι ούτε ο κανονισμός 1/2003 ούτε ο κανονισμός 773/2004 ούτε άλλο νομοθετικό κείμενο υποχρεώνει την Επιτροπή να διεξάγει νέες ακροάσεις ή να αποστέλλει νέες αιτήσεις παροχής πληροφοριών, οσάκις τα υποστηριζόμενα από μια επιχείρηση αμφισβητούνται από άλλη επιχείρηση κατά τη διοικητική διαδικασία. Η μόνη υποχρέωση που υπέχει η Επιτροπή είναι ο

σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας κατά την εξέλιξη της διαδικασίας, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 27, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003. Ο δικαστής της Ένωσης έχει κρίνει ότι η Επιτροπή διαθέτει εύλογο περιθώριο εκτιμήσεως για να κρίνει αν παρουσιάζει ενδιαφέρον η ακρόαση των προσώπων των οποίων η μαρτυρία μπορεί να έχει σημασία για τη διερεύνηση της υποθέσεως (απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1984, 43/82 και 63/82, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής, Συλλογή 1984, σ. 19, σκέψη 18· αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 28ης Φεβρουαρίου 2002, T-86/95, Compagnie générale maritime κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-1011, σκέψη 468, και HFB κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 142 ανωτέρω, σκέψη 383), καθώς η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας δεν επιτάσσει να προβαίνει η Επιτροπή σε ακρόαση μαρτύρων υποδεικνυομένων από τους ενδιαφερομένους, όταν θεωρεί ότι η υπόθεση έχει εξεταστεί επαρκώς (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Μαΐου 1984, 9/83, Eisen und Metall κατά Επιτροπής, Συλλογή 1984, σ. 2071, σκέψη 32, και απόφαση HFB κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 142 ανωτέρω, σκέψη 383). Ομοίως, η Επιτροπή διατηρεί μεγάλη ελευθερία δράσεως, όταν, βάσει των κανονιστικών ρυθμίσεων και των ανακοινώσεων που έχει η ίδια εκδώσει, έχει την ευχέρεια να επιλέξει μεταξύ πλειόνων στοιχείων ή ερμηνειών που μπορούν θεωρητικά να ληφθούν υπόψη (απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Δεκεμβρίου 2005, T-210/01, General Electric κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. II-5575, σκέψη 519).

- 172 Η Επιτροπή απάντησε στο επιχείρημα αυτό των προσφευγουσών επικαλούμενη την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, μια από τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης, η οποία επιτάσσει να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικά όμοιες περιπτώσεις, εκτός αν η διαφορετική αντιμετώπιση είναι αντικειμενικά δικαιολογημένη (απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Φεβρουαρίου 1990, C-267/88 έως C-285/88, Wuidart κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-435, σκέψη 13). Είναι αληθές ότι οι προσφεύγουσες προέβαλαν, χωρίς να επικαλεστούν την αρχή αυτή, ότι η Επιτροπή τις μεταχειρίστηκε διαφορετικά απ' ό,τι τις Kuwait Petroleum και Nynas, των οποίων οι δηλώσεις σχετικά με τη συμμετοχή της ExxonMobil στη σύμπραξη αμφισβητήθηκαν κατά τη διαδικασία των ακροάσεων από άλλες επιχειρήσεις, με τις οποίες η Επιτροπή ήλθε σε επαφή σχετικά με το ζήτημα αυτό. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, η περίπτωση των δύο αυτών επιχειρήσεων είναι διαφορετική από αυτή της SNV. Συγκεκριμένα, μετά την ακρόαση η Επιτροπή απηύθυνε στις Kuwait Petroleum και Nynas συμπληρωματική αίτηση παροχής πληροφοριών, διότι οι επιχειρήσεις αυτές δεν ήταν σε θέση, κατά την ακρόαση, να απαντήσουν στα υποστηριζόμενα από άλλες επιχειρήσεις, οι οποίες είχαν αμφισβητήσει την ειλικρίνεια των σχετικών με την ExxonMobil δηλώσεών τους. Αντιθέτως, στην περίπτωση της SNV η Επιτροπή εκτίμησε ότι, επειδή τα λοιπά διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τον ρόλο της SNV στη σύμπραξη επιβεβαιώνουν αυτά που περιλαμβάνονται στην απάντηση της KWS στην ανακοίνωση αιτιάσεων, δεν ήταν απαραίτητο να λάβει ιδιαίτερα μέτρα, αφότου έλαβε γνώση της δηλώσεως του εργαζομένου της SNV της 12ης Ιουνίου 2006, με την οποία αμφισβητούνταν τα λεγόμενα της KWS. Επομένως, η Επιτροπή δεν παρέβη εν προκειμένω την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.
- 173 Τέλος, υπενθυμίζεται, επικουρικώς, ότι η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας θα οδηγούσε σε ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως μόνον αν, ελλείψει της προσβολής αυτής, υπήρχε μειωμένη έστω πιθανότητα οι προσφεύγουσες να επιτύχουν διαφορετική έκβαση της διοικητικής διαδικασίας (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 17ης Δεκεμβρίου 1991, T-7/89, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. II-1711, σκέψη 56, και Τιμμέντο, σκέψη 77 ανωτέρω, σκέψη 383). Οι προσφεύγουσες, πάντως, δεν προσκόμισαν κανένα σχετικό αποδεικτικό στοιχείο.
- 174 Συμπερασματικώς, τα αποδεικτικά στοιχεία που παρέθεσε η Επιτροπή, ενώ τεκμηριώνουν τη διαπίστωση ότι η SNV όντως πρότεινε ειδική έκπτωση στους W5, δεν επαρκούν ώστε να αποδειχθεί ότι η SNV ήταν αυτή που υποκίνησε την εφαρμογή μιας τέτοιας εκπτώσεως ή ότι προέβη σε αυτή κατόπιν παροτρύνσεως της KWS. Επομένως, για να εκτιμηθεί ο χαρακτηρισμός της SNV ως υποκινήτριας της συμπράξεως, πρέπει να εξεταστούν τα αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με τις προσπάθειες της SNV να πείσει άλλες επιχειρήσεις να προσχωρήσουν στη σύμπραξη.

– Επί των προσπαθειών να πειστεί η ExxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη

- 175 Η προσπάθεια της SNV να ενθαρρύνει την Exxonmobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη αποτελεί το δεύτερο στοιχείο που επικαλέστηκε η Επιτροπή προς στήριξη της εκτιμήσεώς της ότι η σύμπραξη άρχισε με πρωτοβουλία της SNV. Για το αποδείξει αυτό η Επιτροπή επικαλέστηκε εσωτερικά έγγραφα της ExxonMobil σχετικά με δύο περιστατικά.
- 176 Σημειωτέον, καταρχάς, ότι ένα από τα έγγραφα αυτά, με ημερομηνία 11 Απριλίου 2004, το οποίο η Επιτροπή δεν επικαλέστηκε ρητώς ούτε στην προσβαλλόμενη απόφαση ούτε στην ανακοίνωση αιτιάσεων, περιλαμβάνεται στον φάκελο της υποθέσεως της Επιτροπής, στον οποίον οι προσφεύγουσες απέκτησαν πρόσβαση μετά την ανακοίνωση αιτιάσεων, οπότε το έγγραφο αυτό μπορεί να ληφθεί υπόψη από το Γενικό Δικαστήριο στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-297/98 P, SCA Holding κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-10101, σκέψη 55, και απόφαση Tokai I, σκέψη 153 ανωτέρω, σκέψη 165), και, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό μιας επιχειρήσεως ως πρωτοστατούσας στην παράβαση (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 354).
- 177 Η πρώτη δέσμη εγγράφων αφορά, αφενός, τη συνάντηση της 22ας Μαρτίου 1993 μεταξύ των δύο εταιριών, στο πλαίσιο της οποίας ο εκπρόσωπος της SNV ανέφερε παρεμπιπτόντως την επικείμενη, την 1η Απριλίου 1993, αύξηση της τιμής της πίσσας, χωρίς να αναφέρεται αντίδραση της ExxonMobil, και, αφετέρου, τηλεφωνική συνομιλία της ίδιας ημέρας του ως άνω εργαζομένου της SNV, ο οποίος τηλεφώνησε στην οικία εργαζομένου της ExxonMobil και ανέφερε εκ νέου την πρόθεση της SNV να αυξήσει τις τιμές από 1η Απριλίου 1993, ώστε να «διαλυθεί το σύστημα τιμών του CROW», προκαλώντας την αντίδραση του εργαζομένου της ExxonMobil, ο οποίος του ζήτησε να παύσει να του γνωστοποιεί πληροφορίες σχετικές με πρακτικές αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.
- 178 Μολονότι τα δύο αυτά στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ένας εργαζόμενος της SNV αναφέρθηκε σε πρακτικές αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, όσον αφορά εναρμονισμένη αύξηση της τιμής της πίσσας το 1993, τονίζεται εντούτοις ότι υπάρχει αμφιβολία ως προς το αν τα στοιχεία αυτά σχετίζονται με τη σύμπραξη που αποτελεί αντικείμενο της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Συγκεκριμένα, οι προτάσεις της SNV αποσκοπούσαν, κατά τα φαινόμενα, στη διάλυση του μηχανισμού καθορισμού των τιμών του CROW, ενώ, σύμφωνα με την προσβαλλόμενη απόφαση, οι W5 είχαν έντονο ενδιαφέρον να διατηρηθεί ο μηχανισμός αυτός (αιτιολογική σκέψη 26 της προσβαλλόμενης αποφάσεως). Υπενθυμίζεται, ακόμη, ότι η Επιτροπή εκτίμησε εν τέλει, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η Exxonmobil δεν μετέσχε στην επίμαχη σύμπραξη.
- 179 Η δεύτερη δέσμη εγγράφων αφορά το 1994. Σε έγγραφο της 28ης Μαρτίου 1994 αναφέρεται τηλεφωνική επικοινωνία εργαζομένου της SNV, ο οποίος εμφανίζεται ως αρμόδιος για τα σχετικά με την πίσσα ζητήματα και προτείνει στην Exxonmobil τη διεξαγωγή συναντήσεως προκειμένου να συζητηθεί, μεταξύ άλλων, «η στρατηγική όσον αφορά τους κοινούς πελάτες». Σε άλλο έγγραφο, της 11ης Απριλίου 2004, υπάρχει αναφορά σε συνάντηση της 8ης Απριλίου 1994 με τον ίδιο εργαζόμενο, «στο πλαίσιο της συνεδριάσεως της Nabit» (Nabit είναι η επωνυμία της επαγγελματικής ενώσεως των επιχειρήσεων παραγωγής πίσσας στις Κάτω Χώρες), κατά την οποία η Exxonmobil ζήτησε από το πρόσωπο αυτό να μην αναφερθεί σε ορισμένα ζητήματα «απαγορευμένα από την πολιτική της Esso όσο και από αυτή της Shell». Επομένως, δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί από τα έγγραφα αυτά, των οποίων το περιεχόμενο δεν είναι αρκετά σαφές, αν η SNV αναφερόταν στην επίμαχη σύμπραξη.
- 180 Μολονότι δεν θα ήταν εύλογο να γίνει δεκτό ότι τα έγγραφα αυτά εντάσσονται στο πλαίσιο των συνήθων και νόμιμων διμερών επαφών μεταξύ των δύο εταιριών, όπως διατείνονται οι προσφεύγουσες, επιβάλλεται, πάντως, η διαπίστωση ότι τα τέσσερα αυτά έγγραφα είναι σχετικά ασαφή και δεν αναφέρονται οπωσδήποτε στην επίμαχη σύμπραξη. Άλλωστε, η Επιτροπή επέλεξε να μην επικαλεστεί τα δύο έγγραφα του 1994 στην προσβαλλόμενη απόφαση, παρά το γεγονός ότι είχε αναφερθεί στο γεγονός αυτό του 1994 με την ανακοίνωση αιτιάσεων (σκέψη 204).

181 Κατά συνέπεια, από τα αποδεικτικά στοιχεία που παραθέτει η Επιτροπή δεν προκύπτει με βεβαιότητα ότι η SNV ενήργησε ως υποκινήτρια, ιδίως ως προς την ExxonMobil, κατά την υλοποίηση της επίμαχης συμπράξεως.

– Διαπίστωση όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του υποκινητή

182 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι δεν είναι αρκούντως τεκμηριωμένη η εκτίμηση στην οποία κατέληξε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η SNV υποκίνησε την επίμαχη παράβαση.

183 Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν προσκόμισε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, προς απόδειξη του χαρακτηρισμού της SNV ως υποκινήτριας της επίμαχης παραβάσεως, κανένα επιπλέον στοιχείο σχετικό με τις περιστάσεις για τις οποίες έγινε λόγος στην αιτιολογική σκέψη 342 της προσβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο στρέφεται στην εξέταση του χαρακτηρισμού της SNV ως πρωτοστατούσας στην παράβαση αυτή.

Επί του χαρακτηρισμού της SNV ως επιχειρήσεως που πρωτοστατεί στην παράβαση

Επιχειρήματα των διαδίκων

184 Κατά τις προσφεύγουσες, ο χαρακτηρισμός της SNV ως επιχειρήσεως που πρωτοστατεί στη σύμπραξη είναι απόρροια πλάνης περί το δίκαιο και περί τα πράγματα, η οποία δικαιολογεί την ακύρωση, εν όλω ή εν μέρει, της προσαυξήσεως του προστίμου κατά 50 %. Κατά τη νομολογία, η Επιτροπή, για να χαρακτηρίσει μια επιχείρηση ως πρωτοστατούσα, πρέπει να αποδείξει ότι αυτή προέβη σε συγκεκριμένες ενέργειες, δίνοντας μεγάλη ώθηση στην εφαρμογή της συμφωνίας συμπράξεως, με συνέπεια να διαφοροποιείται σαφώς από τους λοιπούς μετέχοντες στη συμφωνία (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 348), πράγμα που η Επιτροπή δεν κατόρθωσε ως προς την SNV.

185 Εν προκειμένω, η Επιτροπή, προς στήριξη του χαρακτηρισμού της SNV ως επιχειρήσεως που πρωτοστατεί στη σύμπραξη, επικαλέστηκε στοιχεία σχετικά με πέντε πτυχές της συμπεριφοράς της: τον ρόλο της στο πλαίσιο των πρώτων συναντήσεων στο πλαίσιο της συμπράξεως, το 1994 και το 1995, κατά τις διαπραγματεύσεις με τα μέλη των W5 εξ ονόματος των προμηθευτών· το γεγονός ότι, μετά το 1996, όταν άρχισαν οι συναντήσεις με αντικείμενο την πίσσα, αναλάμβανε την πρωτοβουλία να ανακοινώσει στην KWS, σε διμερές επίπεδο, τις επικείμενες αυξήσεις των τιμών, καθώς οι δύο αυτές εταιρίες εξέταζαν από κοινού τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ προμηθευτών και μεγάλων κατασκευαστών· τον καθοριστικό ρόλο της κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών· τον μείζονος σημασίας ρόλο της ως εκπροσώπου των προμηθευτών κατά τις συναντήσεις με τους μεγάλους κατασκευαστές και, τέλος, το γεγονός ότι είχε αναλάβει να ελέγχει την τήρηση των συμφωνιών.

– Επί του ρόλου της SNV το 1994 και το 1995 κατά τις διαπραγματεύσεις με την KWS εξ ονόματος των προμηθευτών

186 Οι προσφεύγουσες φρονούν, πρώτον, ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο, καθώς η εκτίμησή της ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη στηρίζεται σε δύο εσωτερικά έγγραφα της HBG της 28ης Μαρτίου και της 8ης Ιουλίου 1994. Υποστηρίζουν, συγκεκριμένα, ότι τα δύο αυτά έγγραφα αναφέρονται μόνο σε διμερείς επαφές μεταξύ SNV και KWS. Επιπλέον, από τα έγγραφα αυτά δεν προκύπτει η ύπαρξη συμφωνιών μεταξύ των μεγάλων κατασκευαστών και των προμηθευτών με τη μεσολάβηση της SNV και της KWS, καθώς από αυτά αποδεικνύεται μόνον ότι στην HBG προτάθηκε συγκεκριμένη τιμή· επιπλέον, τα έγγραφα αυτά δεν έχουν καταρτιστεί από μάρτυρα που είχε άμεση γνώση των διαπραγματεύσεων, αλλά από τον διευθυντή προμηθειών της HBG, δεν επιβεβαιώνονται από άλλα στοιχεία και, περαιτέρω, διαψεύδονται από την ένορκη

κατάθεση του διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV της 22ας Νοεμβρίου 2006. Η Επιτροπή έπρεπε, συνεπώς, να αποδείξει ότι υπήρχε οριζόντια συμφωνία σχετικά με τις τιμές μεταξύ των προμηθευτών, η οποία εμπεριείχε τους όρους που είχαν διμερώς συμφωνηθεί μεταξύ SNV και KWS. Τέλος, η θέση αυτή της Επιτροπής, περί διαπραγματεύσεων μεταξύ των μεγάλων κατασκευαστών και των προμηθευτών, οι οποίοι εκπροσωπούσαν από τις KWS και SNV αντιστοίχως το 1994 και το 1995, δεν περιλαμβάνεται στην ανακοίνωση αιτιάσεων.

187 Η Επιτροπή υποστηρίζει, αντιθέτως, ότι από τα δύο αυτά έγγραφα της HBG προκύπτει αναμφισβήτητα η ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των προμηθευτών και των W5 και αποδεικνύεται ότι η SNV εκπροσωπούσε τους προμηθευτές, καθώς στα έγγραφα αυτά αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι οι προμηθευτές είχαν την πρόθεση να παύσουν να τηρούν τη συναφθείσα με τους μεγάλους κατασκευαστές συμφωνία και να αυξήσουν τις τιμές τους. Η Επιτροπή διευκρινίζει ακόμη ότι τα έγγραφα αυτά καταρτίστηκαν από εργαζόμενο της HBG, αρμόδιο για την προμήθεια πίσσας, ο οποίος συνεργαζόταν στενά με τον εργαζόμενο ο οποίος μετείχε στις σχετικές με την πίσσα συσκέψεις, και ότι, εν πάση περιπτώσει, κατά τη νομολογία της Ένωσης, δεν έχει σημασία, όσον αφορά την αποδεικτική αξία ενός εγγράφου, το γεγονός ότι το έγγραφο έχει καταρτιστεί κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών από πρόσωπο που δεν ήταν παρόν σε συνάντηση (απόφαση του Πρωτοδικείου της 10ης Μαρτίου 1992, T-11/89, Shell κατά Επιτροπής, Συλλογή 1992, σ. II-757, σκέψη 86). Τα εν λόγω έγγραφα αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία είναι σύγχρονα των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθούν με μεταγενέστερη δήλωση εργαζομένου της SNV. Η Επιτροπή φρονεί, εξάλλου, ότι, αντιθέτως προς ό,τι διατείνονται οι προσφεύγουσες, για να χαρακτηριστεί μια επιχείρηση ως πρωτοστατούσα δεν απαιτείται οι ενέργειές της να δεσμεύουν τους λοιπούς μετέχοντες στη σύμπραξη, αλλ' αρκεί να έχει αυτή αρκούντως ενεργό ρόλο στη σύμπραξη. Τέλος, η θέση περί διαπραγματεύσεων μεταξύ SNV και KWS, εξ ονόματος των αντίστοιχων ομάδων επιχειρήσεων, αναφέρεται επανειλημμένως στην ανακοίνωση αιτιάσεων, οι δε προσφεύγουσες απάντησαν συναφώς στις 20 Μαΐου 2005.

– Επί του ότι, μετά το 1996, η SNV αποφάσιζε εκ των προτέρων, από κοινού με την KWS, όσον αφορά τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ προμηθευτών και W5

188 Κατά τις προσφεύγουσες, δεν ευσταθεί η εκτίμηση της Επιτροπής ότι οι διμερείς επαφές μεταξύ SNV και KWS, μετά το 1996, αποτελούν ένδειξη περί του ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη. Συγκεκριμένα, οι συναντήσεις αυτές διεξάγονταν υπό συνθήκες αστάθειας των τιμών του πετρελαίου και της ισοτιμίας του δολαρίου, καθώς οι W5 επιθυμούσαν να γίνεται ανά τακτά διαστήματα επαναδιαπραγμάτευση της τιμής της πίσσας με τους προμηθευτές τους, με σκοπό την εξασφάλιση κάποιας σταθερότητας στις τιμές, προκειμένου, αφενός, να αποφεύγονται οι μεγάλες μειώσεις των τιμών και, αφετέρου, οι αυξήσεις των τιμών να πραγματοποιούνται από κοινού, ώστε να ενεργοποιείται ο μηχανισμός τιμών τον οποίο είχε θεσπίσει η Ολλανδική Κυβέρνηση όσον αφορά τα δημόσια έργα και ο οποίος είχε ως σκοπό να ενημερώνεται ο κύριος του έργου σχετικά με τις διακυμάνσεις των τιμών. Οι προσφεύγουσες διατείνονται, επομένως, ότι επρόκειτο για συνήθεις συναντήσεις μεταξύ προμηθευτή και πελάτη και ότι την πρωτοβουλία για τις σχετικές με την πίσσα συναντήσεις είχε αποκλειστικά η KWS. Συγκεκριμένα, επαφές μεταξύ των εργαζομένων της SNV και της γραμματείας της KWS υπήρχαν μόνον όταν η KWS ζητούσε τη διεξαγωγή τέτοιας συναντήσεως. Τέλος, οι προσφεύγουσες τονίζουν ότι οι δηλώσεις της Kuwait Petroleum, στις οποίες η Επιτροπή στήριξε την εκτίμησή της ότι οι εν λόγω διμερείς επαφές επιβεβαιώνουν ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη, στηρίζονται σε διαδόσεις. Όσον αφορά τη δήλωση του εργαζομένου της SNV, από αυτή προκύπτει μόνον ότι αυτός είχε έλθει σε επαφή με την KWS όταν υπήρχαν διακυμάνσεις στις τιμές των πρώτων υλών των προϊόντων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή πίσσας.

189 Η Επιτροπή φρονεί ότι η σύμπραξη είχε διμερή χαρακτήρα και ότι οι προσφεύγουσες παραλείπουν να αναφέρουν ότι και οι προμηθευτές είχαν συμφέρον από την αύξηση της τιμής της πίσσας. Βάσει διαφόρων δηλώσεων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένης της δηλώσεως της SNV που είναι συνημμένη στην αίτησή της για εφαρμογή της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, εκτιμά ότι οι Shell

και KWS εξέταζαν εκ των προτέρων μεταξύ τους τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ προμηθευτών και μεγάλων κατασκευαστών. Διευκρινίζει, επίσης, ότι η δήλωση της Kuwait Petroleum προέρχεται από πρόσωπο που μετείχε τακτικά στις πολυμερείς συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα.

– Επί του καθοριστικού ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις των προμηθευτών

190 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν ότι η Επιτροπή δεν διέθετε κανένα αποδεικτικό στοιχείο προς στήριξη της θέσεώς της περί καθοριστικού ρόλου της κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών. Υποστηρίζουν ότι στην οργάνωση, την υλικοτεχνική υποστήριξη και τη διεύθυνση των συναντήσεων αυτών μετείχαν διάφοροι προμηθευτές. Η σχετική δήλωση της BP αποτελεί απλή εικασία και δεν επιβεβαιώνεται από κανένα άλλο στοιχείο. Αντιθέτως, από άλλες δηλώσεις της BP και της Kuwait Petroleum προκύπτει ότι οι συναντήσεις αυτές διευθύνονταν και διοργανώνονταν όχι μόνον από έναν προμηθευτή, αλλά από πλείονες. Εν πάση περιπτώσει, η δήλωση της BP, την οποία οι προσφεύγουσες θεωρούν ανακριβή, δεν αποτελεί, από μόνη της, επαρκή απόδειξη βάσει της νομολογίας (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 14ης Μαΐου 1998, T-337/94, Enso-Gutzeit κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-1571, σκέψη 91, και της 8ης Ιουλίου 2004, T-67/00, T-68/00, T-71/00 και T-78/00, JFE Engineering κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. II-2501, σκέψη 219). Όσον αφορά το εσωτερικό έγγραφο της HBG της 23ης Απριλίου 2001, οι προσφεύγουσες φρονούν ότι το έγγραφο αυτό δεν έχει καμία αποδεικτική αξία και ότι, εν πάση περιπτώσει, η συνεκτίμησή του στο πλαίσιο της προσβαλλομένης αποφάσεως συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων τους άμυνας, διότι πρόκειται για έγγραφο το οποίο είναι συνημμένο στην ανακοίνωση αιτιάσεων, χωρίς, όμως, να υπάρχει σχετική μνεία στην εν λόγω ανακοίνωση (απόφαση Shell κατά Επιτροπής, σκέψη 187 ανωτέρω, σκέψεις 55 και 56). Τέλος, κατά τις προσφεύγουσες, η εκτίμηση ότι η SNV μετέφερε το περιεχόμενο των συναντήσεων στους προμηθευτές που δεν μετείχαν σε αυτές είναι αστήρικτη και, εξάλλου, δεν περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση.

191 Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, βάσει της δηλώσεως που περιλαμβάνεται στην αίτηση της BP για εφαρμογή της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, καθώς και του εσωτερικού εγγράφου της HBG του Απριλίου του 2001, διαπίστωσε ότι η SNV άνοιγε τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις και διεύθυνε τις συζητήσεις. Αντιθέτως, η Επιτροπή ουδέποτε προέβαλε ότι η SNV είχε καθοριστικό ρόλο όσον αφορά τη σύγκληση ή την επιμέρους διοργάνωση των προπαρασκευαστικών αυτών συναντήσεων, ούτε αμφισβήτησε ότι τα αποτελέσματα στα οποία κατέληγαν οι μετέχοντες στις συναντήσεις αυτές δεν υπαγορεύονται από την SNV, αλλά ήταν απόρροια συμβιβασμού. Τέλος, εκτιμά ότι το Γενικό Δικαστήριο δύναται, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, να λαμβάνει υπόψη νέα αποδεικτικά στοιχεία κατά την ένδικη διαδικασία (βλ. απόφαση Tokai I, σκέψη 153 ανωτέρω, σκέψη 165 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Εν πάση περιπτώσει, η SNV μπορούσε να συναγάγει από την ανακοίνωση αιτιάσεων ότι η Επιτροπή μπορούσε να επικαλεστεί το συνημμένο στην ανακοίνωση εσωτερικό έγγραφο της HBG προς απόδειξη του χαρακτηρισμού της SNV ως πρωτοστατούσας.

– Επί του ότι η SNV ενεργούσε ως εκπρόσωπος των προμηθευτών κατά τις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα

192 Κατά τις προσφεύγουσες, η SNV δεν πρωτοστατούσε στις συσκέψεις, καθώς σε αυτές κυριαρχούσαν οι μεγάλοι κατασκευαστές, και ειδικότερα η KWS. Επισημαίνουν, εξάλλου, ότι η δήλωση του εργαζομένου της Kuwait Petroleum, ότι η SNV αντιδικούσε με την KWS κατά τις συσκέψεις αυτές, αποτελεί έμμεση μαρτυρία, όπως παραδέχεται η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογική σκέψη 78), η οποία έχει, ως εκ τούτου, μειωμένη αποδεικτική αξία και δεν δικαιολογεί τη διαπίστωση ότι η SNV διεύθυνε τις συναντήσεις εξ ονόματος των προμηθευτών. Στην πραγματικότητα, η SNV απλώς απαντούσε στις ερωτήσεις των W5 σχετικά με τις διακυμάνσεις των τιμών των πρώτων υλών από τις οποίες παρασκευάζεται η πίσσα οδοποιίας και έτσι ο ρόλος της ήταν μόνον αυτός του εκπροσώπου των προμηθευτών, ο οποίος διαφέρει από τον οικειοθελή ρόλο της πρωτοστατούσας επιχειρήσεως. Πάντως, ο δικαστής της Ένωσης έχει κρίνει ότι τούτο δεν αρκεί για να χαρακτηριστεί η οικεία εταιρία ως πρωτοστατούσα στη σύμπραξη (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140

ανωτέρω, σκέψη 427). Τέλος, οι προσφεύγουσες επισημαίνουν ότι η Επιτροπή παραδέχθηκε ότι κανένας από τους προμηθευτές πίσσας δεν πρωτοστατούσε όσον αφορά τη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων των διαβουλεύσεων σε άλλες εταιρίες και ότι, αντιθέτως, εμπλέκονταν σε αυτή και άλλες εταιρίες.

- 193 Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο δικαστής της Ένωσης έχει κρίνει ότι δεν αποκλείεται η σύμπραξη να έχει δύο επικεφαλής (απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Σεπτεμβρίου 2006, T-59/02, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-3627, σκέψεις 299 έως 301). Εν προκειμένω, από τις δηλώσεις εργαζομένου της SNV της 24ης Σεπτεμβρίου 2003 και εργαζομένου της Kuwait Petroleum προκύπτει ότι η SNV εκπροσωπούσε τους απουσιάζοντες προμηθευτές, ότι άνοιγε κατά κανόνα τις συναντήσεις εξ ονόματος όλων των προμηθευτών και ότι ήταν αυτή που αντιδικούσε με την KWS. Η δήλωση του εργαζομένου της Kuwait Petroleum έχει ορισμένη αποδεικτική αξία, καθώς αυτός συνεργαζόταν άμεσα με τον εργαζόμενο που μετείχε σε όλες αυτές τις συναντήσεις και ορισμένες φορές αναφέρεται ως παρών σε αυτές. Η Επιτροπή διευκρινίζει, ακόμη, ότι το γεγονός ότι, πριν από κάθε συνάντηση, οι προμηθευτές κατάστρωναν μεταξύ τους ορισμένο σχέδιο δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του πρωτοστάτη, καθώς, κατά τη νομολογία της Ένωσης, δεν απαιτείται ο πρωτοστάτης να επιβάλλει τη στάση του στους υπόλοιπους μετέχοντες (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 374). Εξάλλου, όσον αφορά την εκ των υστέρων ενημέρωση των προμηθευτών που δεν ήταν παρόντες στις συναντήσεις, η Επιτροπή φρονεί ότι τούτο δεν αποτελεί καθοριστικό στοιχείο όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του πρωτοστάτη στην περίπτωση διμερούς συμπράξεως. Τέλος, υπενθυμίζει ότι η εκτίμησή της ότι η SNV πρωτοστατούσε σε όλα τα στάδια της συμπράξεως στηρίζεται σε πολλά στοιχεία και όχι μόνο στο γεγονός ότι η SNV άνοιγε τις συναντήσεις και ενεργούσε ως εκπρόσωπος των προμηθευτών.

– Επί του ελέγχου της λειτουργίας της συμπράξεως

- 194 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι στην προσβαλλόμενη απόφαση αναφέρει ότι η SNV πρωτοστατούσε και όσον αφορά τον έλεγχο της λειτουργίας της συμπράξεως, επικαλούμενη, μεταξύ άλλων, το εσωτερικό έγγραφο της HBG της 23ης Απριλίου 2001 (αιτιολογική σκέψη 347 της προσβαλλομένης αποφάσεως), καθώς και εσωτερικό έγγραφο της KWS (αιτιολογική σκέψη 352 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 195 Από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή εκτίμησε ότι η SNV, από τους προμηθευτές, και η KWS, από τους W5, έχουν ιδιαίτερη ευθύνη, διότι ενεργούσαν, αντιστοίχως, ως «επικεφαλής» της συμπράξεως καθ' όλη τη διάρκειά της (αιτιολογικές σκέψεις 343 έως 349 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

– Γενικές αρχές όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του πρωτοστάτη

- 196 Κατά πάγια νομολογία, άπαξ μια παράβαση έχει διαπραχθεί από πλείονες επιχειρήσεις, για τον υπολογισμό του ποσού των προστίμων πρέπει να προσδιορίζονται οι αντίστοιχοι ρόλοι τους στην παράβαση καθ' όσον χρόνο συμμετείχαν σ' αυτήν (προπαρατεθείσες στη σκέψη 152 αποφάσεις Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, και Enichem Anic κατά Επιτροπής, σκέψη 264). Προκύπτει, μεταξύ άλλων, ότι ο ρόλος του «επικεφαλής» (πρωτοστάτη) που έχουν μία ή περισσότερες επιχειρήσεις στο πλαίσιο μιας συμπράξεως πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό του προστίμου, στο μέτρο που στις επιχειρήσεις αυτές πρέπει, ως εκ τούτου, να καταλογιστεί ειδική ευθύνη σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-298/98 P, Finnboard κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-10157, σκέψη 45).

- 197 Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, το σημείο 2 των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων περιλαμβάνει, υπό τον τίτλο των επιβαρυντικών περιστάσεων, μη εξαντλητικό κατάλογο των περιστάσεων που μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση του βασικού ποσού του προστίμου, στις

οποίες περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι μια επιχείρηση «έχει πρωτοστατήσει στην παράβαση ή έχει προτρέψει άλλες επιχειρήσεις να τη διαπράξουν» (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 280 έως 282).

- 198 Για να χαρακτηριστεί ως πρωτοστατούσα, η επιχείρηση πρέπει να αποτελεί σημαντική κινητήρια δύναμη για τη σύμπραξη ή να έχει ειδική και συγκεκριμένη ευθύνη ως προς τη λειτουργία της. Τούτο πρέπει να εξετάζεται σφαιρικά σε σχέση με το πλαίσιο της συγκεκριμένης υποθέσεως (αποφάσεις του Πρωτοδικείου BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 299, 300, 373 και 374, και της 18ης Ιουνίου 2008, T-410/03, Hoechst κατά Επιτροπής, Συλλογή 2008, σ. II-881, σκέψη 423). Ο χαρακτηρισμός αυτός δικαιολογείται από το γεγονός ότι η επιχείρηση, διά συγκεκριμένων πρωτοβουλιών, έδωσε, χωρίς να υποχρεούται, σημαντική ώθηση στη σύμπραξη (αποφάσεις BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 348, 370 έως 375 και 427, και προπαρατεθείσα Hoechst κατά Επιτροπής, σκέψη 426). Δικαιολογείται επίσης όταν διαπιστώνεται, βάσει συνόλου ενδείξεων, ότι η επιχείρηση είναι απολύτως αφοσιωμένη στην εξασφάλιση της σταθερότητας και της επιτυχίας της συμπράξεως (βλ., συναφώς, απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 351).
- 199 Τούτο ισχύει και όταν αποδεικνύεται ότι η επιχείρηση μετείχε στις συναντήσεις της συμπράξεως εξ ονόματος άλλης επιχειρήσεως, η οποία απουσίαζε, και την ενημέρωνε σχετικά με τα αποτελέσματα των συναντήσεων αυτών (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 439). Το ίδιο ισχύει και όταν αποδεικνύεται ότι η εν λόγω επιχείρηση επιτελεί κεντρικό ρόλο για τη λειτουργία της συμπράξεως, διοργανώνοντας π.χ. μεγάλο αριθμό συναντήσεων, συγκεντρώνοντας και διανέμοντας στοιχεία στο πλαίσιο της συμπράξεως, και διατυπώνοντας συχνά προτάσεις σχετικά με τη λειτουργία της συμπράξεως (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 1983, 96/82 έως 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 και 110/82, IAZ International Belgium κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3369, σκέψεις 57 και 58, και απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψεις 404, 439 και 461).
- 200 Εξάλλου, το γεγονός ότι η επιχείρηση μεριμνά ενεργώς για την τήρηση των συμφωνιών που έχουν συναφθεί στο πλαίσιο της συμπράξεως αποτελεί καθοριστικής σημασίας ένδειξη για τον χαρακτηρισμό της ως πρωτοστατούσας (απόφαση HFB κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 142 ανωτέρω, σκέψη 577).
- 201 Αντιθέτως, το γεγονός ότι μια επιχείρηση ασκεί πιέσεις ή και υπαγορεύει στους λοιπούς μετέχοντες στη σύμπραξη πώς πρέπει να ενεργήσουν δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε τον χαρακτηρισμό της ως πρωτοστατούσας στη σύμπραξη (απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 374). Η θέση της επιχειρήσεως στην αγορά ή οι πόροι που αυτή διαθέτει επίσης δεν αποτελούν ενδείξεις ότι πρόκειται για επιχείρηση που πρωτοστατεί στην παράβαση, έστω και αν αποτελούν μέρος του πλαισίου εντός του οποίου οι ενδείξεις αυτές πρέπει να εξετάζονται (βλ., συναφώς, της 9ης Ιουλίου 2003, T-224/00, Archer Daniels Midland και Archer Daniels Midland Ingredients κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. II-2597, σκέψη 241, και BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 299).
- 202 Τέλος, υπενθυμίζεται ότι το Γενικό Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η Επιτροπή μπορεί να χαρακτηρίσει περισσότερες επιχειρήσεις ως πρωτοστατούσες στην παράβαση (απόφαση Archer Daniels Midland και Archer Daniels Midland Ingredients κατά Επιτροπής, σκέψη 201 ανωτέρω, σκέψη 239).
- 203 Απόκειται, συνεπώς, στο Γενικό Δικαστήριο να κρίνει αν, βάσει των ως άνω αρχών, τα αποδεικτικά στοιχεία που έχει προσκομίσει η Επιτροπή αρκούν για να γίνει δεκτό ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη.

204 Υπενθυμίζεται ότι η εκτίμηση της Επιτροπής ότι η SNV ήταν μία από τις επιχειρήσεις που πρωτοστατούσαν στη σύμπραξη στηρίζεται σε πέντε στοιχεία της συμπεριφοράς της, και συγκεκριμένα:

- πρώτον, στον ρόλο που διαδραμάτισε το 1994 και το 1995 κατά τις διαπραγματεύσεις με την KWS εξ ονόματος των προμηθευτών,
- δεύτερον, στο γεγονός ότι, μετά το 1996, αποφάσιζε εκ των προτέρων, από κοινού με την KWS, τη σκοπιμότητα της συναντήσεως μεταξύ των προμηθευτών και των W5,
- τρίτον, στον καθοριστικό ρόλο της κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών,
- τέταρτον, στον μείζονα ρόλο της ως εκπροσώπου των προμηθευτών κατά τις συναντήσεις με τους W5,
- πέμπτον, στο γεγονός ότι είχε αναλάβει τον έλεγχο της λειτουργίας της συμπράξεως.

205 Προς τεκμηρίωση των ως άνω στοιχείων, η Επιτροπή στηρίχθηκε σε έγγραφα σύγχρονα των πραγματικών περιστατικών, κατασχεθέντα κατά τους επιτόπιους ελέγχους, καθώς και σε δηλώσεις των προσφευγουσών και άλλων μελών της συμπράξεως (αιτιολογικές σκέψεις 343 έως 349 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

– Επί του ρόλου της SNV το 1994 και το 1995 κατά τις διαπραγματεύσεις με την KWS εξ ονόματος των προμηθευτών

206 Η Επιτροπή επικαλείται δύο εσωτερικά έγγραφα της HBG, της 28ης Μαρτίου και της 8ης Ιουλίου 1994, προκειμένου να αποδείξει ότι, κατά τα δύο πρώτα έτη της συμπράξεως, οι συμφωνίες συνάπτονταν μέσω διμερών επαφών μεταξύ SNV και KWS. Στα δύο αυτά έγγραφα γίνεται λόγος για συμφωνίες του Μαρτίου του 1994, μεταξύ της KWS, εξ ονόματος των W5, και της SNV, εξ ονόματος των πετρελαϊκών εταιριών, προκειμένου να παραμείνει αμετάβλητη η τιμή του πετρελαίου έως την 1η Ιανουαρίου 1995. Αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτό ότι στα έγγραφα γίνεται λόγος για διμερείς μόνον επαφές μεταξύ SNV και KWS. Συγκεκριμένα, στο πρώτο έγγραφο γίνεται λόγος για «συμφωνία που σύναψαν οι πετρελαϊκές εταιρίες με τους [W5]», και στο δεύτερο γίνεται επίσης λόγος για συμφωνία συναφθείσα στον Μάρτιο «με τους [W5] (M. H./KWS) και τις πετρελαϊκές εταιρίες (M. E./SNV)». Ομοίως, από το δεύτερο έγγραφο δεν προκύπτει ότι οι προμηθευτές πρότειναν συγκεκριμένες τιμές στην HBG, αλλά μόνον ότι τον Ιούλιο του 1994 οι πετρελαϊκές εταιρίες ανέλαβαν τον κίνδυνο να παύσουν να τηρούν τις συμφωνίες που είχαν συναφθεί με τους W5 τον Μάρτιο του 1994 και να αυξήσουν τις τιμές τους. Τέλος, τα συνημμένα στο υπόμνημα απαντήσεως έγγραφα, με τα οποία οι προσφεύγουσες επιδιώκουν να αποδείξουν ότι η KWS είχε ζητήσει το 1987 και το 1988, από την εταιρία Smid και Hollander να ακολουθήσουν τις τιμές και τις εκπτώσεις που είχαν συμφωνηθεί μεταξύ KWS και SNV, δεν έχουν αποδεικτική αξία, καθώς αφορούν χρονικό διάστημα πολύ προγενέστερο της παραβάσεως.

207 Οι προσφεύγουσες αμφισβητούν, ακόμη, την αποδεικτική αξία των δύο αυτών εγγράφων, προβάλλοντας ότι έχουν καταρτιστεί από τον διευθυντή προμηθειών της HBG, ο οποίος, μη έχοντας ποτέ μετάσχει σε διαπραγμάτευση με αντικείμενο την πίσσα, δεν είχε άμεση γνώση των κρίσιμων περιστατικών. Ωστόσο, ο δικαστής της Ένωσης έχει κρίνει ότι το γεγονός ότι τα πληροφοριακά αυτά στοιχεία προέρχονται από τρίτους δεν επηρεάζει την αποδεικτική αξία τους (απόφαση Shell κατά Επιτροπής, σκέψη 187 ανωτέρω, σκέψη 86) και ότι, σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες της αποδείξεως, μεγάλη σημασία έχει το ότι η κατάρτιση των εγγράφων αυτών έχει άμεση χρονική συνάφεια με τις συγκεκριμένες συναντήσεις και ότι τα έγγραφα αυτά αναμφισβήτητα δεν έχουν περιέλθει σε γνώση τρίτων μη εμπλεκόμενων στην υπόθεση (προτάσεις του δικαστή B. Vesterdorf,

ασκήσαντος καθήκοντα γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Rhône-Poulenc κατά Επιτροπής, σκέψη 161 ανωτέρω). Εν προκειμένω, ο συγκεκριμένος εργαζόμενος της HBG ήταν αρμόδιος για την προμήθεια πίσσας και συνεργαζόταν στενά με τον εργαζόμενο ο οποίος μετείχε αυτοπροσώπως στις σχετικές με την πίσσα συσκέψεις με τους W5 και, κατόπιν, στις συναντήσεις στο πλαίσιο συμπράξεως. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα έγγραφα που είχε καταρτίσει ο διευθυντής προμηθειών της HBG κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών διαθέτουν σημαντική αποδεικτική ισχύ. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή ορθώς επικαλείται τα έγγραφα αυτά και δεν είναι απαραίτητο προσκομίσει άλλα στοιχεία προς τεκμηρίωση του περιεχομένου τους, του οποίου η αποδεικτική αξία δεν αποδυναμώνεται από μια απλή δήλωση και μόνον του διευθυντή πωλήσεων πίσσας της SNV της 22ας Νοεμβρίου 2006. Συγκεκριμένα, τονίζεται ότι η δήλωση αυτή είναι μεταγενέστερη της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως και ότι ο συντάκτης της, όταν προέβη σε αυτή, ήταν εργαζόμενος των προσφευγουσών.

- 208 Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, εξάλλου, ότι η Επιτροπή δεν συμπεριέλαβε στην ανακοίνωση αιτιάσεων τη θέση της περί διαπραγματεύσεων μεταξύ KWS και SNV εξ ονόματος των αντίστοιχων ομάδων εταιριών. Ωστόσο, το επιχείρημα αυτό δεν ευσταθεί. Συγκεκριμένα, από τα σημεία 111, 139 και 201 της ανακοινώσεως αιτιάσεων προκύπτει ότι η Επιτροπή είχε ήδη ενημερώσει τις επιχειρήσεις σχετικά με την ανάλυσή της αυτή.
- 209 Βάσει των προεκτεθέντων, κρίνεται ορθή η εκτίμηση της Επιτροπής ότι το 1994 και το 1995 οι συμφωνίες συνάφθηκαν μέσω διμερών επαφών μεταξύ των SNV και KWS.
- 210 Διαπιστώθηκε ότι η SNV είχε σημαντικό ρόλο όσον αφορά τη λειτουργία της συμπράξεως κατά τα δύο πρώτα αυτά έτη, πλην όμως, για να αποδειχθεί ότι πρωτοστατούσε σε αυτή, είναι απαραίτητο να εξεταστούν και τα λοιπά στοιχεία που επικαλείται η Επιτροπή και τα οποία αφορούν το σύνολο της διάρκειας της παραβάσεως.
- Επί του ότι, μετά το 1996, η SNV αποφάσιζε εκ των προτέρων, από κοινού με την KWS, σχετικά με τη σκοπιμότητα διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ των προμηθευτών και των W5
- 211 Η Επιτροπή επικαλείται τέσσερα έγγραφα, προκειμένου να αποδείξει ότι, μετά το 1996, όταν άρχισαν οι συναντήσεις με αντικείμενο την πίσσα, η SNV αναλάμβανε την πρωτοβουλία να ανακοινώσει στην KWS, σε διμερές επίπεδο, τις επικείμενες αυξήσεις των τιμών, καθώς οι δύο αυτές εταιρίες εξέταζαν από κοινού τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ προμηθευτών και μεγάλων κατασκευαστών (αιτιολογικές σκέψεις 344 και 345 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 212 Πρόκειται, πρώτον, για την απάντηση των προσφευγουσών στην ανακοίνωση αιτιάσεων, της 20ής Μαΐου 2005, με την οποία αυτές παραδέχονται ότι η SNV, ως ο μεγαλύτερος προμηθευτής πίσσας στην ολλανδική αγορά, ήταν συχνά η πρώτη που ερχόταν σε επαφή με την KWS, προκειμένου να ζητήσει αύξηση των τιμών. Ωστόσο, το έγγραφο αυτό οδηγεί μόνο στο συμπέρασμα ότι η SNV ερχόταν σε επαφή με την KWS, με αίτημα την αύξηση των τιμών, αλλά δεν εμπεριέχει ενδείξεις που να εμφανίζουν τον ρόλο της όσον αφορά την απόφαση για τη διεξαγωγή συναντήσεως στο πλαίσιο της συμπράξεως.
- 213 Ομοίως, όσον αφορά, δεύτερον, τη δήλωση του εργαζομένου της SNV της 24ης Σεπτεμβρίου 2003, η οποία είναι συνημμένη στην αίτηση των προσφευγουσών της 10ης Οκτωβρίου 2003, περί εφαρμογής της ανακοινώσεως περί συνεργασίας, στο έγγραφο αυτό αναφέρεται ότι «εταιρίες έργων οδοποιίας ζήτησαν από τον διευθυντή πωλήσεων πίσσας [της SNV] να γνωστοποιήσει στην KWS τις μεταβολές των τιμών των πρώτων υλών, με συνέπεια, σε ορισμένες περιπτώσεις, η KWS να συγκαλέσει συνάντηση των ενδιαφερομένων εταιριών». Ωστόσο, το έγγραφο αυτό δεν αποδεικνύει ότι οι SNV και KWS εξέταζαν από κοινού τη σκοπιμότητα διεξαγωγής συναντήσεως στο πλαίσιο της συμπράξεως.

- 214 Όσον αφορά, τρίτον, τη δήλωση της Kuwait Petroleum της 1ης Οκτωβρίου 2003, ότι, «κατά κανόνα, [ένας εργαζόμενος της SNV] και [ένας εργαζόμενος της KWS] πραγματοποιούσαν προπαρασκευαστική συνάντηση, προκειμένου να εκτιμήσουν αν θα ήταν σκόπιμη η διεξαγωγή συναντήσεως με αντικείμενο την πίσσα», επισημαίνεται ότι, δεδομένου του συμφέροντος της Kuwait Petroleum να υποβαθμίσει τον ρόλο της στη λειτουργία της συμπράξεως, η δήλωση αυτή μπορεί να ληφθεί υπόψη προς τεκμηρίωση της θέσεως ότι η SNV πρωτοστατούσε στην παράβαση, μόνον υπό την προϋπόθεση ότι επιβεβαιώνεται από άλλα έγγραφα.
- 215 Τέλος, τέταρτον, στο έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 2002, το οποίο κατασχέθηκε κατά τους επιτόπιους ελέγχους στα γραφεία της KWS και αφορά τις δραστηριότητες της γραμματείας διευθύνσεως, αναφέρεται ότι «ενίοτε διεξαγόταν συνάντηση, με τη σύνθεση αυτή, με τους προμηθευτές πίσσας» και ότι «τη σχετική πρωτοβουλία είχε η [SNV]», οπότε δεν δικαιολογείται η διαπίστωση ότι οι SNV και KWS εκτιμούσαν από κοινού τη σκοπιμότητα διεξαγωγής συναντήσεως στο πλαίσιο της συμπράξεως.
- 216 Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι οι μεγάλοι κατασκευαστές ήταν αυτοί που προσέδιδαν στις διμερείς συναντήσεις χαρακτήρα συλλογικών διαπραγματεύσεων και ότι η KWS είχε καθοριστική συμβολή στην απόφαση διοργανώσεως των συναντήσεων αυτών. Συγκεκριμένα, φρονούν ότι οι επαφές μεταξύ των εργαζομένων της SNV και της γραμματείας της KWS πραγματοποιούνταν μόνον οσάκις η KWS αποφάσιζε να συγκαλέσει τέτοια σύσκεψη. Είναι αληθές ότι, εξαιρουμένης της προαναφερθείσας στη σκέψη 214 ανωτέρω δηλώσεως της Kuwait Petroleum, από τα αποδεικτικά στοιχεία που χρησιμοποιεί η Επιτροπή προκύπτει μόνον ότι η SNV ερχόταν, πρώτη αυτή, σε επαφή με την KWS, προκειμένου να ζητήσει αύξηση των τιμών, πλην όμως δεν προκύπτει αν η KWS αποφάσιζε μόνη αυτή σχετικά με τη διεξαγωγή συναντήσεως στο πλαίσιο της συμπράξεως ή αν ενεργούσε από κοινού με την SNV. Επομένως, παρά τον διμερή χαρακτήρα της συμπράξεως (βλ. σκέψη 164 ανωτέρω) και το γεγονός ότι η αύξηση της τιμής της πίσσας συνέφερε και τους προμηθευτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα προσκομισθέντα από την Επιτροπή αποδεικτικά στοιχεία δεν αρκούν για να αποδειχθεί ότι η SNV είχε την πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή συναντήσεων στο πλαίσιο της συμπράξεως.
- 217 Επομένως, για την εκτίμηση του χαρακτηρισμού της SNV ως πρωτοστατούσας στη σύμπραξη, είναι απαραίτητο να εξεταστούν τα λοιπά αποδεικτικά στοιχεία που επικαλείται η Επιτροπή.
- Επί του καθοριστικού ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών
- 218 Η Επιτροπή εκτίμησε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η SNV άνοιγε τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις και διηύθυνε τις συζητήσεις, επικαλούμενη δύο αποδεικτικά στοιχεία. Η Επιτροπή τονίζει, ωστόσο, ότι ουδέποτε προέβαλε ότι η SNV είχε καθοριστικό ρόλο όσον αφορά τη σύγκληση ή τη διοργάνωση των συναντήσεων, ούτε ότι τα αποτελέσματα στα οποία κατέληγαν οι μετέχοντες στις συναντήσεις αυτές υπαγορεύονται από την SNV.
- 219 Συγκεκριμένα, η προσβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται στις από 12 Ιουλίου 2002 δηλώσεις της BP, ότι η SNV άνοιγε τη συνάντηση και διηύθυνε τις συζητήσεις, και στο εσωτερικό έγγραφο της HBG της 23ης Απριλίου 2001, όπου η SNV χαρακτηρίζεται ως «πρωτοστατούσα». Οι προσφεύγουσες χαρακτηρίζουν τη δήλωση της BP απλή εικασία, η οποία δεν επιβεβαιώνεται από κανένα άλλο στοιχείο και δεν αρκεί προς απόδειξη του επίμαχου χαρακτηρισμού. Επιπλέον, φρονούν ότι το έγγραφο της HBG, επειδή δεν αναφέρεται στην ανακοίνωση αιτιάσεων, αλλά είναι απλώς συνημμένο σε αυτή, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ως έγκυρο αποδεικτικό στοιχείο, διότι έτσι προσβάλλονται τα δικαιώματά τους άμυνας.
- 220 Πρώτον, όσον αφορά το έγγραφο της HBG της 23ης Απριλίου 2001, υπενθυμίζεται ότι το Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας που αντλεί από το άρθρο 261 ΣΛΕΕ και το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003, είναι αρμόδιο να εξετάζει τον πρόσφορο χαρακτήρα των

προστίμων, λαμβάνοντας υπόψη του, μεταξύ άλλων, πρόσθετα πληροφοριακά στοιχεία, τα οποία δεν αναφέρονται στην ανακοίνωση αιτιάσεων ή στην απόφαση της Επιτροπής (απόφαση SCA Συμμετοχών κατά Επιτροπής, σκέψη 176 ανωτέρω, σκέψη 55, απόφαση Tokai I, σκέψη 153 ανωτέρω, σκέψη 165, και, όσον αφορά τον ρόλο του πρωτοστάτη, απόφαση BASF κατά Επιτροπής, σκέψη 140 ανωτέρω, σκέψη 354).

- 221 Το έγγραφο αυτό συνίσταται σε εσωτερικές ηλεκτρονικές επιστολές της HBG, με τις οποίες πρόσωπο που μετείχε τακτικά στις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα, απαντώντας σε συνάδελφό του που του είχε επισημάνει ένα πρόβλημα κατά τον καθορισμό των εκπτώσεων για την πίσσα στα βόρεια της χώρας, του συνιστούσε να θέσει το ζήτημα σε προσεχή συνάντηση στο πλαίσιο της συμπράξεως, υποδεικνύοντάς του να συναντηθεί προσωπικά με τον E, εργαζόμενο της SNV, η οποία χαρακτηρίζεται ως «πρωτοστατούσα».
- 222 Πάντως, πρώτον, από τη δικογραφία προκύπτει ότι η HBG, η οποία συγκαταλέγεται στους μεγάλους κατασκευαστές και από την οποία προέρχεται το επίμαχο έγγραφο, ανέφερε, με την από 23 Σεπτεμβρίου 2003 απάντησή της σε αίτηση παροχής πληροφοριών της Επιτροπής, ότι ο χαρακτηρισμός της SNV ως «πρωτοστατούσας» σχετίζεται αποκλειστικά και μόνο με το γεγονός ότι η SNV κατέχει ηγετική θέση στη συγκεκριμένη αγορά. Δεύτερον, το έγγραφο αυτό, μολονότι αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο όσον αφορά τον ρόλο της SNV κατά τον έλεγχο της λειτουργίας της συμπράξεως, εντούτοις δεν είναι πρόσφορο στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών.
- 223 Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί το έτερο αποδεικτικό στοιχείο που επικαλείται η Επιτροπή προς απόδειξη του ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών.
- 224 Από τη δήλωση της BP της 12ης Ιουλίου 2002 προκύπτει ότι ο εργαζόμενος της BP που είχε παραστεί στις συναντήσεις αυτές, όταν ρωτήθηκε ποιος διατύπωνε τις σχετικές με τις τιμές προτάσεις και διηύθυνε τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών, ανέφερε επανειλημμένως τον E., εργαζόμενο της SNV. Όσον αφορά δήλωση άλλου προμηθευτή, ο οποίος είχε συμφέρον να υποβαθμίσει τον ρόλο του στη λειτουργία της συμπράξεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το στοιχείο αυτό μπορεί να ληφθεί υπόψη προς τεκμηρίωση της εκτιμήσεως ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη μόνον εφόσον επιβεβαιώνεται από άλλα έγγραφα. Πάντως, ενώ από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή στηρίχθηκε σε άλλα αποδεικτικά στοιχεία, προκειμένου να καταλογίσει στην SNV ότι πρωτοστατούσε στη σύμπραξη (σκέψη 204 ανωτέρω), εντούτοις από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν παρέθεσε κανένα άλλο στοιχείο προκειμένου να αποδείξει ότι η SNV είχε καθοριστικό ρόλο κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις στο πλαίσιο της συμπράξεως.
- 225 Επομένως, για την εκτίμηση του χαρακτηρισμού της SNV ως πρωτοστατούσας στη σύμπραξη, είναι απαραίτητο να εξεταστούν τα λοιπά αποδεικτικά στοιχεία που επικαλείται η Επιτροπή.
- Επί του ρόλου της SNV ως εκπροσώπου των προμηθευτών κατά τις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα
- 226 Επισημαίνεται, καταρχάς, ότι η Επιτροπή επιβεβαίωσε, με το υπόμνημα αντικρούσεως, ότι, κατ' αυτήν, δεν αποτελεί ένδειξη του ρόλου της SNV ως πρωτοστατούσας το γεγονός ότι η SNV, όπως και άλλες επιχειρήσεις, συνήθιζε να ενημερώνει τους προμηθευτές που απουσίαζαν από τις συναντήσεις.
- 227 Αντιθέτως, η Επιτροπή, στηριζόμενη στις δηλώσεις της Kuwait Petroleum της 1ης και της 9ης Οκτωβρίου 2003, εκτίμησε ότι η SNV «άνοιγε τις συναντήσεις εξ ονόματος των προμηθευτών και αναλάμβανε την αντιπαράθεση [με την KWS]», ενεργώντας έτσι «ως ηγέτης της ομάδας των προμηθευτών» (αιτιολογική σκέψη 347 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

228 Υπενθυμίζεται, ωστόσο, ότι οι δηλώσεις άλλου προμηθευτή, ο οποίος ενδέχεται να έχει συμφέρον να υποβαθμίσει τον ρόλο του στη λειτουργία της συμπράξεως, μπορούν να ληφθούν υπόψη προς τεκμηρίωση της θέσεως ότι η SNV πρωτοστατούσε στη σύμπραξη μόνον εφόσον επιβεβαιώνονται από άλλα έγγραφα. Πάντως, ενώ από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή στηρίχθηκε σε άλλα αποδεικτικά στοιχεία, προκειμένου να καταλογίσει στην SNV ότι πρωτοστατούσε στη σύμπραξη (σκέψη 204 ανωτέρω), εντούτοις από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν παρέθεσε κανένα άλλο στοιχείο προκειμένου να αποδείξει ότι η SNV είχε ιδιαίτερο ρόλο κατά τις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα.

229 Επομένως, για την εκτίμηση του χαρακτηρισμού της SNV ως πρωτοστατούσας στη σύμπραξη, είναι απαραίτητο να εξεταστούν τα λοιπά αποδεικτικά στοιχεία που επικαλείται η Επιτροπή.

– Επί του ελέγχου της λειτουργίας της συμπράξεως

230 Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι στην προσβαλλόμενη απόφαση ανέφερε (αιτιολογικές σκέψεις 347 και 352) ότι η SNV πρωτοστατούσε και όσον αφορά τον έλεγχο της λειτουργίας της συμπράξεως, βάσει της νομολογίας κατά την οποία το γεγονός ότι η επιχείρηση μεριμνά ενεργώς για την τήρηση των συμφωνιών που έχουν συναφθεί στο πλαίσιο της συμπράξεως αποτελεί καθοριστικής σημασίας ένδειξη για τον χαρακτηρισμό της ως πρωτοστατούσας (απόφαση HFB κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 142 ανωτέρω, σκέψη 577).

231 Προς τούτο, στηρίχθηκε, αφενός, σε εσωτερικό έγγραφο της HBG της 23ης Απριλίου 2001 (σκέψεις 221 και 222 ανωτέρω), σχετικά με πρόβλημα κατά τον καθορισμό των εκπτώσεων ορισμένων προμηθευτών, για την επίλυση του οποίου συνιστάται η επαφή με την SNV, και, αφετέρου, σε εσωτερικό έγγραφο της KWS (αιτιολογική σκέψη 352 της προσβαλλομένης αποφάσεως), όπου αναφέρεται ότι ορισμένοι προμηθευτές δεν είχαν προβεί στις συμφωνηθείσες εκπτώσεις και ότι η SNV είχε αντιδράσει, κάνοντας λόγο για «εύλογη τιμωρία των προμηθευτών που υπερβαίνουν τα όρια».

232 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι το εσωτερικό έγγραφο της HBG μπορεί να ληφθεί υπόψη από το Γενικό Δικαστήριο κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του (βλ. σκέψη 220 ανωτέρω).

233 Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει, ωστόσο, ότι, ενώ από τα δύο αυτά έγγραφα διαπιστώνεται ότι η SNV ήταν ενεργό μέλος της συμπράξεως, εντούτοις τα έγγραφα αυτά δεν αρκούν για να γίνει δεκτό με βεβαιότητα ότι η SNV όντως μεριμνούσε για την τήρηση των συμφωνιών στο πλαίσιο της συμπράξεως, και μάλιστα κατά τρόπο ιδιαίτερα ενεργό.

– Συμπέρασμα ως προς τον χαρακτηρισμό της SNV ως πρωτοστατούσας

234 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι, ενώ η SNV είχε καθοριστικό ρόλο κατά τα πρώτα δύο έτη της λειτουργίας της συμπράξεως, εντούτοις από τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί με βεβαιότητα ότι αυτή πρωτοστατούσε στη σύμπραξη αφότου η σύμπραξη άρχισε να λειτουργεί σε πολυμερές επίπεδο.

235 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι, υπό τις παρούσες περιστάσεις, η εκτίμηση στην οποία καταλήγει η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι η SNV πρωτοστατούσε στην παράβαση, δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη.

236 Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν προσκόμισε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, προς απόδειξη του ότι η SNV πρωτοστατούσε στην παράβαση, κανένα επιπλέον στοιχείο σχετικά με τις περιστάσεις που παρατίθενται στις αιτιολογικές σκέψεις 343 έως 348 της προσβαλλομένης αποφάσεως, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η SNV δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρωτοστατούσα βάσει των στοιχείων της δικογραφίας.

237 Κατά συνέπεια, η προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου που επιβλήθηκε στις προσφεύγουσες πρέπει να απαλειφθεί, τόσο ως προς τον χαρακτηρισμό της SNV ως υποκινήτριας (βλ. σκέψη 182 ανωτέρω) όσο και ως προς τον χαρακτηρισμό της ως πρωτοστατούσας (βλ. σκέψεις 233 και 234 ανωτέρω). Οι συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, όσον αφορά τον καθορισμό του προστίμου, εξετάζονται στις σκέψεις 277 επ., κατωτέρω.

Επί της υποτροπής

Επιχειρήματα των διαδίκων

238 Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και αιτιολόγησε ανεπαρκώς την απόφασή της, όσον αφορά την κατά 50 % προσαύξηση του προστίμου λόγω υποτροπής, με το αιτιολογικό ότι η επιχείρηση Shell, μέσω της θυγατρικής της Shell International Chemicals Co. Ltd (στο εξής: SICC), αποτέλεσε αντικείμενο των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II (αιτιολογικές σκέψεις 336 έως 338 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

239 Υπενθυμίζουν ότι, όσον αφορά την υποτροπή, ο δικαστής της Ένωσης έχει θεσπίσει το κριτήριο ότι οι εταιρίες που εμπλέκονται σε διάφορες παραβάσεις πρέπει να ανήκουν στην ίδια μητρική εταιρία, η οποία όντως ασκεί αποφασιστική επιρροή επί της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφοράς των θυγατρικών της (απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, σκέψη 290). Επομένως, προσαύξηση του προστίμου λόγω υποτροπής επιβάλλεται μόνον εφόσον διαφορετικές παραβάσεις είναι δυνατόν να καταλογιστούν στην ίδια μητρική εταιρία. Εν προκειμένω, όμως, οι δύο προγενέστερες παραβάσεις είχαν καταλογιστεί στην SICC, η οποία ανήκει εξ ολοκλήρου στην SPCo, εταιρία συμμετοχών διαφορετική από την SPNV στην οποία ανήκει η SNV. Αντιθέτως, προβάλλουν ότι η Επιτροπή δεν καταλόγισε τις παραβάσεις αυτές στις μητρικές εταιρίες STT plc (νυν STT) και KNPM. Επομένως, εν προκειμένω, δεν πληρούται το κριτήριο που απορρέει από την απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω.

240 Εξάλλου, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει καμία διευκρίνιση όσον αφορά, αφενός, το γεγονός ότι οι παραβάσεις που αποτέλεσαν αντικείμενο των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II καταλογίστηκαν στην STT (πρώην STT plc) και, αφετέρου, το γεγονός ότι η STT όντως ασκούσε αποφασιστική επιρροή επί της SICC, της θυγατρικής η οποία είχε υποπέσει στις παραβάσεις που αποτέλεσαν αντικείμενο των αποφάσεων αυτών.

241 Επικουρικώς, φρονούν ότι η προσαύξηση κατά 50 % λόγω υποτροπής είναι δυσανάλογη, αν ληφθεί υπόψη ότι κανένα υψηλόβαθμο διευθυντικό στέλεχος δεν εμπλέκεται στη σύμπραξη, ότι ο εργαζόμενος της SNV που μετείχε στη σύμπραξη δεν μετείχε στις δύο προηγούμενες συμπράξεις και ότι το πρόστιμο που εν τέλει επιβλήθηκε είναι κατά πολύ υψηλότερο των ετήσιων κερδών που πραγματοποιεί η SNV από τις πωλήσεις πίσσας στις Κάτω Χώρες.

242 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Ιανουαρίου 2012, οι προσφεύγουσες προέβαλαν, ακόμη, ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματά τους άμυνας, διότι δεν τους παρέσχε τη δυνατότητα να ανατρέψουν το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τις STT plc (νυν STT) και KNPM επί των θυγατρικών τους στις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις για τις δύο προγενέστερες παραβάσεις.

243 Η Επιτροπή αντικρούει τα επιχειρήματα των προσφευγουσών. Επιπλέον, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Ιανουαρίου 2012, προέβαλε ότι το Γενικό Δικαστήριο επικύρωσε στις 13 Ιουλίου 2011 την απόφασή της της 29ης Νοεμβρίου 2006, με την οποία προσαυξήθηκε λόγω υποτροπής το επιβληθέν στην SPNV και σε δύο άλλες εταιρίες του ομίλου Shell πρόστιμο, με το αιτιολογικό ότι η επιχείρηση Shell είχε αποτελέσει αντικείμενο των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II (απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 13ης Ιουλίου 2011, T-38/07, Shell Petroleum κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. II-4383).

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

- 244 Με τις αιτιολογικές σκέψεις 336 έως 338 της προσβαλλομένης απόφασης η Επιτροπή αποφαινεται ότι πρέπει να επιβληθεί στη Shell προσαύξηση κατά 50 % του προστίμου λόγω υποτροπής, καθώς η επιχείρηση αυτή είχε αποτελέσει αντικείμενο των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II.
- 245 Υπενθυμίζεται ότι, για την εξέταση της σοβαρότητας της παραβάσεως, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ενδεχόμενη υποτροπή (απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 36 ανωτέρω, σκέψη 91). Συγκεκριμένα, για την επίτευξη αποτρεπτικού αποτελέσματος, η υποτροπή αποτελεί περίπτωση που δικαιολογεί σημαντική προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου. Συγκεκριμένα, συνιστά απόδειξη του ότι η κύρωση η οποία επιβλήθηκε προηγουμένως δεν ήταν αρκούντως αποτρεπτική (απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, σκέψη 293).
- 246 Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, στο σημείο 2 των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, υπό τον τίτλο των επιβαρυντικών περιστάσεων, παρατίθενται κατά τρόπο μη εξαντλητικό οι περιστάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε αύξηση του βασικού ποσού του προστίμου, στις οποίες περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι «η εμπλεκόμενη επιχείρηση ή οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις έχει/έχουν διαπράξει κατά το παρελθόν παρόμοια παράβαση».
- 247 Υποτροπή συντρέχει όταν μια επιχείρηση διαπράττει νέα παράβαση όμοια με προηγούμενη για την οποία της έχουν επιβληθεί κυρώσεις (απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, σκέψη 284).
- 248 Κατά τη νομολογία, δεδομένου ότι, κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης, οι εταιρίες που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, εφόσον δεν καθορίζουν αυτοτελώς τη συμπεριφορά τους στην αγορά, θεωρείται ότι αποτελούν οικονομική ενότητα και, επομένως, ενιαία επιχείρηση, κατά την έννοια των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, οπότε η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει πρόστιμο στη μητρική εταιρία για τις πρακτικές των εταιριών του ομίλου, η Επιτροπή μπορεί ορθώς να θεωρήσει ότι συντρέχει υποτροπή, εφόσον μία από τις θυγατρικές της μητρικής εταιρίας διαπράττει παράβαση παρόμοια με αυτή για την οποία είχε προηγουμένως τιμωρηθεί άλλη θυγατρική (απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, σκέψη 290).
- 249 Οι προσφεύγουσες φρονούν, πρώτον, ότι δεν συντρέχουν, εν προκειμένω, οι προϋποθέσεις που απορρέουν από την απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, διότι η μητρική εταιρία στην οποία είχαν καταλογιστεί οι παραβάσεις που αποτέλεσαν αντικείμενο των αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II δεν ταυτίζεται με εκείνη που εμπλέκεται στη διαπραχθείσα από την SNV παράβαση. Επισημαίνουν, συναφώς, ότι, στις δύο παλαιότερες υποθέσεις, καταλογίστηκε ευθύνη για την παράβαση στην SICC, η οποία ανήκε εξ ολοκλήρου στην STT plc και στην KNPM, ενώ η υπό κρίση παράβαση δεν μπορεί να καταλογιστεί ούτε στην STT (πρώην STT plc) ούτε στην KNPM, η οποία δεν υφίσταται πλέον.
- 250 Διαπιστώνεται ότι η SICC, την οποία αφορούσαν οι αποφάσεις Πολυπροπυλένιο και PVC II, και η SNV, την οποία αφορά η προσβαλλόμενη απόφαση, είναι θυγατρικές που ανήκουν εμμέσως εξ ολοκλήρου στις ίδιες μητρικές εταιρίες, δηλαδή στην STT (πρώην STT plc) και στην KNPM.
- 251 Όπως υπενθύμισε το Γενικό Δικαστήριο με τις σκέψεις 36 και 37 ανωτέρω, το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης αφορά τις δραστηριότητες επιχειρήσεων, ως «επιχείρηση» δε νοείται, κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ και των κατευθυντηρίων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων, μια οικονομική ενότητα, έστω και αν από νομική άποψη η οικονομική αυτή ενότητα αποτελείται από περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα (απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 55). Η αντίθετη στους κανόνες ανταγωνισμού συμπεριφορά μιας επιχείρησης μπορεί να καταλογιστεί σε άλλη όταν η πρώτη δεν έχει καθορίσει αυτοτελώς τη συμπεριφορά της στην

αγορά, αλλά έχει κατ' ουσίαν ακολουθήσει εντολές της δεύτερης, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των οικονομικών και νομικών δεσμών που τις συνδέουν (απόφαση Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 37 ανωτέρω, σκέψη 58).

- 252 Εξάλλου, κατά τη νομολογία, εφόσον η Επιτροπή έχει την ευχέρεια, αλλά όχι και την υποχρέωση, να καταλογίσει την ευθύνη για μια παράβαση στη μητρική εταιρία (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P, Erste Group Bank κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-8681, σκέψη 82, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Δεκεμβρίου 2006, T-259/02 έως T-264/02 και T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. II-5169, σκέψη 331), το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή δεν είχε προβεί σε καταλογισμό τέτοιας ευθύνης με παλαιότερη απόφασή της δεν σημαίνει ότι υποχρεούται να εκφέρει την ίδια κρίση και σε μεταγενέστερη απόφασή της (απόφαση PVC II, σκέψη 52 ανωτέρω, σκέψη 990, και αποφάσεις της 17ης Μαΐου 2011, T-299/08, Elf Aquitaine κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. II-2149, σκέψη 60, και T-343/08, Arkema France κατά Επιτροπής, Συλλογή 2011, σ. II-2287, σκέψη 100).
- 253 Επομένως, εν προκειμένω, το γεγονός ότι, στις προαναφερθείσες υποθέσεις, η Επιτροπή είχε καταλογίσει την παράβαση στην SICC, η οποία ανήκε κατά 100 % ολοκλήρου στην SPCo, η οποία ανήκε επίσης εξ ολοκλήρου στις STT plc (νυν STT) και KNPM, αντί στις δύο τελευταίες, δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής της σχετικής με την υποτροπή νομολογίας.
- 254 Υπενθυμίζεται, εξάλλου, ότι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 35 έως 52 ανωτέρω, η Επιτροπή ορθώς καταλόγισε εν προκειμένω την παράβαση στην STT (πρώην STT plc).
- 255 Όσον αφορά το επιχείρημα περί εξαφάνισης της KNPM, το Γενικό Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι δεν πρέπει οι επιχειρήσεις να αποφεύγουν τις κυρώσεις απλώς και μόνον επειδή μεταβλήθηκε η ταυτότητά τους λόγω αναδιαρθρώσεων, εκχωρήσεων ή άλλων νομικών ή οργανωτικών αλλαγών, διότι έτσι δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί ο σκοπός της καταστολής των αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορών και της αποτροπής της επανάληψής τους με την επιβολή αποτρεπτικών κυρώσεων (βλ. αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1970, 41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 397, σκέψη 173, της 29ης Ιουνίου 2006, C-289/04 P, Showa Denko κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-5859, σκέψη 61, της 7ης Ιουνίου 2007, C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. I-4405, σκέψη 22, και ETI κ.λπ., σκέψη 44 ανωτέρω, σκέψη 41). Επομένως, η εξαφάνιση της εταιρίας αυτής δεν επηρεάζει τη δυνατότητα χαρακτηρισμού της επιχειρήσεως που εξακολουθεί να υφίστανται ως υπότροπη.
- 256 Βάσει των προεκτεθέντων, κρίνεται εσφαλμένη η θέση των προσφευγουσών ότι δεν συντρέχουν, εν προκειμένω, οι προϋποθέσεις που έχουν τεθεί από τη νομολογία με την απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω. Επομένως, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, χαρακτηρίζοντας τις προσφεύγουσες ως υπότροπες.
- 257 Δεύτερον, οι προσφεύγουσες προβάλλουν επικουρικώς ότι η Επιτροπή έπρεπε, στο πλαίσιο της υποχρέωσης αιτιολόγησεως που υπέχει, να παραθέσει, στην προσβαλλόμενη απόφαση, τα στοιχεία βάσει των οποίων διαπιστώνεται ότι οι παραβάσεις τις οποίες αφορούσαν οι αποφάσεις Πολυπροπυλένιο και PVC II μπορούσαν να καταλογιστούν στην STT (πρώην STT plc) και ότι η εταιρία αυτή όντως ασκούσε αποφασιστική επιρροή επί της αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφοράς της SICC, της θυγατρικής που είχε υποπέσει στις ως άνω παραβάσεις.
- 258 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, η επιβαλλόμενη από το άρθρο 253 ΕΚ αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της σχετικής πράξεως και να εκθέτει κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο τη συλλογιστική του θεσμικού οργάνου που εξέδωσε την πράξη, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα, αφενός, στους ενδιαφερόμενους να λάβουν γνώση της δικαιολογητικής βάσεως του μέτρου και, αφετέρου, στο αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να ασκήσει τον έλεγχό του, η δε υποχρέωση αιτιολόγησεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως,

και ιδίως με το περιεχόμενο της πράξεως, τη φύση της παρατιθέμενης αιτιολογίας και το συμφέρον που ενδέχεται να έχουν οι αποδέκτες της πράξεως, ή άλλα πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά, να λάβουν εξηγήσεις. Στην αιτιολογία δεν απαιτείται να προσδιορίζονται όλα τα κρίσιμα πραγματικά και νομικά στοιχεία, καθόσον το ζήτημα αν η αιτιολογία μιας πράξεως ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του άρθρου 253 ΕΚ πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα όχι μόνον το περιεχόμενο της πράξεως αυτής, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και το σύνολο των νομικών κανόνων που διέπουν το οικείο ζήτημα (βλ. τη νομολογία που παρατίθεται στις σκέψεις 108 έως 111 ανωτέρω).

- 259 Υπενθυμίζεται, ακόμη, ότι η υποχρέωση αιτιολογήσεως όσον αφορά τον υπολογισμό προστίμου επιβληθέντος για παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού έχει ιδιαίτερη σημασία (απόφαση Χαλκός κατά Επιτροπής, σκέψη 109 ανωτέρω, σκέψη 61). Συγκεκριμένα, οσάκις η Επιτροπή εκτιμά ότι υφίσταται «επιχείρηση» κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, όσον αφορά τη συνδρομή της επιβαρυντικής περιστάσεως της υποτροπής, οφείλει να προσκομίζει εμπειρισττωμένα και ακριβή στοιχεία που τεκμηριώνουν την εκτίμησή της αυτή.
- 260 Εν προκειμένω, στην ανακοίνωση αιτιάσεων, η Επιτροπή είχε αναφέρει ότι θεωρεί επιβαρυντική περίπτωση το γεγονός ότι κατά το παρελθόν είχε διαπιστωθεί ότι οι ίδιες επιχειρήσεις είχαν διαπράξει παρόμοιες παραβάσεις (αιτιολογική σκέψη 336 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Απαντώντας στην ανακοίνωση αιτιάσεων, οι προσφεύγουσες προέβαλαν απλώς ότι τα νομικά πρόσωπα που ήταν αποδέκτες των προγενέστερων αποφάσεων της Επιτροπής δεν έχουν καμία σχέση με τη δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο την πίσσα οδοποιίας στις Κάτω Χώρες.
- 261 Με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή εκτίμησε ότι η επιχείρηση Shell, μέσω της θυγατρικής της SICC, είχε αποτελέσει αντικείμενο των προγενέστερων αποφάσεων Πολυπροπυλένιο και PVC II (αιτιολογικές σκέψεις 336 έως 338 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Επισήμανε, ακόμη, ότι το ζήτημα ήταν αν οι παραβάσεις αυτές έχουν διαπραχθεί από την ίδια επιχείρηση, ότι δεν είναι απαραίτητο όλες αυτές οι αποφάσεις να αφορούν τα ίδια νομικά πρόσωπα που απαρτίζουν την επιχείρηση, τα ίδια προϊόντα και το ίδιο προσωπικό και ότι, εν προκειμένω, απέδειξε, στο σχετικό με τον καταλογισμό της ευθύνης κεφάλαιο, ότι τα νομικά πρόσωπα που απαρτίζουν τη Shell και μετείχαν στην επίμαχη παράβαση ανήκαν στην επιχείρηση που μετείχε στις προγενέστερες παραβάσεις (αιτιολογική σκέψη 337 της προσβαλλομένης αποφάσεως).
- 262 Συγκεκριμένα, η Επιτροπή επισήμανε, μεταξύ άλλων, στην αιτιολογική σκέψη 213 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι με την απόφαση PVC II της Επιτροπής και τη δικαστική απόφαση PVC II, σκέψη 52 ανωτέρω (σκέψη 312), που είχε ως αντικείμενο την ως άνω απόφαση της Επιτροπής, διαπιστώθηκε ρητώς ότι η SICC αποτελούσε μέρος της ενιαίας επιχειρήσεως Shell, η οποία είχε διαπράξει την παράβαση, παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή είχε τότε επιλέξει να μην απευθύνει την απόφαση στις μητρικές εταιρίες του ομίλου. Ομοίως, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι στην υπόθεση Πολυπροπυλένιο, η επιβληθείσα στην SICC κύρωση ίσχυε για όλον τον όμιλο Shell (αιτιολογική σκέψη 196 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Επισήμανε, ακόμη, ότι, εν προκειμένω, σε αντίθεση προς τις δύο προγενέστερες υποθέσεις, δεν ήταν δυνατόν να προσδιορίσει ποιο νομικό πρόσωπο, σε επίπεδο κατώτερο των δύο μητρικών εταιριών, είχε, καθ' όλη τη διάρκεια της παραβάσεως, την ευθύνη για τον συντονισμό και τον στρατηγικό σχεδιασμό του ομίλου. Σημειωτέον, επίσης, ότι, με την απόφαση PVC II (αιτιολογικές σκέψεις 44 και 46 της προσβαλλομένης αποφάσεως), η Επιτροπή είχε διευκρινίσει ότι, «όταν πρόκειται για μεγάλους βιομηχανικού ομίλους, είναι σύνηθες η απόφαση να απευθύνεται στην εταιρία συμμετοχών ή στη “διευθύνουσα” την επιχείρηση εταιρία, παρά το γεγονός ότι η επιχείρηση συναποτελείται από τη μητρική εταιρία και όλες τις θυγατρικές της», πλην όμως, λόγω της ιδιότυπης διφυούς διαρθρώσεως της Shell και του ότι δεν υπάρχει μία και μοναδική διευθύνουσα εταιρία, η οποία θα μπορούσε να είναι αποδέκτης της αποφάσεως, η Επιτροπή επέλεξε να απευθύνει την απόφαση αυτή στην SICC.
- 263 Όσον αφορά την αιτίαση των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή δεν παρέθεσε στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η STT (πρώην STT plc) όντως ασκούσε αποφασιστική επιρροή επί της SICC, της θυγατρικής που είχε υποπέσει στις παραβάσεις που αποτελούν αντικείμενο των αποφάσεων

Πολυπροπυλένιο και PVC II, υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με τις αρχές που παρατίθενται στις σκέψεις 36 έως 52 ανωτέρω, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να προσκομίσει τέτοια στοιχεία, δεδομένου ότι η SICC, κατά τον χρόνο διαπράξεως των παραβάσεων, ανήκε εξ ολοκλήρου από κοινού στις STT plc (νυν STT) και KNPМ, πράγμα που οι προσφεύγουσες ουδέποτε αμφισβήτησαν.

- 264 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι η αιτιολογία που παραθέτει η Επιτροπή είναι αρκούτως εμπεριστατωμένη και σαφής σύμφωνα με τις επιταγές της νομολογίας, καθώς παρέχει στις προσφεύγουσες τη δυνατότητα να γνωρίζουν τους λόγους που δικαιολογούν τα ληφθέντα μέτρα και είναι επαρκής ώστε το Γενικό Δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχό του. Επομένως, οι προσφεύγουσες ήταν σε θέση να κατανοήσουν απολύτως τη συλλογιστική βάσει της οποίας η Επιτροπή εκτίμησε ότι οι τρεις προαναφερθείσες παραβάσεις έχουν διαπραχθεί από την ίδια επιχείρηση.
- 265 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν, τρίτον, ότι η προσαύξηση κατά 50 % λόγω υποτροπής είναι δυσανάλογη, αν ληφθεί υπόψη ότι κανένα υψηλόβαθμο διευθυντικό στέλεχος της Shell δεν εμπλέκεται στη σύμπραξη, ότι ο εργαζόμενος της SNV που μετείχε στη σύμπραξη δεν μετείχε στις δύο προηγούμενες συμπράξεις και ότι τα κέρδη της SNV ήταν αμελητέα σε σχέση με το ποσό του προστίμου.
- 266 Επισημαίνεται, καταρχάς, ότι από το επιχείρημα των προσφευγουσών δεν προκύπτει με σαφήνεια αν, με την αιτίαση αυτή, προβάλλουν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας εκ μέρους της Επιτροπής ή αν ζητούν από το Γενικό Δικαστήριο να κρίνει, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, αν είναι εύλογος ο συντελεστής προσαυξήσεως του βασικού ποσού του προστίμου λόγω υποτροπής.
- 267 Εν πάση περιπτώσει, κατά τη νομολογία, η Επιτροπή οφείλει, κατά τον προσδιορισμό του προστίμου, να μεριμνά ώστε οι ενέργειές της να έχουν αποτρεπτικό αποτέλεσμα (απόφαση του Πρωτοδικείου της 7ης Οκτωβρίου 1999, T-228/97, Irish Sugar κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. II-2969, σκέψη 245) και ότι η υποτροπή αποτελεί περίπτωση που δικαιολογεί σημαντική προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου, καθώς συνιστά απόδειξη του ότι η κύρωση η οποία επιβλήθηκε προηγουμένως δεν ήταν αρκούτως αποτρεπτική (απόφαση Michelin κατά Επιτροπής, σκέψη 38 ανωτέρω, σκέψη 293). Ομοίως, το γεγονός ότι σε μια επιχείρηση επιβλήθηκε πρόστιμο δυσανάλογο του μεγέθους της στη σχετική αγορά δεν προκύπτει από την προδήλως υπερβολική έννοια που δίδεται στην υποτροπή, αλλά από το σύνολο των εκτιμήσεων που η Επιτροπή ορθώς έλαβε υπόψη της για τον καθορισμό του επιβληθέντος στην προσφεύγουσα προστίμου, δεδομένου ότι η σοβαρότητα των παραβάσεων πρέπει να αποδεικνύεται από πολυάριθμα στοιχεία, όπως είναι, ιδίως, τα ιδιαίτερα περιστατικά της υποθέσεως, το πλαίσιο της και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των προστίμων, και τούτο χωρίς να υφίσταται δεσμευτικός ή εξαντλητικός κατάλογος κριτηρίων που πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνονται υπόψη (απόφαση του Πρωτοδικείου της 25ης Οκτωβρίου 2005, T-38/02, Groupe Danone κατά Επιτροπής, Συλλογή 2005, σ. II-4407, σκέψεις 368 και 369).
- 268 Επισημαίνεται, ακόμη, ότι η Επιτροπή μπορεί, κατά τον καθορισμό του συντελεστή προσαυξήσεως λόγω υποτροπής, να λαμβάνει υπόψη ενδείξεις που επιβεβαιώνουν την τάση της οικείας επιχειρήσεως να παραβαίνει τους κανόνες του ανταγωνισμού, συμπεριλαμβανομένου του χρόνου που παρήλθε μεταξύ των εν λόγω παραβάσεων (απόφαση του Πρωτοδικείου της 6ης Μαΐου 2009, T-122/04, Outokumpu και Luvata κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. II-1135, σκέψη 62). Εν προκειμένω, πρώτον, η επίμαχη παράβαση ήταν, κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, η τρίτη παρόμοια για την οποία η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση όσον αφορά τη Shell. Ειδικότερα, τονίζεται ότι οι παραβάσεις τις οποίες αφορούσαν οι αποφάσεις Πολυπροπυλένιο και PVC II είχαν ως αντικείμενο, όπως και η επίμαχη εν προκειμένω, τον καθορισμό τιμών-στόχων ή την κατανομή των μεριδίων αγοράς. Εξάλλου, το Γενικό Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η προσαύξηση κατά 50 % είναι δικαιολογημένη σε περίπτωση που μεταξύ διαφορετικών παραβάσεων έχει παρέλθει διάστημα μικρότερο των δέκα ετών, όπως συμβαίνει εν προκειμένω, δεδομένου ότι η σύμπραξη άρχισε το 1994 (απόφαση Groupe Danone κατά Επιτροπής, σκέψη 267 ανωτέρω, σκέψεις 354 και 355). Τέλος, τονίζεται ότι, με απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2006, η Επιτροπή εκτίμησε ότι η Shell παρέβη το

άρθρο 81 ΕΚ, μετέχοντας με άλλες επιχειρήσεις, από τις 20 Μαΐου 1996 έως τις 31 Μαΐου 1999, σε συμφωνία για τον καθορισμό τιμών-στόχων, την κατανομή πελατών διά συμφωνιών μη επιθετικού ανταγωνισμού και την ανταλλαγή απόρρητων στοιχείων σχετικά με τις τιμές, τους ανταγωνιστές και τους πελάτες, στον κλάδο του καουτσούκ και του καουτσούκ από στυρόλιο και βουταδιένιο που παράγεται με πολυμερισμό γαλακτώματος [απόφαση C(2006) 5700 τελικό της Επιτροπής, της 29ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ (Υπόθεση COMP/F/38.638 — Καουτσούκ από βουταδιένιο και καουτσούκ από στυρόλιο και βουταδιένιο που παράγεται με πολυμερισμό γαλακτώματος)].

- 269 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν κρίνεται δυσανάλογη, βάσει των στοιχείων που επικαλούνται οι προσφεύγουσες, η κατά 50 % προσαύξηση του βασικού ποσού του προστίμου, που τους επιβλήθηκε ώστε να υποχρεωθούν να τηρούν τους κανόνες του ανταγωνισμού. Επομένως, η αιτίαση αυτή είναι απορριπτέα, διότι, αφενός, η Επιτροπή δεν παραβίασε έτσι την αρχή της αναλογικότητας και, αφετέρου, τα επιχειρήματα των προσφευγουσών δεν δικαιολογούν διαφορετική κρίση του Γενικού Δικαστηρίου σε σχέση με την εκτίμηση της Επιτροπής.
- 270 Τέλος, τέταρτον, οι προσφεύγουσες προέβαλαν για πρώτη φορά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Ιανουαρίου 2012 ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματά τους άμυνας, διότι δεν τους παρέσχε τη δυνατότητα να ανατρέψουν το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τις STT plc (νυν STT) και KNPM επί των θυγατρικών στις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις για τις δύο προγενέστερες παραβάσεις.
- 271 Υπενθυμίζεται ότι από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 44, παράγραφος 1, στοιχείο γ', και 48, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας προκύπτει ότι το εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο πρέπει να περιέχει, μεταξύ άλλων, συνοπτική έκθεση των ισχυρισμών των οποίων γίνεται επίκληση και ότι απαγορεύεται η προβολή νέων ισχυρισμών κατά τη διάρκεια της δίκης, εκτός αν αυτοί στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία. Ωστόσο, ο ισχυρισμός που αποτελεί ανάπτυξη λόγου που προβλήθηκε προηγουμένως, άμεσα ή έμμεσα, με το εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο και συνδέεται στενά με τον λόγο αυτόν πρέπει να κρίνεται παραδεκτός (διάταξη του Δικαστηρίου της 13ης Νοεμβρίου 2001, C-430/00 P, Dürbeck κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. I-8547, σκέψη 17).
- 272 Εξάλλου, κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας τους, ο δικαστής μπορεί να δέχεται νέους λόγους ή επιχειρήματα, υπό τη διττή προϋπόθεση ότι αυτά είναι λυσιτελή για την επίλυση της διαφοράς και δεν στηρίζονται λόγο σχετικό με έλλειψη νομιμότητας διαφορετικό από τους προβληθέντες με το δικόγραφο της προσφυγής (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Οκτωβρίου 1999, C-104/97 P, Atlanta κατά Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Συλλογή 1999, σ. I-6983, σκέψεις 27 έως 29).
- 273 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι οι προσφεύγουσες δεν προέβαλαν κατά την έγγραφη διαδικασία κανένα λόγο σχετικό με προσβολή των δικαιωμάτων τους άμυνας, όπως θα ήταν η αιτίαση ότι δεν τους δόθηκε η δυνατότητα να ανατρέψουν το τεκμήριο ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τις STT plc (νυν STT) και KNPM επί των θυγατρικών τους που υπέστησαν κυρώσεις για τις δύο προγενέστερες παραβάσεις. Εξάλλου, οι προσφεύγουσες δεν προέβαλαν ότι ο λόγος αυτός στηρίζεται σε νομικά ή πραγματικά στοιχεία που προέκυψαν κατά τη δίκη. Τέλος, αντιθέτως προς ό,τι υποστήριξαν οι προσφεύγουσες κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 26ης Ιανουαρίου 2012, ο λόγος αυτός δεν θεωρείται ανάπτυξη του προβληθέντος με την προσφυγή λόγου σχετικά με παραβίαση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως.
- 274 Επομένως, βάσει των προεκτεθέντων, ο λόγος αυτός είναι απορριπτέος ως απαράδεκτος.
- 275 Εν πάση περιπτώσει, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, οι προσφεύγουσες είχαν, εν προκειμένω, τη δυνατότητα να αποδείξουν ότι η επιχείρηση στην οποία είχαν επιβληθεί κυρώσεις για τις δύο πρώτες παραβάσεις δεν ήταν αυτή που διέπραξε την επίμαχη εν προκειμένω παράβαση,

καθώς η Επιτροπή είχε αναφέρει στην ανακοίνωση αιτιάσεων (σκέψεις 93 και 283) ότι η επιχείρηση Shell είχε στο παρελθόν κριθεί υπεύθυνη για παραβάσεις του άρθρου 81 ΕΚ, επικαλούμενη τις αποφάσεις της Επιτροπής Πολυπροπυλένιο και PVC II, καθώς και την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου Shell κατά Επιτροπής, σκέψη 187 ανωτέρω.

- 276 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει, αφενός, ότι η Επιτροπή νομίμως προσαύξησε το βασικό ποσό του προστίμου κατά 50 % λόγω υποτροπής και, αφετέρου, ότι το Γενικό Δικαστήριο κρίνει την προσαύξηση αυτή εύλογη.

Συμπέρασμα όσον αφορά τις επιβαρυντικές περιστάσεις

- 277 Από τις σκέψεις 140 έως 237 ανωτέρω προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε επαρκώς κατά νόμο ότι η SNV ήταν υποκινήτρια και πρωτοστατούσα στην επίμαχη παράβαση. Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η διαπίστωση αυτή δικαιολογεί την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του, όσον αφορά τον ρόλο της SNV στην επίμαχη παράβαση. Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι η Επιτροπή επέβαλε στις προσφεύγουσες ενιαία προσαύξηση κατά 50% του βασικού ποσού του προστίμου λόγω της επιβαρυντικής περιστάσεως που προβλέπεται στο σημείο 2, τρίτη περίπτωση, των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων.
- 278 Το Γενικό Δικαστήριο κρίνει ότι η προσαύξηση αυτή πρέπει να απαλειφθεί.
- 279 Το Γενικό Δικαστήριο μειώνει, λόγω της μεταρρυθμίσεως αυτής, το πρόστιμο που επιβλήθηκε στις προσφεύγουσες με το άρθρο 2, στοιχείο ιβ', προσβαλλομένης αποφάσεως σε 81 εκατομμύρια ευρώ.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 280 Κατά το άρθρο 87, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Κατά την παράγραφο 3 του άρθρου αυτού, το Γενικό Δικαστήριο μπορεί να κατανείμει τα δικαστικά έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικά του έξοδα σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων.
- 281 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι τα αιτήματα των προσφευγουσών απορρίφθηκαν ως επί το πλείστον, κρίνεται, κατ' ορθή εκτίμηση των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, ότι έκαστος διάδικος πρέπει να φέρει τα δικαστικά του έξοδα.
- 282 Περαιτέρω, πρέπει να απορριφθεί το αίτημα που διατύπωσε η προσφεύγουσα στο πλαίσιο σχετικών με τα δικαστικά έξοδα αιτημάτων της και με το οποίο ζήτησε να καταδικαστεί η Επιτροπή στα έξοδα που προκύπτουν από τη σύσταση και τη διατήρηση της τραπεζικής εγγυήσεως που αποσκοπούσε στην αποφυγή της αναγκαστικής εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, τέτοιου είδους έξοδα δεν αποτελούν τμήμα των δικαστικών εξόδων (βλ., συναφώς, απόφαση Τσιμέντο, σκέψη 77 ανωτέρω, σκέψη 5133 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Ακυρώνει το άρθρο 2, στοιχείο ιβ', της αποφάσεως C(2006) 4090 τελικό της Επιτροπής, της 13ης Σεπτεμβρίου 2006, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 81 [ΕΚ] [Υπόθεση COMP/F/38.456 — Πίσσα (Κάτω Χώρες)] κατά το μέρος που επιβάλλεται στις Shell Petroleum NV, The Shell Transport and Trading Company Ltd και Shell Nederland Verkoopmaatschappij BV πρόστιμο ύψους 108 εκατομμυρίων ευρώ.

- 2) Μειώνει το πρόστιμο που επιβλήθηκε στις **Shell Petroleum NV, The Shell Transport and Trading Company Ltd και Shell Nederland Verkoopmaatschappij BV** με το άρθρο 2, στοιχείο ιβ', σε 81 εκατομμύρια ευρώ.
- 3) Απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή.
- 4) Οι διάδικοι φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα.

Jaeger

Wahl

Soldevila Fragoso

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 27 Σεπτεμβρίου 2012.

(υπογραφές)

Περιεχόμενα

Ιστορικό της διαφοράς.....	2
1. Οι προσφεύγουσες.....	2
2. Διοικητική διαδικασία.....	2
3. Προσβαλλόμενη απόφαση	3
Διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων	5
Σκεπτικό	6
1. Επί του πρώτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον καταλογισμό της παραβάσεως στις μητρικές εταιρίες	6
Επί της πλάνης περί το δίκαιο	6
Επιχειρήματα των διαδίκων	6
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	7
— Επί του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής	7
— Επί της εφαρμογής του τεκμηρίου αυτού στην περίπτωση που η θυγατρική ανήκει εξ ολοκλήρου σε δύο μητρικές εταιρίες	9
— Επί του μαχητού χαρακτήρα του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής που της ανήκει εξ ολοκλήρου.....	10
Επί των στοιχείων που προσκομίστηκαν προς ανατροπή του τεκμηρίου ασκήσεως αποφασιστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής.....	11
Επιχειρήματα των διαδίκων	11
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	11
2. Επί του δεύτερου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με παράβαση ουσιώδους τύπου και προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας	14
Επιχειρήματα των διαδίκων	14
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	15
Γενικές αρχές σχετικά με την πρόσβαση σε έγγραφα μεταγενέστερα της ανακοινώσεως αιτιάσεων ..	15
Εφαρμογή εν προκειμένω	18
3. Επί του τρίτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο κατά τον υπολογισμό του βασικού ποσού του προστίμου και τον προσδιορισμό της διάρκειας της παραβάσεως ..	19
Επί της σοβαρότητας της παραβάσεως	19

Επιχειρήματα των διαδίκων	19
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	20
— Εξέταση των επιχειρημάτων των προσφευγουσών στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας	21
— Εξέταση των επιχειρημάτων των προσφευγουσών στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του Γενικού Δικαστηρίου	24
Επί της διάρκειας της παραβάσεως	26
Επιχειρήματα των διαδίκων	26
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	27
4. Επί του τέταρτου λόγου ακυρώσεως, σχετικά με πλάνη περί τα πράγματα και περί το δίκαιο όσον αφορά τις επιβαρυντικές περιστάσεις	28
Επί του χαρακτηρισμού της SNV ως υποκινήτριας	28
Επιχειρήματα των διαδίκων	28
— Επί της προτάσεως προς την KWS για ειδικές εκπτώσεις προς τους W5	29
— Επί της προσπάθειας να πειστεί η ExxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη	30
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	30
— Γενικές αρχές σχετικά με τον χαρακτηρισμό μιας επιχειρήσεως ως υποκινήτριας	30
— Παραδεκτό της μαρτυρίας που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες	32
— Επί της ειδικής εκπτώσεως που χορηγήθηκε στους W5	33
— Επί των προσπαθειών να πειστεί η ExxonMobil να προσχωρήσει στη σύμπραξη	36
— Διαπίστωση όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του υποκινήτη	37
Επί του χαρακτηρισμού της SNV ως επιχειρήσεως που πρωτοστατεί στην παράβαση	37
Επιχειρήματα των διαδίκων	37
— Επί του ρόλου της SNV το 1994 και το 1995 κατά τις διαπραγματεύσεις με την KWS εξ ονόματος των προμηθευτών	37
— Επί του ότι, μετά το 1996, η SNV αποφάσιζε εκ των προτέρων, από κοινού με την KWS, όσον αφορά τη σκοπιμότητα της διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ προμηθευτών και W5	38
— Επί του καθοριστικού ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις των προμηθευτών	39
— Επί του ότι η SNV ενεργούσε ως εκπρόσωπος των προμηθευτών κατά τις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα	39
— Επί του ελέγχου της λειτουργίας της συμπράξεως	40
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	40

— Γενικές αρχές όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του πρωτοστάτη	40
— Επί του ρόλου της SNV το 1994 και το 1995 κατά τις διαπραγματεύσεις με την KWS εξ ονόματος των προμηθευτών	42
— Επί του ότι, μετά το 1996, η SNV αποφάσιζε εκ των προτέρων, από κοινού με την KWS, σχετικά με τη σκοπιμότητα διεξαγωγής συναντήσεως μεταξύ των προμηθευτών και των W5 .	43
— Επί του καθοριστικού ρόλου της SNV κατά τις προπαρασκευαστικές συναντήσεις μεταξύ των προμηθευτών	44
— Επί του ρόλου της SNV ως εκπροσώπου των προμηθευτών κατά τις συσκέψεις με αντικείμενο την πίσσα	45
— Επί του ελέγχου της λειτουργίας της συμπράξεως	46
— Συμπέρασμα ως προς τον χαρακτηρισμό της SNV ως πρωτοστατούσας	46
Επί της υποτροπής	47
Επιχειρήματα των διαδίκων	47
Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου	48
Συμπέρασμα όσον αφορά τις επιβαρυντικές περιστάσεις	53
Επί των δικαστικών εξόδων	53